

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

ARNAS ULECKAS
TEISĖS PROGRAMA, CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA
KODAS 62401S111

PRIEVOLĖS PABAIGA ĮSKAITYMU: PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. dr. Algirdas Matkevičius

Vilnius, 2011

TURINYS

TURINYS	2
ĮVADAS	3
1. PRIEVOLĖS PABAIGOS ĮSKAITYMU SĄVOKA IR SAMPRATA	7
1.1. Materialioji ar procesinė įskaitymo prigimtis?	9
1.2. Reikalavimai įskaitymui materialiosios teisės kontekste.....	15
2. ĮSKAITYMO SĄLYGOS IR JŲ TAIKYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI	20
2.1. Prievolės šalių teisių ir pareigų abipusiškumas ir reikalavimų priešpriešiškumas	20
2.2. Visiškas ar dalinis reikalavimų padengimas	32
2.3. Šalių reikalavimų vienaarūšiškumas	33
2.4. Šalių reikalavimų galiojimas ir vykdytinumas	42
2.5. Šalių reikalavimų apibrėžtumas.....	48
3. REIKALAVIMAI PAREIŠKIMUI APIE ĮSKAITYMĄ.....	52
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	60
SANTRAUKA.....	65
SUMMARY.....	66

IVADAS

„Kaip žmogui yra lemta mirti, taip ir prievolei lemta pasibaigti. Prievolė neegzistuoja savo labui. Kiekvienas įsipareigojimas sukelia pagrįstą kreditoriaus tikėjimą, kad jis bus patenkintas. Jei skolininkas įvykdo savo įsipareigojimą, jis tampa laisvu ir prievolės nebelieka. Tačiau, jei jis prievolės neįvykdo ar įvykdo tik iš dalies, kyla klausimas, kokią priemonę gali pasiūlyti kreditoriui teisinė sistema: ar jis gali pasitelkti atitinkamą specialųjį prievolės įvykdymo būdą, ar reikalauti nuostolių atlyginimo, o galbūt paprasčiausiai anuliuoti prievolę?¹. Taigi prievolės neįvykdymo ar dalinio įvykdymo atveju egzistuojantis teisinis reglamentavimas turi pasiūlyti kreditoriui instrumentą, kuriuo pasinaudojęs pastarasis galėtų įgyvendinti savo teisę.

Tačiau santykiai tarp asmenų civilinėje teisėje neretai yra sudėtingi ir komplikuoti, todėl galima situacija, kai asmenys, kuriuos vienu metu sieja ir teisės, ir pareigos, vienas kitam bus ir kreditorius, ir skolininkas. Esant tokiai situacijai, šalys (ar viena iš šalių) gali pasinaudoti vienu iš civilinėje teisėje žinomų prievolės pabaigos būdų – įskaitymu. Įskaitymas neretai atveju yra pats tinkamiausias ir ekonomiškiausias būdas patenkinti tarp šalių egzistuojančius priešpriešinius reikalavimus.

Įstatyme įtvirtinta įskaitymo samprata iš pirmo žvilgsnio yra aiški ir nekelianti jokių klausimų, tačiau praktikoje taikant įskaitymą susiduriama su daugeliu aktualių problemų. Analizuojant teismų praktiką tyrimo aspektu, galima pastebėti tendenciją, jog vis daugiau ginčų tarp asmenų kyla būtent dėl įskaitymo teisėtumo ir kitų su šiuo specialiuoju prievolės pabaigos būdu susijusių klausimų².

Tyrimo problematika. Asmenys, siekiantys įskaityti, ar teismai, tikrindami įskaitymo teisėtumą, susiduria su trejopo pobūdžio problemomis, susijusiomis su įskaitymu bei jo atlikimui būtinomis sąlygomis:

- 1) kokias sąlygas būtina tenkinti, atliekant įskaitymą?
- 2) koks yra įskaitymui būtinų sąlygų turinys?
- 3) koks yra praktinis šių sąlygų taikymas, susidūrus su kitais civilinės teisės institutais?

Be šių problemų asmenims neretai iškyla klausimai, koku būdu ir kokia forma galima atlikti įskaitymą. Taigi įskaitymo reglamentavimas nėra pakankamas atsakymams į šiuos bei daugelį kitų klausimų, kurie aktualūs teisėtam ir tinkamam įskaitymo taikymui. Vis dėlto pastaruoju metu fiziniai asmenys, o dar dažniau - juridiniai asmenys, naudojami šiuo teisiniu instrumentu, todėl

---

¹ Zimmermann R. The Law of obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. New York: Oxford University Press Inc., 1996. P.748.

² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2003 metais išnagrinėjo tik dvi bylas, kuriose vienu ar kitu aspektu buvo paliesti įskaitymo klausimai. 2006 metais tokių bylų buvo jau septynios, tuo tarpu 2010 metais kasacinės instancijos teismas išnagrinėjo penkiolika bylų, kuriose buvo keliamas įskaitymo teisėtumo klausimas.

būtinų įskaitymo taikymui reikalavimų apibrėžimas tampa vis aktualesnis. Aukščiau išvardintų klausimų visuma ir sudaro šio magistro baigiamojo darbo problematiką.

Temos aktualumas ir naujumas. Įskaitymas Lietuvos teisės doktrinoje yra mažai tyrinėta sritis: jokių reikšmingų darbų, išskyrus civilinės teisės vadovėlius, kuriuose pateikta bendroji įskaitymo samprata, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentarą bei keletą straipsnių periodiniuose leidiniuose, įskaitymo tema Lietuvos teisės doktrinoje nėra. Atsakymus į kilusius ir tebekylančius klausimus pateikia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama įvairių bylų praktika.

Įskaitymas iki šiol nesulaukė didelio mokslininkų susidomėjimo, todėl ši tema yra mažai nagrinėta ne tik Lietuvoje, bet ir kitose užsienio valstybėse. Rusų mokslininkai taip pat nurodo, jog rusų nacionalinės teisės literatūra, skirta įskaitymui, yra pakankamai skurdi³. Nors kai kuriose valstybėse, ypač anglosaksų šalyse, galima pastebėti pokyčių šia tema, vis dėlto lyginamosios literatūros yra labai mažai. Tuo tarpu įskaitymas šiuolaikinėje civilinės (komercinės) teisės taikymo praktikoje užima labai reikšmingą vietą tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmenimis⁴.

Tyrimo ***teorinė*** reikšmė pasireiškia tuo, jog darbe siekiama atskleisti įskaitymo taikymui būtinas sąlygas, sampratą bei turinį, taip pat reikalavimus pareiškimui apie įskaitymą.

Praktinė – siekiama identifikuoti probleminius įskaitymo sąlygų taikymo aspektus ir pateikti galimus atsakymus, kaip tas problemas išspręsti.

Šio darbo ***tikslas*** – identifikuoti ir išnagrinėti įskaitymo, kaip vieno iš prievolės pabaigos būdų, tinkamo ir teisėto praktinio taikymo galimybes ir probleminius aspektus.

Darbo uždaviniai:

- 1) atskleisti įskaitymo, kaip vieno iš prievolės pabaigos būdų, sąvoką, sampratą ir prigimtį;
- 2) identifikuoti įstatymo įtvirtintus reikalavimus įskaitymui;
- 3) nustatyti įskaitymo atlikimui būtinas sąlygas, jų turinį;
- 4) atskleisti įskaitymui būtinų sąlygų praktinio taikymo problemas ir pateikti jų sprendimo būdus;
- 5) nurodyti reikalavimus, kurie yra keliami pareiškimui apie įskaitymą.

Tyrimo objektas – šio magistro baigiamojo darbo tyrimas nukreiptas į teisinius santykius, kurie susiklosto taikant įskaitymą, kaip vieną iš prievolės pabaigos būdų, į sąlygas, būtinas įskaitymui atlikti, bei reikalavimus, keliamus pareiškimui apie įskaitymą. Draudimai, kada įskaitymas yra negalimas, bus nagrinėjami tik tuo aspektu, kiek jie yra tiesiogiai susiję su įskaitymo sąlygomis ar reikalavimais pareiškimui apie įskaitymą.

---

³ Бевзенко Р.С., Фахретдинов Т.Р. Зачет в гражданском праве: Опыт исследования теоретической конструкции и обобщения судебной практики. Москва: Статут, 2006. P.10.

⁴ Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P.21-22.

Tyrimo dalykas – prievolės pabaigos įskaitymu institutas ir jo esmė, taip pat reikalavimai įskaitymui Lietuvos teisinėje sistemoje, taip pat prievolės pabaigos įskaitymu praktinio taikymo probleminiai aspektai.

Tyrimo hipotezė – tinkamo ir teisėto įskaitymo taikymo galimybė bei jo sąlygų tenkinimas priklauso ne vien tik nuo tiesiogiai prievolės pabaigą įskaitymu reglamentuojančių teisės normų (LR CK šeštosios knygos I dalies IX skyriaus antrojo skirsnio nuostatų), bet ir nuo kitokių civilinius teisinius santykius reguliuojančių teisės normų bei jų specifinio reguliavimo.

Tyrimo šaltiniai. Pagrindiniai temos tyrimo šaltiniai yra norminio pobūdžio teisės aktai, t.y. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas⁵ (toliau – LR CK), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas⁶ (toliau – LR CPK), Lietuvos Respublikos pinigų įstatymas⁷, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas⁸ ir kiti aktualūs teisės aktai. Ženklią tyrimo šaltinių dalį sudaro Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, taip pat Lietuvos ir užsienio valstybių civilinės, komercinės, civilinio proceso teisės, teisės teorijos, teisės istorijos autorių darbai.

Temos ištyrimo lygis. Minėta, jog įskaitymo tema Lietuvos teisės mokslo literatūroje nėra plačiai nagrinėta. Be civilinės teisės vadovėlių ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso šeštosios knygos komentaro, Lietuvoje šią temą nagrinėjo M. Guptor, paskelbusi mokslinį straipsnį „Įskaitymas kaip prievolių pabaiga“. Įskaitymo ir tarpusavio užskaitos panašumus bei skirtumus nagrinėjo S. Kavalnė. R. Norkus įskaitymą išsamiai analizavo bankroto kontekste.

Užsienio valstybėse šią temą lyginamuoju aspektu nagrinėjo R. Zimmermann, P. R. Wood. Anglosaksų teisės valstybėse – S. R. Derham. Įskaitymo klausimais taip pat yra išleista R. S. Bevzenko ir T. R. Fachredinov monografija. Minėtų autorių tyrimais ir yra remiamasi šiame magistro baigiamajame darbe.

Darbe taipogi remiamasi mokslininkų raštais, kuriuose nagrinėjamos kitos civilinės teisės temos, būtinos siekiant pateikti atsakymus į darbe iškeltus uždavinius. Be nurodytos literatūros jame išsamiai analizuojama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika įskaitymo klausimais.

Šiame darbe taikyti tokie **mokslinio tyrimo metodai**:

- kontent - analizės metodu buvo nagrinėjama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, LR CK ir kiti įstatymai;
- apibendrinimo metodu buvo siekiama atskleisti įskaitymo sampratą;
- sisteminės analizės metodu buvo nagrinėjami įskaitymą reglamentuojančių teisės normų santykiai su kitais teisiniais santykius reglamentuojančiomis normomis;

⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.

⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.

⁷ Lietuvos Respublikos pinigų įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 27-623.

⁸ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.

- modeliavimo metodu atskleistas įskaitymo sąlygų turinys ir jų ypatumai;
- pasinaudojant dedukciniu metodu, buvo atskleidžiami reikalavimai pareiškimui apie įskaitymą.

1. PRIEVLĖS PABAIGOS ĮSKAITYMU SĄVOKA IR SAMPRATA

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.1 straipsnyje yra įtvirtinta nuostata, jog prievolė – tai teisinis santykis, kurio viena šalis (skolininkas) privalo atlikti kitos šalies (kreditoriaus) naudai tam tikrą veiksma arba susilaikyti nuo tam tikro veiksmo, o kreditorius turi teisę reikalauti iš skolininko, kad šis įvykdytų savo pareigą. Pasak V. Mikelėno, iš romėnų atėjęs prievolės apibrėžimas reikšmingas yra tuo, kad atskleidžia pagrindinius prievolės požymius: *pirma*, prievolė yra dviejų asmenų – kreditoriaus ir skolininko - civilinis teisinis santykis; *antra*, kreditorių ir skolininką sieja tarpusavio teisės ir pareigos; *trečia*, už pareigų nevykdymą skolininkui taikomos civilinės teisinės sankcijos⁹.

Taigi prievolė yra viena iš civilinių teisinių santykių rūšių, tačiau kaip ir bet kuris teisinis santykis, ji kada nors baigiasi. LR CK nepateikia prievolės pabaigos sampratos. Lietuvos teisinėje literatūroje yra pripažįstama, jog prievolės pabaiga reiškia, kad jos subjektus nebesieja teisės ir pareigos, kilusios iš konkrečios prievolės. Vadinasi, kreditorius, remdamasis prievole, praranda teisę reikšti skolininkui reikalavimus. Pagal šią prievolę baigiasi šalių atsakomybė; šalys negali perleisti iš prievolės atsiradusių teisių ir pareigų tretiesiems asmenims ir t.t.¹⁰ Atsižvelgiant į prievolės požymius, daroma išvada, kad jos pabaiga reiškia, jog nebelieka civilinio teisinio santykio tarp kreditoriaus ir skolininko, todėl jų nebesieja tarpusavio teisės ir pareigos, o skolininkui, kuris pasibaigus prievolei nebėra skolininkas, negali būti taikomos civilinės teisinės sankcijos.

Atsižvelgiant į įstatyme ir doktrinoje pateikiamas prievolės ir jos pabaigos sampratas, galima teigti, jog prievolė dažniausiai suprantama, kaip vieno asmens (kreditoriaus) teisė reikalauti iš kito asmens (skolininko) savo įsipareigojimų įvykdymo; o įsipareigojimo įvykdymas reiškia, kad išnyksta asmens teisė reikalauti įsipareigojimo įvykdymo.

Tačiau civiliniai teisiniai santykiai yra sudėtingi ir dažnai komplikuoti, tad gali susiklostyti tokios situacijos, kai asmenis vienu metu sieja priešpriešinės teisės ir pareigos. Tokiu atveju būtų nesuprantama, jei teisinis reglamentavimas besąlygiškai reikalautų iš prievolinių teisinių santykių šalių įvykdyti savo prievolės viena kitai ir nesuteiktų jokios kitos galimybės užbaigti tarpusavyje egzistuojančias prievolės.

Teisinis reguliavimas asmenims aukščiau nurodytoje situacijoje pateikia įskaitymą – alternatyvų prievolių įvykdymo būdą. Teisė tiesiogiai atsiranda iš žmonių bendravimo ir todėl yra skirta jam valdyti, atsižvelgiant į visų žmonių lygybę ir jų laimės siekį. Tiesioginė jos priedermė – organizuotai, vienodo veiksmingumo priemonėmis saugoti visų visuomenės narių teises ir lemti jų

⁹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 16-17.

¹⁰ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt./red. D.Ambrasienė, E.Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P.88.

įgyvendinimą.¹¹ Būtent įskaitymas, kada egzistuoja du priešpriešiniai reikalavimai, atlieka tiesioginę teisės socialinę paskirtį ir apsaugo šiuo atveju prievolinių teisinių santykių šalis bei leidžia joms įgyvendinti savo teises. A.Vaišvila išskiria dvi teisės socialinės paskirties raidos stadijas: klasinę ir bendranacionalinę (demokratinę). Pastaroji siekia socializuoti žmonių santykius, grįsti juos ne jėga, o abipuse nauda, lygiateisiškumu, bendradarbiavimu. Čia siekiama, kad kiekvienas galėtų dalyvauti lygiaverčiuose mainuose, laisvai plėtoti savo asmenybę, tikėtis savo teisių saugos ir tais atvejais, kai pats dėl objektyvių priežasčių nebepajėgia pareigų vykdymu bent minimaliai jos užsitikrinti¹².

Priešpriešinių reikalavimų įskaitymas tarp prievolinių teisinių santykių šalių užtikrina socialinės teisės paskirties įgyvendinimą ir teisei keliamus tikslus. Priešingu atveju – nesuteikiant šalims galimybės įskaityti priešpriešinių vienaarūšių reikalavimų – šalys patirtų daug nuostolių ir nepatogumų: a) finansinių, kurie pasireikštų kaip išlaidos prievolės įvykdymui (kai kuriais atvejais netgi bylinėjimosi išlaidos), b) laiko sąnaudų, kadangi užbaigti prievolės šalims užtruktų gerokai ilgiau, nei atliekant įskaitymą.

Visi nurodyti teiginiai leidžia daryti išvadą, jog Lietuvos teisės sistema pagrįstai pripažįsta, kad skolininkas, esant tam tikrų aplinkybių visumai, turi teisę anuliuoti savo kreditoriaus reikalavimą, atsižvelgdamas į savo priešpriešinį reikalavimą kreditoriui. Kitaip tariant, įskaitymas reiškia dviejų asmenų, skolininko ir kreditoriaus, įsipareigojimų vienas kitam panaikinimą. Pasak S. R. Derham, įskaitymo esmė yra priešpriešinių reikalavimų egzistavimas ir jų anuliavimas¹³.

Svarbu ir tai, jog įskaitymas daro įtaką ne vienai prievolei, mažiausiai - dviem: galima situacija, kai abi priešpriešinės prievolės baigiasi (jei abiejų priešpriešinių prievolių apimtis yra vienoda), taip pat – kai viena prievolė baigiasi, o kita pasibaigia tik dalinai (jei vienos prievolės apimtis yra didesnė, nei kitos).

Įskaitymas leidžia pasiekti *status quo* tarp šalių, turinčių vienaarūšius priešpriešinius reikalavimus, t.y. leidžia šalims užbaigti prievolės ir atstatyti padėtį, kuri buvo tarp teisinio santykio šalių iki prisiimant įsipareigojimus. Tačiau įskaitymo praktinis taikymas sukelia nemažai problemų. Civilinių teisinių santykių dalyviui, siekiančiam atlikti įskaitymą, neretai kyla klausimų: kaip tai padaryti? kokius reikalavimus privalu tenkinti?

Todėl prieš pradėdant nagrinėti įskaitymo probleminius aspektus, būtina išsiaiškinti įskaitymo, kaip civilinės teisės instrumento, prigimtį bei sampratą Lietuvos ir kitų valstybių nacionalinėje teisėje. Tik išanalizavus įskaitymo prigimtį ir įvertinus jo priskirtinumo materialiajai ar procesinei teisei aspektus, galima nustatyti, kokios taisyklės bei reikalavimai yra taikytini šiam instrumentui, o pastaruosius nustačius, identifikuoti ir rasti kylančių problemų sprendimo būdus.

¹¹ Vaišvila A. Teisės teorija. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009. P. 155.

¹² Ten pat. P. 157.

¹³ Derham S.R. The law of set-off. Third edition. New York: Oxford University Press Inc., 2003. P. 1.

1.1. Materialioji ar procesinė įskaitymo prigimtis?

Prieš pradėdant nagrinėti įskaitymo, kaip vieno iš prievolės pabaigos būdų, prigimtį, t.y. prieš atsakant, ar įskaitymas yra materialiosios ar procesinės teisės dalis, svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog įskaitymo samprata kontinentinėje ir anglosaksų teisėje yra skirtinga. Todėl, aiškinantis įskaitymo prigimtį, būtina ją nagrinėti atskirai kontinentinės teisės ir anglosaksų teisės požiūriu. Šiame skyriuje įskaitymo prigimtis pirmiausia bus aptariama kontinentinės teisės kontekste, o vėliau - iš anglosaksų teisės pozicijos.

Įskaitymo prigimtis kontinentinėje teisėje. Prievolės pabaiga įskaitymu buvo žinoma jau romėnų teisėje, kur vienas iš labiausiai įskaitymą apibūdinančių požymių buvo būtent procesinis jo pobūdis. Ar galima, ir jei - taip, tuomet būdas ir aplinkybės, kai buvo galima taikyti įskaitymą, visiškai priklausydavo nuo taisyklės, kuri būdavo taikoma esamai situacijai¹⁴. Šiam tikslui romėnų teisėje buvo išvestos keturios savo prigimtimi absoliučiai procesinės teisės taisyklės (*Iudicia bonae fidei*, *Actiones stricti iuris*, *agentarius* ir *bonum emptor*), taikomos įskaitymui. Romoje įskaitymas atsirado ne kaip prievolių pasibaigimo būdas, o kaip teismo proceso supaprastinimo priemonė¹⁵.

Vėliau romėnų teisininkai procesinės teisės taisyklės asimiliavo, ir jau Bizantijos imperatoriaus Justiniano Civilinės teisės sąvade (*Corpus juris civilis*) įskaitymas buvo galimas „*ut actiones ipso iure minuant*“¹⁶. Tai reiškia, jog priešpriešiniai vienas kitą naikinantys reikalavimai, kai tik jie atsirasdavo, būdavo įskaitomi automatiškai.

Ilgainiui iš šios įskaitymo sampratos susiformavo dvi įskaitymo mokyklos: pirmoji - nurodanti, kad dėl įskaitymo yra privaloma kreiptis į teismą, ir antroji - nurodanti, kad norint atlikti įskaitymą, pakanka vienašališko pranešimo apie jį. Pastarųjų mokyklų pateikiamos įskaitymo sampratos jau tapo materialiosios teisės dalimi, t.y. įskaitymas nebebuvo procesinis veiksmas ir šalis, siekianti atlikti įskaitymą, privalėdavo tenkinti įskaitymui keliamas sąlygas ir tik tada įgydavo teisę kreiptis į teismą dėl įskaitymo arba realizuoti minėtą teisę, vienašališkai pranešant kitai šaliai apie įskaitymą.

Įskaitymo prigimtis anglosaksų teisėje. Anglosaksų teisinėje sistemoje dėl įskaitymo prigimties taip pat kyla daug diskusijų. Norint atsakyti į klausimą, kokia yra įskaitymo prigimtis anglosaksų teisėje - materialioji ar procesinė - visų pirma reikia paminėti, jog įskaitymas yra

---

¹⁴ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. New York: Oxford University Press Inc., 1996. P.761.

¹⁵ Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2007. P. 228.

¹⁶ Zimmermann R. The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. New York: Oxford University Press Inc., 1996. P.767.

skirstomas į tam tikras formas: 1) įskaitymas pagal statutinę teisę; 2) įskaitymas, vadovaujantis teisingumo teise; 3) įskaitymas bankroto atveju.

Įskaitymas pagal statutinę teisę atsirado 1729 metais, išleidus Nemokių skolininkų atleidimo aktą. Vadovaujantis šiuo aktu, jei atsakovas nemokus ir jei tarp ieškovo ir atsakovo yra priešpriešiniai reikalavimai, teismas tuos reikalavimus galėjo įskaityti. Taigi įskaitymas pagal nurodytą teisės aktą yra procesinės teisės dalis.

Lygiagrečiai vystant teisingumo teisę, taip pat atsirado galimybė įskaityti. Kaip nurodo S. R. Derham, įskaitymas teisingumo teisėje kartu yra platesnės ir siauresnės apimties, nei įskaitymas pagal aukščiau nurodytą statutinės teisės aktą. Platesnės apimties dėl to, kad jis apima ir reikalavimus dėl nuostolių, tuo tarpu siauresnės reiškia, jog būtina įrodyti pakankamą sąsają tarp priešpriešinių reikalavimų¹⁷. Tačiau netgi ir vadovaujantis teisingumo teise, norint atlikti įskaitymą, buvo būtinas teismo sprendimas.

Ir trečioji įskaitymo forma anglosaksų teisėje yra taip vadinamasis įskaitymas bankroto atveju, kurio galimybė įtvirtinta bankrotą reglamentuojančiuose teisės aktuose.

Taigi visos anglosaksų teisėje įtvirtintos įskaitymo galimybės yra procesinės prigimties, tačiau šiuo metu mokslininkų nuomonė keičiasi ir atsiranda teigiančių, jog įskaitymo prigimtis ir anglosaksų teisėje vis dėlto yra materialioji. Pavyzdžiui, R. Zimmerman manymu, visos įskaitymo formos kyla iš bendrųjų vertybių (teisingumo, sąžiningumo ir t.t.) ir todėl gali būti laikomos materialiomis idėjomis, o ne ypatingų procesinių taisyklių pasekme¹⁸.

Pažymėtina, kad anglosaksų teisės šalyse įskaitymas paprastai yra ribojamas tarp mokių šalių (tai palankiau tokiems kreditoriams kaip bankai, nuomotojai ir pardavėjai, kuriems naudingiau gauti pinigus be jokių atskaitymų ir palaikyti pinigų srautų judėjimą; tokia nuostata remiasi principu „mokėk dabar, bylinėkis vėliau“), o tarp nemokių įskaitymas - privalomas (tai palankiau kreditoriams, su kuriais yra atsiskaitoma). Tuo tarpu romėnų teisės tradicijos šalyse įskaitymas yra galimas tarp mokių šalių (tai palankiau skolininkams), bet draudžiamas tarp nemokių (taip padidinant skolininko turtą ir apsaugant visų kreditorių interesus)¹⁹. Identifikuoti įskaitymo skirtumai anglosaksų ir kontinentinės teisės šalyse žinant, jog Lietuvos teisės sistema priskiriama romėnų teisės tradicijai, suteikia galimybę pereiti prie sisteminio įskaitymo instituto prigimties Lietuvoje nagrinėjimo.

Įskaitymo prigimtis Lietuvos teisės sistemoje.

Materialiosios prigimties įskaitymas. Analizuojant ar įskaitymas yra materialiosios, ar procesinės Lietuvos teisės dalis, visų pirma pažymėtina, kad įskaitymo institutas yra

¹⁷ Derham S.R. The law of set-off. Third edition. New York: Oxford University Press Inc., 2003. P. 6.

¹⁸ Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P.29.

¹⁹ Wood. P. R. Title finance, derivatives, securisations, set-off and netting. London: Sweet & Maxwell, 1995. P. 71.

reglamentuojamas teisės normomis, įtvirtintomis LR CK šeštosios knygos I dalies IX skyriaus antrajame skirsnyje. Įskaitymo, kaip vieno iš specialiųjų prievolės pabaigos būdų, samprata yra įtvirtinta LR CK 6.130 straipsnio 1 dalyje, kurioje nurodoma, kad prievolė baigiasi, kai įskaitomas priešpriešinys vienaarūšis reikalavimas, kurio terminas yra suėjęs arba kurio terminas nenurodytas ar apibūdintas pagal pareikalavimo momentą.

Įskaitymo instituto įtvirtinimas materialiosios teisės normas kodifikuojančiame akte suponuoja išvadą, jog įskaitymas Lietuvos teisės sistemoje yra materialiosios teisės dalis. Atsižvelgiant į tai, bus atskleidžiama įskaitymo, kaip materialiosios teisės dalies, samprata Lietuvoje.

Materialioji teisė nustato teisinių santykių subjektų galimo ir leistino elgesio ribas – teises, pareigas ir atsakomybę už pareigų nevykdymą ar teisių pažeidimą: ji nusako, ką asmuo gali ar privalo daryti. Taigi materialioji teisė yra reguliuojamoji teisė, apibrėžianti asmens statinės būsenos teisės statusą. Materialiosios teisės šakos reguliuoja fizinių ir juridinių asmenų – žmonių, įmonių, įstaigų, organizacijų, institucijų – tarpusavio santykius, kurie padeda tenkinti materialinius ir kultūrinius poreikius, įgyti subjektines teises²⁰. Įskaitymas, kaip materialiosios teisės dalis, suteikia galimybę civiliniuose teisiniuose santykiuose dalyvaujantiems asmenims įskaityti vienaarūšius priešpriešinius reikalavimus bei nustato ribas įskaitymui – reikalavimus, kuriuos būtina tenkinti įskaitant.

Lietuvos teisės doktrinoje įskaitymas yra laikomas vienu iš prievolės pabaigos būdų²¹. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo teisės taikymo ir aiškinimo praktikoje yra nurodęs, jog įskaitymas gali būti laikomas vienu iš pagrindų, kada pasibaigia prievolės – „<...> vienas iš įstatyme nurodytų prievolės pasibaigimo pagrindų – priešpriešinių vienaarūšių reikalavimų įskaitymas. LR CK 6.130 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prievolė baigiasi, kai įskaitomas priešpriešinys vienaarūšis reikalavimas, kurio terminas suėjęs arba kurio terminas nenurodytas ar apibūdintas pagal pareikalavimo momentą. LR CK 6.131 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad įskaitymui pakanka vienos prievolės šalies pareiškimo. Iš šių įstatymo nuostatų matyti, kad įskaitymas yra vienašalis sandoris, nes pakanka vienos prievolės šalies pareiškimo, kuriuo apie įskaitymą pranešama kitai šaliai“²².

Autoriaus nuomone, tokį Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą, jog įskaitymas yra vienašalis sandoris, reikėtų išplėsti ir patikslinti teoriniu aspektu. Kaip buvo minėta, įskaitymas

²⁰ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 40.

²¹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt./red. D.Ambrasienė, E.Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 95.

²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ferteksos transportas“ v. Baltarusijos Respublikos įmonė „Gamybinis susivienijimas „Beloruskalij“, Nr. 3K-3-624/2006, kat. 35.4; 40.2; 99.5.

teisės doktrinoje yra suprantamas, kaip vienas iš prievolės pabaigos būdų arba pagrindas prievolėms pasibaigti. Kitais žodžiais tariant, įskaitymas yra teisinis instrumentas, leidžiantis vienai iš teisinio santykio šalių užbaigti tarpusavyje egzistuojančias prievoles, tuo tarpu pareiškimas apie įskaitymą, kuris bus aptariamas toliau, yra laikytinas vienašaliu sandoriu.

Įskaitymas yra ne valios išraiška nutraukti prievolę, o pati teisinė konstrukcija, kuria pasinaudojus užbaigiamos prievolės. Visiškai kitokia situacija susiklosto, kai aptariamas pareiškimas apie įskaitymą²³. LR CK 1.63 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, jog sandoriais laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Taigi būtent pareiškimas apie įskaitymą yra tas asmens veiksmas, kuriuo jis siekia panaikinti civilines teises ir pareigas ir kuris yra laikytinas vienašaliu sandoriu. Įskaitymas turėtų būti laikomas prievolių pabaigos pagrindu, įtvirtintu įstatyme, t.y. kaip teisinis instrumentas, leidžiantis užbaigti prievoles. Teisės doktrinoje pripažįstama, jog sandoris yra vienas iš teisinių faktų, todėl visiškai pagrįstai galima sutikti su rusų mokslininkų teiginiu, kad šis juridinis faktas – pareiškimas apie įskaitymą – yra asmens, dalyvaujančio teisiniuose santykiuose, valios išraiška²⁴.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog įskaitymą materialiosios teisės kontekste galima suprasti ir aiškinti siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Įskaitymas siaurąja prasme gali būti suprantamas kaip asmens veiksmas, valios išraiška ar vienašalis sandoris, kuriuo pareiškiamas apie priešpriešinių vienaarūšių reikalavimų įskaitymą, tuo tarpu įskaitymas plačiąja prasme aiškintinas kaip vienas iš prievolės pabaigos būdų.

Pateikiant įskaitymo sampratą, taip pat būtina pažymėti, jog reikia skirti įskaitymą (*angl. set-off*) nuo tarpusavio užskaitos (*angl. netting*), kurie dėl savo panašumų ir dėl to, jog tarpusavio užskaita Lietuvos teisės doktrinoje yra mažai nagrinėta sritis ir apie ją nedaug žinoma, gali būti painiojami. LR finansinio užtikrinimo susitarimų įstatymo²⁵ 2 straipsnio 5 dalyje yra įtvirtinta baigiamąjo įskaitymo sąlyga – finansinio užtikrinimo susitarimo ar kito susitarimo, kurio dalis yra finansinio užtikrinimo susitarimas, sąlyga arba, jei tokios nėra, teisės akto nuostata, pagal kurią, esant priverstinio vykdymo įvykiui, įskaitymu arba kitaip: 1) šalių įsipareigojimai įvykdomi nedelsiant prieš terminą ir išreiškiami kaip įsipareigojimas sumokėti sumą, atitinkančią esamą įsipareigojimų vertę, arba įsipareigojimai yra panaikinami ir pakeičiami įsipareigojimu sumokėti atitinkamą sumą; ir (arba) 2) įvertinama, kiek šalys turi sumokėti viena kitai pagal savo įsipareigojimus, ir šalis, skolinga didesnę sumą, turi sumokėti skirtumą kitai šaliai.

S. Kavalnė nurodo, jog tarpusavio užskaita yra metodas, pagal kurį visos sutartos, bet dar neprivalomos vykdyti prievolės ir priešpriešiniai reikalavimai įvykdomi vienu mokėjimu iškart po

²³ Бевзенко Р.С., Фахретдинов Т.Р. Зачет в гражданском праве: Опыт исследования теоретической конструкции и обобщения судебной практики. Москва: Статут, 2006. Р. 18.

²⁴ Там же. Р. 18.

²⁵ Lietuvos Respublikos finansinio užtikrinimo susitarimų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 61-2183.

to, kai iškyļa tam tikras sutartyje apibrėžtas įvykis (tokiu įvykiu, greta kitų, paprastai yra bankroto bylos iškėlimas, likvidatoriaus ar administratoriaus paskyrimas ir pan.)²⁶.

Įskaitymo ir tarpusavio užskaitos (*netting*) koncepcijas sieja tai, kad abiem atvejais vyksta gautinų sumų įskaitymas. Tačiau manytina, kad nors sąvokos - tarpusavio užskaita ir įskaitymas - išreiškia tą pačią teisinę koncepciją, tačiau tarpusavio užskaita, suėjus terminui, ir įskaitymas (nepaisant turimų sąlyčio taškų) savo esme yra skirtingos teisinės koncepcijos, kadangi tarpusavio užskaita, suėjus terminui, pasižymi papildomu elementu, kuris nebūdingas įskaitymui²⁷ – prievolių užbaigimu, t.y. nors prievolės dar nėra vykdytinos, tačiau, įvykus priverstinio vykdymo įvykiui, daroma teisinė fikcija, kad prievolių vykdymo terminai yra suėję (taigi tai bendrų sąlyčio taškų turinčios, tačiau skirtingos teisinės koncepcijos) <...> Paprasčiausiai tarpusavio užskaita, suėjus terminui, gali būti apibūdinta, kaip finansinės rizikos valdymo priemonė, kuri turi panašumų su įskaitymu, tačiau nėra jam tapati²⁸. Tarpusavio užskaita naudojama tik finansinio užtikrinimo teisiniuose santykiuose, tuo tarpu įskaitymas yra universalus prievolės pabaigos būdas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog aukščiau pateikiama įskaitymo samprata ir prigimtis taikytina įskaitymui, kuris reglamentuojamas LR CK 6.130-6.140 straipsniuose įtvirtintomis teisės normomis bei kuris teisės literatūroje kartais yra vadinamas *nepriklausomu įskaitymu* (angl. *independent set-off*)²⁹.

Prie įskaitymo, kaip materialiosios teisės, priskirtini ir *banko sąskaitos įskaitymas* bei *sutartinis įskaitymas*.

Banko sąskaitos įskaitymas. Banko ir kliento tarpusavio reikalavimų įskaitymą reglamentuoja LR CK 6.921 straipsnio 1 dalis, kurioje nurodoma, jog banko ir kliento piniginiai reikalavimai, susiję su sąskaitos kreditavimu, banko paslaugų apmokėjimu, palūkanų mokėjimu, pasibaigia įskaitymo būdu, jeigu banko sąskaitos sutartis nenustato ko kito. Tuo tarpu 2 dalis numato, kad šio straipsnio 1 dalyje numatytų reikalavimų įskaitymą atlieka bankas. Jis privalo informuoti klientą apie atliktą įskaitymą per sutartyje nurodytą terminą, o jeigu jis nenustatytas - per protingą terminą. Taigi banko sąskaitos įskaitymas kaip materialiosios teisės dalis savo taikymo galimybėmis skiriasi nuo nepriklausomo įskaitymo, kuriam yra taikytini šio darbo 2 ir 3 skyriuose aptariami reikalavimai.

Sutartinis įskaitymas. Nors LR CK atskirai ir nenumato sutartinio įskaitymo, tačiau vadovaujantis sutarties laisvės principu bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu, jog

²⁶ Kavalnė S. Finansinio užstato davėjo nemokumas: teorinės ir praktinės problemos: daktaro diser. soc. mokslai: teisė (01 S)/ Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2009. P. 83.

²⁷ Autoriaus nuomone, yra ir kitų įskaitymo ir tarpusavio užskaitos elementų skirtumų. Pvz.: tarpusavio užskaitos suėjus terminui netaikomi reikalavimai, jog būtina pranešti apie įskaitymą (LR CK 6.131 straipsnio 2 dalis) ir kt.

²⁸ Kavalnė S. Finansinio užstato davėjo nemokumas: teorinės ir praktinės problemos: daktaro diser. soc. mokslai: teisė (01 S)/ Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2009. P. 83

²⁹ Wood. Ph. R. Set-off and Netting, Derivatives, Clearing Systems. 2nd edition. Beccles, Suffolk: William Clowes Ltd, 2007. P. 6.

„pareiškimas apie priešpriešinio reikalavimo įskaitymą gali būti padaromas šalies kompetentingo asmens dokumentu, taip pat gali būti išreikštas abiejų šalių pasirašytame dokumente“³⁰, galimas ir sutartinis įskaitymas. Teisės doktrinoje yra pripažįstama, jog šalims pasirašant dokumentą, kuriuo jos įskaito savo reikalavimus, galima nesilaikyti įskaitymui būtinų sąlygų, pavyzdžiui, sutarties laisvės principas leidžia šalims susitarti įskaityti ir nevienarūšius reikalavimus³¹. Kaip nurodo kasacinės instancijos teismas, „toks dokumentas gali būti šalių tarpusavio atsiskaitymų suderinimo aktas. Jeigu prievolės šalys, t.y. atitinkamus įgalinimus turintys jų atstovai, surašo skolų suderinimo ir įskaitymo aktą, kuriame nurodo, kokios sumos įskaitomos, yra pagrindas pripažinti, kad šalys pagal CK 6.131 straipsnio 1 dalį padarė pareiškimus dėl prievolių įskaitymo“³². Pasak R. Zimmermann, visos teisės sistemos leidžia įskaityti sutartimi: dvi šalys gali susitarti anuluoti savo abipuses pareigas, įskaitydamos tarpusavio priešpriešinius reikalavimus. Tai nulemia sutarties laisvės principas³³.

Atsižvelgiant į tai, kas nurodyta, darytina išvada, jog banko sąskaitos įskaitymas bei šalių sutartinis įskaitymas taip pat yra materialiosios prigimties įskaitymai, tačiau jiems taikytini kitokie reikalavimai, negu nepriklausomam įskaitymui, kuris yra reglamentuojamas LR CK 6.130-6.140 straipsniuose įtvirtintomis nuostatomis ir kuris bus nagrinėjamas šiame darbe.

Procesinės prigimties įskaitymas. Pažymėtina, kad Lietuvos teisinėje sistemoje įskaitymo negalima laikyti vien tik materialiosios teisės dalimi, kadangi įskaitymas gali būti atliekamas ir pasinaudojant civilinio proceso teisės suteiktomis galimybėmis, t.y. įskaitymo galimybė yra įtvirtinta ir LR CPK.

LR CPK 143 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad atsakovas iki nutarties skirti bylą nagrinėti teisme priėmimo turi teisę pareikšti ieškovui priešieškinį, kad jis būtų išnagrinėtas kartu su pradiniu ieškiniu. Šio straipsnio 2 dalies 1 punkte yra įtvirtinta, jog teismas priima priešieškinį, jeigu priešpriešiniu reikalavimu siekiama įskaityti pradinio ieškinio reikalavimą. Netgi ir nesant galimybei atlikti įskaitymą, pasinaudojant materialiąja teise, t.y. jeigu kuris nors iš reikalavimų netenkina įskaitymui keliamų sąlygų arba yra draudžiamas dėl tam tikrų priežasčių, įstatymas suteikia teisę pareikšti asmeniui priešieškinį ir, esant tokiai situacijai, jei ieškinys ir priešieškinis yra patenkinami, teismas įskaito ieškovo ir atsakovo reikalavimus. Šios aplinkybės leidžia daryti išvadą, jog įskaitymas galimas, pasinaudojant ir proceso teise.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Farmakonas“ v. UAB „Tamro“, Nr. 3K-3-504/2006, kat. 40.2.

³¹ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P 173.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Farmakonas“ v. UAB „Tamro“, Nr. 3K-3-504/2006, kat. 40.2.

³³ Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 20.

Civilinio proceso teisė įtvirtina ir dar vieną galimybę atlikti įskaitymą, ne tik pareiškiant priešieškini. Įskaitymo galimybė ar, kitaip tariant, prievolė atlikti įskaitymą yra numatyta antstoliui vykdymo procese. Jeigu yra pateikti vykdyti vykdomieji dokumentai dėl skolos ir išieškotojo priešpriešinių pinigų sumų, esančių toje pačioje išieškojimo eilėje, išieškojimo, antstolis savo patvarkymu atlieka šių sumų tarpusavio įskaitymą. Pastaroji nuostata yra įtvirtinta LR CPK 687 straipsnyje.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nereikėtų tapatinti galimybės įskaityti, pareiškiant priešieškini, su antstolio vykdomo įskaitymo civilinio proceso kodekso nustatyta tvarka. *Pirmuoju* atveju, civilinis procesas, ginant pažeistą teisę, jau yra prasidėjęs, t.y. ieškinys dėl pažeistos teisės jau yra pareikštas ir atsakovas, norėdamas įskaityti priešpriešinį reikalavimą, turi teisę pareikšti priešieškini. *Antruoju* atveju, šalių reikalavimai yra patenkinti ir įskaitomi paskutinėje civilinio proceso stadijoje – vykdymo procese. Tokie įskaitymo būdai atitinka proceso teisės paskirtį, kaip ją apibrėžia A. Driukas ir V. Valančius – proceso teisės šakos reguliuoja teisinius santykius, ginant pažeistas materialiąsias teises ir nusako, kaip apginti pažeistą ar ginčijamą materialiąją teisę ir kaip užtikrinti jos įgyvendinimą³⁴.

Remiantis tuo, kas išdėstyta, darytina išvada, jog įskaitymas Lietuvos teisinėje sistemoje gali būti atliekamas, pasinaudojant tiek materialiosios civilinės teisės, tiek civilinio proceso teisės normų suteikiamomis galimybėmis, o reikalavimai įskaitymo atlikimui abiem atvejais yra skirtingi.

Atsižvelgiant į darbo uždavinius būtina pažymėti, jog toliau darbe įskaitymas bus nagrinėjamas, kaip materialiosios teisės dalis, atsiribojant nuo įskaitymo, kaip civilinio proceso teisės suteikiamos galimybės įskaityti reikalavimus jau prasidėjusiame civiliniame procese, ginant pažeistas ar ginčijamas teises.

1.2. Reikalavimai įskaitymui materialiosios teisės kontekste

Analizuojant LR CK šeštosios knygos I dalies IX skyriaus antrojo skirsnio nuostatas, reglamentuojančias įskaitymo teisinius santykius, reikalavimus, kurie yra taikomi įskaitymui, galima skirstyti į tris grupes:

1. Sąlygos, būtinos įskaitymo taikymui;
2. Reikalavimai pareiškimui apie įskaitymą;
3. Neturi būti imperatyvių draudimų, kada įskaitymas yra negalimas.

Pirmieji du yra pozityvieji reikalavimai įskaitymui, t.y. turi būti tenkinamos visos įskaitymo taikymui keliamos sąlygos. Taip pat turi būti laikomasi įstatymų nustatytų reikalavimų

---

³⁴ Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 41.

pareiškimui apie įskaitymą. Paskutinis yra negatyvus reikalavimas įskaitymui arba, kitaip tariant, neturi būti įstatymo numatytų aplinkybių³⁵, kada įskaitymas yra draudžiamas.

Atsižvelgiant į šio darbo tikslą – identifikuoti ir išnagrinėti įskaitymo, kaip vieno iš prievolės pabaigos būdų, tinkamo praktinio taikymo galimybes ir probleminius aspektus bei ribotą šio darbo apimtį, paminėtina, jog jame nebus nagrinėjamas trečiasis įskaitymo taikymui keliamas negatyvusis reikalavimas – neturi būti imperatyvių draudimų, kai įskaitymas yra negalimas. Pastarieji bus nagrinėjami tik tiek, kiek įstatymo numatyti draudimai konkrečiai susiję su įstatymo įtvirtintais pozityviaisiais reikalavimais: sąlygomis, kurios yra būtinos įskaitymo taikymui ir reikalavimais pareiškimui apie įskaitymą.

1. Sąlygos būtinos įskaitymo taikymui. Tiek teisės literatūroje, tiek teismų praktikoje neabejojama, jog, siekiant atlikti įskaitymą, yra būtina tenkinti tam tikras sąlygas, priešingu atveju įskaitymas gali būti neteisėtas ir pažeisti šalies, kurios reikalavimas yra įskaitomas, teises bei teisėtus interesus. Tačiau dėl pačių sąlygų egzistavimo ir būtinumo, t.y. kokias sąlygas privalu tenkinti, kyla diskusijų. Skirtingi teisės šaltiniai nurodo skirtingas įskaitymo sąlygas, dėl šios priežasties yra būtina nustatyti, kokias sąlygas reikia tenkinti, kad įskaitymas būtų teisėtas ir šalims, atliekančioms įskaitymą, nebūtų nustatomi pertekliniai reikalavimai.

LR CK 6.130 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta įskaitymo samprata – prievolė baigiasi, kai įskaitomas priešpriešinis vienaarūšis reikalavimas, kurio terminas nenurodytas ar apibūdintas pagal pareikalavimo momentą. Kaip nurodo LR CK šeštosios knygos komentaro autoriai, čia taip pat nustatytos įskaitymo kaip prievolės pabaigos pagrindo taikymo sąlygos:³⁶

1. Prievolės šalis sieja abipusės teisės ir pareigos;
2. Šalių reikalavimai turi būti vienaarūšiai;
3. Vienas reikalavimas turi visiškai ar iš dalies padengti kitą;

³⁵ Atkreiptinas dėmesys į tai, jog draudimai įskaityti ne visuomet yra aiškiai įtvirtinti įstatyme, tačiau išplaukia iš teisės aiškinimo arba gali būti nustatyti šalių tarpusavio sutartyse. Vienas iš tokių draudimų Lietuvos teisėje, kurio pagrįstumas diskutuotinas, yra draudimas įskaityti reikalavimus, jei vienai iš šalių yra iškelta bankroto byla. LR įmonių bankroto įstatymas nustato, kad teismui iškelus įmonei bankroto bylą, draudžiama vykdyti visas finansines prievoles, neįvykdytas iki bankroto bylos iškėlimo, įskaitant palūkanų, baudų, mokesčių ir kitų privalomųjų mokėjimų mokėjimą, išieškoti skolas iš šios įmonės turto teismine ar ne ginčo tvarka ir kt. Ši įstatymo nuostata taip pat reiškia, kad, iškelus įmonei bankroto bylą, šios įmonės kreditorių ir skolininkų savitarpio reikalavimai nuo bankroto bylos iškėlimo momento negali būti įskaitomi, nes tarpusavio reikalavimų įskaitymas yra vienas iš prievolių įvykdymo būdų. Ši taisyklė taikoma net ir tais atvejais, kai kreditorius ir skolininkas yra vienas ir tas pats asmuo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje *IAB „Investicinė Kauno holdingo kompanija“ su IAB „Šviesusis rytojus“ ir kt.*, Nr. 3K-3-568/2000, kat. 29; 2001 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos bankas su AB „Tauro bankas“ ir kt.*, Nr. 3K-7-95/2001, kat. 125.6; 2002 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Alytaus vija“ su A. Ž. I.*, Nr. 3K-3-1335/2002, kat. 31.3.6; 125.6; 2004 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos apskrities VMI su LAB „Argovegas“*, Nr. 3K-3-484/2004, kat. 125.5 ir kt.). Teisės doktrinoje galima sutikti nuomonių, kad vargu ar yra iki galo pagrįsta ir įskaitymą draudžianti pozicija (bankroto bylos iškėlimo atveju – autoriaus pastaba), nes įmanomos situacijos, kad asmuo, esantis skolininku bankrutuojančios įmonės atžvilgiu, privalės visiškai įvykdyti savo prievolę, o kaip bankrutuojančios įmonės kreditorius negaus nieko, jeigu lėšų nepakaks jo reikalavimui įvykdyti (Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Vilnius: Justitia, 2009. P. 367).

³⁶ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T.1.P. 172.

4. Abu reikalavimai turi galioti;
5. Abu reikalavimai turi būti vykdytini;
6. Šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai;
7. Abu reikalavimai turi būti apibrėžti.

Taigi LR CK šeštosios knygos komentaro autorių nuomone, šalys, siekdamos atlikti įskaitymą, arba teismai, tikrindami įskaitymo pagrįstumą, privalo atsižvelgti į septynias sąlygas, kurios yra būtinos teisėtam įskaitymui. Tokią pat nuomonę galima sutikti ir Lietuvos teisinėje literatūroje³⁷.

Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aprobuotoje 2006 m. gruodžio 11 d. nutartyje civilinėje byloje *UAB „Ferteksos transportas“ v. Baltarusijos Respublikos įmonė „Gamybinis susivienijimas „Beloruskalij“*, Nr. 3K-3-624/2006, kuri taip pat buvo skelbta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenyje „Teismų praktika“, nurodė, jog, atliekant įskaitymą, yra būtina tenkinti tik šešias sąlygas:

1. Prievolės šalys turi turėti viena kitai abipusių teisių ir pareigų;
2. Šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai;
3. Šalių reikalavimai turi būti vienaarūšiai;
4. Šalių reikalavimai turi galioti;
5. Šalių reikalavimai turi būti vykdytini;
6. Šalių reikalavimai turi būti apibrėžti³⁸.

Tačiau net ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika šiuo klausimu yra nevienoda. Štai vienoje iš naujausiųjų savo nutarčių įskaitymo klausimais kasacinis teismas nurodė, jog „*tam, kad prievolės šalys galėtų pasinaudoti įskaitymu, turi egzistuoti tam tikros būtiniosios sąlygos, kurių sąrašą pateikia bendroji įskaitymo sąvoka, įtvirtinta LR CK 6.130 straipsnio 1 dalyje*“:

1. Prievolės šalis turi sieti abipusės teisės ir pareigos;
2. Šalių reikalavimai turi būti vienaarūšiai;
3. Šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai;
4. Prievolės abiejų šalių reikalavimai turi būti galiojantys ir vykdytini³⁹.

Taigi, kaip matyti šioje nutartyje, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas neišskiria šalių reikalavimų apibrėžtumo sąlygos, kuri ankstesnėse kasacinio teismo bylose buvo nurodoma kaip būtina įskaitymo atlikimui.

M. Guptor, nagrinėjusi įskaitymo galimybę, vadovaujantis LR CK 6.130 straipsnio nuostatomis, paskelbė straipsnį „Įskaitymas kaip prievolių pabaiga“, kuris buvo publikuotas teisės

³⁷ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt./red. D.Ambrasienė, E.Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 95.

³⁸ Red. Kryževičius J. Lietuvos aukščiausiojo teismo biuletenis. Teismų praktika. 2007, Nr. 27. P.100.

³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB Baltijos monitoringo centras v. UAB „Vilniaus altas“*, Nr. 3K-3-540/2010, kat. 40.2.

žurnale „Juristas“. Priešingai aukščiau nurodytoms aplinkybėms, teisininkė išskiria tik tris sąlygas, būtinas įskaitymo atlikimui:

1. Kreditoriaus ir skolininko reikalavimai turi būti priešpriešiniai;
2. Reikalavimai turi būti vienaarūšiai;
3. Pagal kiekvieną reikalavimą turi būti suėjęs terminas, t.y. reikalavimai turi būti vykdytini⁴⁰.

Tokios pat nuomonės laikosi ir rusų teisės mokslininkai R. S. Bevzenko ir T. R. Fachredinov, nurodydami, jog pakanka tenkinti tik tris aukščiau nurodytas įskaitymo sąlygas⁴¹.

Teisės literatūroje, kuri nagrinėja įskaitymą lyginamuoju aspektu, galima sutikti dar kitokių nuomonių dėl įskaitymo sąlygų ir jų apimties. Štai R. Zimmermann nurodo, jog pakanka tenkinti tik keturias sąlygas, kad įskaitymas būtų teisėtas:

1. Šalių reikalavimai turi būti abipusiai;
2. Šalių reikalavimai turi būti vienaarūšiai;
3. Šalių reikalavimai turi būti vykdytini;
4. Šalių reikalavimai turi būti apibrėžti⁴².

Tuo tarpu P. R. Wood nurodo tik tris sąlygas, kurias būtina tenkinti, siekiant atlikti įskaitymą:

1. Šalių reikalavimai turi būti abipusiai⁴³;
2. Šalių reikalavimai turi būti apibrėžti;
3. Šalių reikalavimai turi būti vykdytini⁴⁴.

Atsižvelgiant į tai, jog nėra vienos konkrečios nuomonės dėl sąlygų, kurias privalu tenkinti, atliekant įskaitymą, šiame darbe bus siekiama identifikuoti sąlygas, būtinas įskaitymo taikymui Lietuvos teisinėje sistemoje, bei atskleisti jų turinį.

Vis dėlto nustačius kiekvienos iš įskaitymo sąlygų turinį, asmenims, praktiškai taikant įskaitymą, gali kilti klausimų, ar jų reikalavimai tenkina įskaitymui būtinas sąlygas. Šių probleminių aspektų atsiradimą nulemia kitų civilinės teisės institutų reglamentavimas ir jų specifika.

2. Reikalavimai pareiškimui apie įskaitymą. Antrasis iš prieš tai nurodytų pozityviųjų reikalavimų įskaitymui yra reikalavimai pareiškimui apie įskaitymą. LR CK 6.131 straipsnyje įstatymų leidėjas įtvirtino įskaitymo tvarką. Šio straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, jog įskaitymui

⁴⁰ M. Guptor. Įskaitymas kaip prievolių pabaiga // Juristas. 2003, Nr. 12. P. 12-13.

⁴¹ Бевзенко Р.С., Фахретдинов Т.Р. Зачет в гражданском праве: Опыт исследования теоретической конструкции и обобщения судебной практики. Москва: Статут, 2006. P. 32-33.

⁴² Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 44-56.

⁴³ Wood. Ph. R. Set-off and Netting, Derivatives, Clearing Systems. 2nd edition. Beccles, Suffolk: William Clowes Ltd, 2007. P. 93.

⁴⁴ Ibid. P. 74-75.

pakanka vienos šalies pareiškimo. Vadinas, jog įskaitymo atlikimui pakanka vienos šalies valios išraiškos, t.y. jau minėto vienašalio sandorio – pareiškimo apie įskaitymą. Taip pat ši įstatymo norma nustato, jog vienai šaliai pranešus apie įskaitymą, kita šalis negali jo ginčyti, motyvuodama tuo, jog nedavusi sutikimo⁴⁵.

LR CK 6.131 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta, kad įskaitoma pranešant apie tai kitai prievolės šaliai. Pranešimas laikomas negaliojančiu, jeigu įskaitymas daromas su tam tikra sąlyga ar nurodant jo terminą. Taigi įstatymų leidėjas šia nuostata numato, jog pareiškiant apie įskaitymą, yra būtina pranešti kitai šaliai (kurios priešpriešinį vienaarūšį reikalavimas yra įskaitomas) ir tai, kad įskaitymas turi būti besąlyginis, priešingu atveju jis gali būti pripažįstamas negaliojančiu.

Jokių kitų reikalavimų pareiškimui apie įskaitymą įstatymas tiesiogiai neįtvirtina, todėl šioje situacijoje kyla nemažai praktinių problemų, atliekant įskaitymą. Pateikti atsakymus į šiuos klausimus yra paliekama teismų praktikai ir teisės doktrinai. Dėl šios priežasties yra būtina kuo išsamiau aptarti visus probleminius aspektus, kurie susiję su taikytiniais reikalavimais pareiškimui apie įskaitymą.

Be to, egzistuoja dar viena priežastis, dėl kurios yra būtina išnagrinėti reikalavimus pareiškimui apie įskaitymą, kuri siejasi su teisės doktrinoje žinomais dviem būdais įskaitymo atlikimui:

Pirmasis jų - tai būtinas kreipimasis į teismą ir pastarojo patvirtinimas apie įskaitymą tam, kad būtų anuliuoti dviejų šalių priešpriešiniai vienaarūšiai reikalavimai.

Antrasis – užtenka vienos iš šalių pareiškimo apie įskaitymą kitai šaliai.

Antrasis būdas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Kaip pažymi R. Zimmermann, vienas iš įskaitymo tikslų yra siekis išvengti teismo proceso ir išvengti gausybės ieškinių⁴⁶, todėl toks Lietuvos įstatymų leidėjo pasirinktas įskaitymo modelis yra pateisinamas, tačiau tarp šalių esant įskaitymo teisiniams santykiams (į kuriuos nėra įtraukiamas teismas), neišvengiamai kyla būtinybė apibrėžti aiškius ir tikslus reikalavimus, kurie taikytini pareiškimui apie įskaitymą. Neišsprendus šių problemų, lieka dar didesnė erdvė kilti ginčams tarp šalių. O kilus ginčui, viena iš šalių dažnu atveju bus priversta kreiptis į teismą, ir tuomet bus paneigtas vienas iš aukščiau nurodytų įskaitymo tikslų – išvengti teismo proceso.

---

⁴⁵ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P.174.

⁴⁶ Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 35.

2. ĮSKAITYMO SĄLYGOS IR JŲ TAIKYMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Minėta, kad įskaitymo kaip prievolės pabaigos pagrindo taikymui yra išskiriamos sąlygos, kurios plačiau yra aiškinamos ir analizuojamos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Tačiau bendros nuomonės dėl šių sąlygų, jų apimties ir praktinio pritaikymo nėra. Dėl šios priežasties darbe bus nagrinėjamos visos septynios sąlygos, kurias galima sutikti teisinėje literatūroje, nagrinėjančioje įskaitymą:

1. Prievolės šalys turi turėti viena kitai abipusių teisių ir pareigų;
2. Šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai;
3. Vienas reikalavimas turi visiškai ar iš dalies padengti kitą;
4. Šalių reikalavimai turi būti vienas kitam priešingi;
5. Šalių reikalavimai turi galioti;
6. Šalių reikalavimai turi būti vykdytini;
7. Šalių reikalavimai turi būti apibrėžti.

Siekiant aiškumo ir koncentruotumo darbe, kai kurios sąlygos bus aptariamoms kartu, kadangi savo esme ir reikšme yra panašios bei susijusios. Taip atsirastų galimybė paprasčiau apžvelgti jų probleminius aspektus. Tokiu būdu atliekant tyrimą, bus galima patvirtinti arba paneigti darbe iškeltą hipotezę, jog tinkamo ir teisėto įskaitymo taikymo galimybė bei jo sąlygų tenkinimas priklauso ne vien tik nuo tiesiogiai prievolės pabaigą įskaitymu reglamentuojančių teisės normų (LR CK šeštosios knygos I dalies IX skyriaus antrojo skirsnio nuostatų), bet ir nuo kitokių civilinių teisinių santykių reguliuojančių teisės normų bei jų specifinio reguliavimo.

Pirmosios dvi sąlygos – prievolės šalys turi turėti viena kitai abipusių teisių ir pareigų bei šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai – bus nagrinėjamos kartu. Sąlygos, jog vienas reikalavimas turi visiškai ar iš dalies padengti kitą ir šalių reikalavimai turi būti vienas kitam priešingi, bus nagrinėjamos atskirai, kadangi dėl pirmosios tikslingumo kyla abejonių, o antroji yra, ko gero, pati problematiškiausia ir turinio atžvilgiu daugiausiai klausimų kelianti įstatymo leidėjo nustatyta sąlyga įskaitymo atlikimui. Sąlygos, jog šalių reikalavimai turi galioti ir turi būti vykdytini, taip pat bus nagrinėjamos kartu, kadangi, vienaip ar kitaip, šios sąlygos tarpusavyje yra glaudžiai susijusios. Tuo tarpu apibrėžtumo sąlyga šiame darbe bus nagrinėjama atskirai.

2.1. Prievolės šalių teisių ir pareigų abipusiškumas ir reikalavimų priešpriešškumas

Prievolė baigiasi, kai įskaitomas priešpriešinis vienas kitam reikalavimas, kurio terminas suėjęs arba kurio terminas nenurodytas ar apibūdintas pagal pareikalavimo momentą (LR CK 6.130 straipsnis). Kaip matyti iš įstatymų leidėjo įtvirtintos formuluotės, sąlyga, jog reikalavimai turi būti

priešpriešiniai, yra įtvirtinta tiesiogiai. Ji reiškia, kad šalys turi turėti reikalavimus viena kitai, o ne trečiajam asmeniui, t.y. asmuo negali įskaityti reikalavimo, jeigu šis reikalavimas galioja trečiajam asmeniui, o ne kitos prievolės šalies atžvilgiu, kurios reikalavimas yra įskaitomas. Priešpriešškumo sąlygos būtinybę lemia pati įskaitymo esmė – jei vienas iš kontrahentų neturi reikalavimo kitam kontrahentui, tai nėra ir paties įskaitymo. Įskaitomų įsipareigojimų priešpriešškumas gali būti apibūdinamas ir taip: reikalavimas įskaityti skolą turi būti paties skolininko reikalavimas, ir jis turi būti nukreiptas tiesiogiai į kreditorius. Pasak rusų mokslininkų, tai yra taip aišku, kad jokių komentarų šia tema nereikia⁴⁷. Vis dėlto praktinis tokios sąlygos taikymas sukelia tam tikrų probleminių aspektų, kurie bus nagrinėjami šiame skyriuje.

Antroji sąlyga, jog prievolės šalys turi turėti viena kitai abipusių teisių ir pareigų, nėra akivaizdžiai įtvirtinta LR CK, tačiau ji taip pat išplaukia iš pačios įskaitymo esmės ir sąlygos, jog šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai – situacijoje, kai šalys neturi viena kitai abipusių teisių ir pareigų, išnyksta pagrindas įskaitymo atlikimui, nes lieka tik vienas reikalavimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad sąlyga dėl šalių abipusių teisių ir pareigų gali būti aiškinama ir taip – „<...> skolininkas kartu turi būti ir savo kreditoriaus kreditorius, o kreditorius – ir savo skolininko skolininkas“⁴⁸.

Atsižvelgiant į pateiktą abiejų sąlygų sampratą, galima daryti išvadą, jog sąlygos praktiškai reiškia tą patį ir paaiškina viena kitą, kadangi tik tada, kai šalis sieja abipusės teisės ir pareigos, šalių reikalavimai yra priešpriešiniai. Ir priešingai – jei šalių reikalavimai nėra priešpriešiniai ir nors vienos iš šalių reikalavimas yra nukreiptas į trečiąjį asmenį, šalių nebesieja abipusės teisės ir pareigos. Todėl ir skolininkas nebėra savo kreditoriaus kreditorius bei atvirkščiai – kreditorius nebėra savo skolininko skolininkas. Būtent todėl užsienio literatūroje šios dvi sąlygos, sutinkamos įskaitymo teisės raštuose ir teismų praktikoje, dar vadinamos abipusiškumu (*angl. mutuality*)⁴⁹.

R. Zimmerman teigia, jog, norint atlikti įskaitymą, visų pirma reikia tenkinti reikalavimą *concursum debiti et crediti*, kuris reiškia, kad vieno prievolinio reikalavimo kreditorius tuo pačiu yra ir skolininkas kito reikalavimo atžvilgiu. Pasak P. R. Wood, abipusiškumo doktrina (dar kitaip vadinamas priešpriešškumas arba *concursum debiti et crediti* reikalavimas) nurodo, kad vieno asmens reikalavimas nebūtų panaudojamas, apmokant visiškai kito asmens skolą. Apibendrinant galima teigti, kad privalo būti tik du asmenys su reikalavimais: 1) kiekvienas jų turi teisę

⁴⁷ Бевзенко Р.С., Фахретдинов Т.Р. Зачет в гражданском праве: Опыт исследования теоретической конструкции и обобщения судебной практики. Москва: Статут, 2006. P. 51-52.

⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ferteksos transportas“ v. Baltarusijos Respublikos įmonė „Gamybinis susivienijimas „Beloruskalij“, Nr. 3K-3-624/2006, kat. 35.4; 40.2; 99.5.

⁴⁹ Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 44-47.

asmeniškai iš kito reikalauti įvykdyti prievolę ir 2) kiekvienas jų privalo asmeniškai įvykdyti prievolę to paties asmens naudai⁵⁰.

Atsižvelgiant į įstatymų leidėjo įtvirtintą formuluotę, šiame darbe toliau nagrinėjant išvardintų sąlygų probleminius aspektus, bus vartojama sąvoka „šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai“, kuri apima viena kitą paaiškinančias ir teisės literatūroje bei teismų praktikoje išskiriamas sąlygas – prievolės šalys turi turėti viena kitai abipusių teisių ir pareigų bei šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai. Taigi priešpriešškumo sąlygos atžvilgiu kyla tam tikrų problemų, kurios siejasi su kitų civilinių teisinių santykių reglamentavimu – prievolių įvykdymo užtikrinimą, asmenų pasikeitimą prievolėje bei sutartį trečiojo asmens naudai reguliuojančiomis teisės normomis.

Prievolių įvykdymo užtikrinimas. Asmenų tarpusavio ekonominiams santykiams tampant vis sudėtingesniems, gali susiklostyti - ir susiklosto - situacijos, kai viena iš šalių siekia atlikti įskaitymą, esant prievolių įvykdymo užtikrinimui. Minėtu atveju kyla klausimai: ar tokioje situacijoje tenkinama įskaitymui būtina priešpriešškumo sąlyga, t.y. ar galima laikyti, jog šalis sieja abipusės teisės ir pareigos? Pažymėtina, kad su šiame skyriuje nagrinėjama sąlyga (šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai) sietina tik su tokiomis prievolių užtikrinimo priemonėmis, kaip laidavimas ir garantija.

Laidavimas. LR CK 6.76 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta laidavimo samprata – laidavimo sutartimi laiduotojas už atlyginimą ar neatlygintinai įsipareigoja atsakyti kito asmens kreditoriui, jeigu tas asmuo, už kurį laiduojama, neįvykdys visos ar dalies savo prievolės. Atsižvelgiant į įstatyme įtvirtintą laidavimo sampratą, akivaizdu, jog gali susidaryti situacija, kuomet kreditorius ir laiduotojas vienas kitam turi abipusių teisių ir pareigų, o jų reikalavimai yra priešpriešiniai. Tačiau įskaitymas šioje situacijoje turi tam tikrų ypatumų, susijusių su laiduotojo teisių apsauga, kuri kyla iš laidavimo teisinių santykių ir jų reglamentavimo.

Lietuvoje įstatymų leidėjas įskaitymą laidavimo atveju yra sureguliuavęs aiškiai, nustatydamas, jog laiduotojas gali atsisakyti patenkinti kreditoriaus reikalavimą, jeigu pagrindinis skolininkas turi įskaitymo teisę (LR CK 6.135 straipsnio 1 dalis). Vadovaujantis šia įstatymo nuostata, laiduotojas gali nesutikti su kreditoriaus atliktu įskaitymu, kuriuo jis įskaito savo ir laiduotojo priešpriešinius reikalavimus, jei pagrindinis skolininkas taip pat turi įskaitymo teisę. Tokioje situacijoje priešpriešškumo sąlyga tarp kreditoriaus ir laiduotojo yra tenkinama, tačiau ši išimtis nustatoma, siekiant apsaugoti laiduotojo interesus. Tokį įskaitymo reguliavimą laiduotojo

---

⁵⁰ Wood. Ph. R. Set-off and Netting, Derivatives, Clearing Systems. 2nd edition. Beccles, Suffolk: William Clowes Ltd, 2007. P. 93.

atžvilgiu nulemia LR CK 6.82 straipsnis, kuriame įtvirtinta, jog laiduotojas gali rinktis visus gynybos būdus, kuriuos galėtų panaudoti pagrindinis skolininkas⁵¹.

Būtina pabrėžti, jog ši taisyklė taikoma tik tuo atveju, jei pagrindinis skolininkas ir laiduotojas yra solidarūs skolininkai, kadangi laiduotojo subsidiarios atsakomybės atveju kreditorius neturi teisės įskaityti laiduotojo priešpriešinio vienaarūšio reikalavimo pagal subsidiarios atsakomybės taisyklės, nes LR CK 6.245 straipsnio 6 dalis numato, kad kreditorius neturi teisės reikalauti atlyginti nuostolius iš subsidiariai atsakingo skolininko, jeigu kreditorius savo reikalavimą gali patenkinti, įskaitydamas priešpriešinį pagrindinio skolininko reikalavimą.

LR CK 6.135 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kuri suteikia papildomą apsaugą laiduotojui. Ši apsauga yra išimtinai susijusi su įskaitymui taikoma sąlyga, jog šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai. Laiduotojas turi teisę įskaityti savo reikalavimus kreditoriui, atsižvelgdamas į kreditoriaus santykius su skolininku. Tačiau pagrindinis skolininkas neturi teisės panaudoti įskaitymo kreditoriaus ir laiduotojo tarpusavio santykiams. Šis įstatymo leidėjo įtvirtintas imperatyvas yra akivaizdus priešpriešškumo sąlygos pritaikymas įskaitymui, esant laidavimo santykiams.

Laiduotojas turi teisę įskaityti priešpriešinį vienaarūšį reikalavimą, kurio pagrindu kreditorius jam privalo įvykdyti prievolę, kadangi laiduotoją ir kreditorių sieja abipusės teisės ir pareigos ir jų reikalavimai yra priešpriešiniai, t.y. ir kreditoriaus, ir laiduotojo reikalavimai nukreipti vienas kitam, o ne trečiajam asmeniui. Šiuo atveju laiduotojo pareiga kyla tiesiogiai iš laidavimo sutarties, todėl kreditoriaus reikalavimas (kai pagrindinis skolininkas neįvykdo visos ar dalies savo prievolės) yra nukreipiamas ne į pagrindinį skolininką, o į laiduotoją.

Tuo tarpu pagrindinis skolininkas neturi teisės įskaitymo panaudoti kreditoriaus ir laiduotojo tarpusavio santykiams, nes toks įskaitymo atlikimas netenkintų įskaitymui keliamos reikalavimų priešpriešškumo sąlygos. Reikalavimo teisė, kurią laiduotojas galėtų panaudoti prieš kreditorių įskaitydamas, priklauso tik laiduotojui, todėl kreditoriaus ir pagrindinio skolininko šiuo atžvilgiu nesieja abipusės teisės ir pareigos, o jų reikalavimai nėra priešpriešiniai.

Taigi, atsižvelgiant į laidavimą reglamentuojančias teisės normas, ir į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog įstatymų leidėjas nustato papildomus draudimus įskaityti, kurie yra įtvirtinti LR CK 6.135 straipsnyje, nors ir yra tenkinama priešpriešškumo sąlyga. Kitaip tariant, netgi ir tuo atveju, kai yra tenkinama ši sąlyga, t.y. kreditoriaus ir laiduotojo reikalavimai yra priešpriešiniai, o juos sieja abipusės teisės ir pareigos, įskaitymas, siekiant apsaugoti laiduotojo interesus, yra negalimas.

---

⁵¹ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P.178.

Garantija. Kita praktinė problema, susijusi su įskaitymo taikymu, esant prievolių įvykdymo užtikrinimui – galimybė įskaityti reikalavimus, kurie kyla iš garantijos teisinių santykių. Teisės normos, reglamentuojančios įskaitymą, priešingai nei laidavimo atveju, atsakymo į šį klausimą nepateikia.

Komercinėje - teisinėje praktikoje garantija vadinamas vienas iš esamos ar būsimos prievolės įvykdymą užtikrinančių būdų ir jį įforminantis teisinis dokumentas atsiskaitymams atlikti, naudojamas iš esmės ūkio subjektų. Garantijos pagrindu atsakomybę prisiimantis subjektas (valstybė, bankas, juridinis ar fizinis asmuo) įsipareigoja (laiduoja) kitam asmeniui (fiziniam ar juridiniam) visiškai ar iš dalies sumokėti už trečiąjį asmenį (skolininką), šiam neįvykdžius prisiimtų įsipareigojimų⁵². Garantijos reglamentavimas pateikiamas LR CK 6.90 – 6.97 straipsniuose. Tačiau prieš pradėdant nagrinėti, ar gali garantas, ar kreditorius įskaityti savo reikalavimą, jei kreditorius taip pat turi įvykdyti tam tikrą prievolę garantui, būtina pažymėti, jog garantijos pagal ryšį su užtikrinama prievole yra skirstomos į dvi rūšis: sąlyginės garantijos bei garantijos pagal pirmą pareikalavimą.

Sąlyginės garantijos atveju klausimų dėl įskaitymo teisėtumo nekyla, kadangi garantas kreditoriui atsako subsidiariai. Todėl ir įskaitymo galimybė tarp pagrindinio skolininko ir kreditoriaus turėtų būti išspręsta, vadovaujantis subsidiarios atsakomybės institutu, t.y. kreditorius privalėtų išnaudoti visas galimybes, kad pagrindinis skolininkas įvykdytų savo prievolę. Todėl praktiškai negalima situacija, kai kreditorius kreipiasi į garantą, jei pagrindinis skolininkas turi įskaitymo teisę. Tokios nuomonės yra laikomasi ir Lietuvos teisės mokslo doktrinoje – kreditorius neturi teisės reikalauti atlyginti nuostolius iš subsidiariai atsakingo skolininko, jeigu savo reikalavimą jis gali patenkinti, įskaitydamas priešpriešinį pagrindinio skolininko reikalavimą⁵³.

Sąlyginės garantijos atveju tiek garantas, tiek kreditorius (situacijoje, kai skolininkas neįvykdo ar netinkamai įvykdo savo prievolę) turi teisę atlikti įskaitymą, kadangi juos sieja abipusės teisės ir pareigos, ir šie reikalavimai yra priešpriešiniai arba, kitaip tariant, nukreipti vienas kitam, o ne tretiesiems asmenims.

Abejonių gali kelti įskaitymo galimybė, esant garantijai pagal pirmą pareikalavimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo teisės taikymo ir aiškinimo praktikoje yra nurodęs, jog „<...> *garantijos pagal pirmąjį reikalavimą prigimtis patvirtina, kad, esant tokiai garantijai, garantas neturi teisės atsisakyti mokėti garantijoje nurodytą sumą; esant pirmam reikalavimui, garantas privalo tinkamai įvykdyti savo prievolę, t.y. garantija pagal pirmą reikalavimą yra*

---

⁵² J. Šatas. Garantijos, esant komerciniams santykiams: principai ir praktika (1) // Juristas. 2005, Nr. 2005/1 (16). P. 32.

⁵³ Ambrašienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt./red. D.Ambrašienė, E.Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 25.

*besąlyginis garanto įsipareigojimas*⁵⁴. Šiuo atveju gali klaidinti garanto įsipareigojimo sumokėti garantijoje nurodytą sumą besąlyginis požymis. Atsižvelgiant į tai, pagrįstai gali kilti klausimas – ar galima atlikti įskaitymą, jei garantas besąlygiškai turi sumokėti kreditoriui?

Tačiau šioje situacijoje būtina pažymėti, jog besąlygiškumo požymis yra taikomas skolininko ir garanto tarpusavio santykiams, tiksliau – garantijos ir pagrindinės prievolės santykiui. Esant garantijai pagal pirmą pareikalavimą, garanto pareiga išmokėti kreditoriui garantijoje nurodytą pinigų sumą nepriklauso nuo jokių sąlygų, t.y. garantas privalo sumokėti kreditoriui, jei šis kreipiasi į garantą, nepriklausomai nuo to: ar prievolė yra neįvykdyta, ar netinkamai įvykdyta. Kaip nurodė Lietuvos Aukščiausiasis Teismas „<...> šios garantijos yra „sąlyginės“ tik ta prasme, kad garanto pareiga įvykdyti prievolę atsiranda kreditoriui pateikus pirmą reikalavimą“⁵⁵.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. birželio 27 d. nutartyje Nr. 3K-3-346/2005 pažymėjo, jog „<...> aplinkybė, kad pagal sutartį garantas įsipareigojo apmokėti vien pagal kreditoriaus reikalavimo pateikimo faktą be jokių išlygų, reiškia garantijos pagal pirmąjį pareikalavimą sudarymą ir garanto duotą besąlyginį išankstinį sutikimą išmokėti reikalaujamas sumas. Garantija pagal pirmąjį pareikalavimą garantas užtikrina kreditoriui <...> jo turtinių interesų rizikos pagal pagrindinę sutartį apsaugą, kartu kreditorius siekia užsitikrinti pakankamai greitą galimų nuostolių pagal pagrindinę sutartį kompensavimą, dėl to garantas privalo išmokėti garantijos sumas per garantiniame rašte nurodytą terminą, jei tokio nėra – per protingai trumpą terminą“⁵⁶.

Dėl šių priežasčių garantui besąlygiškai atsiranda prievolė išmokėti kreditoriui garantijoje nurodyto dydžio pinigų sumą, tačiau tai nereiškia, kad garantas besąlygiškai privalo išmokėti pinigus ir neturi teisės įskaityti savo reikalavimo, jei jis taip pat turi reikalavimo teisę į kreditorių. Priešingu atveju būtų paneigiamas pats įskaitymo tikslas, t.y. šalys turėtų visiškai nepageidaujamų papildomų laiko ir finansinių sąnaudų.

Tokios nuostatos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. balandžio 16 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-7-168/2010 nurodydamas, jog „<...> išplėstinė teisėjų kolegija, aiškindama LR CK 6.93 straipsnyje nustatytus banko garantijos ypatumus, pažymi, kad šiai garantijos rūšiai taikomos paprastos garantijos taisyklės, nustatytos LR CK 6.90, 6.92 straipsniuose. Išskirtinis bankinės garantijos (kaip ir garantijos pagal pirmą pareikalavimą – autoriaus pastaba) požymis yra besąlyginis garanto įsipareigojimas atsakyti kreditoriui, jeigu skolininkas neįvykdo ar netinkamai vykdo sutartinius įsipareigojimus. Tačiau LR CK 6.90, 6.93, 6.130, 6.31 straipsnių normose, reglamentuojančiuose garantiją ir įskaitymą, nėra draudimo ir

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „NCC Statyba“ v. UAB DK „Lindra“, Nr. 3K-3-99/2004, kat. 32.3; 103.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „NCC Statyba“ v. UAB DK „Lindra“, Nr. 3K-3-346/2005, kat. 36.3.

*garantijos besąlygiškumo požymis nepašalina banko teisės atlikti įskaitymą, kai jis turi priešpriešinio reikalavimo teisę į skolininko, už kurį garantavo, kreditorių. Dėl to išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad kasatorius, turėdamas reikalavimo teisę į skolininko, už kurį garantavo, kreditorių, gavęs tokį kreditoriaus reikalavimą vykdyti garantija prisiimtus įsipareigojimus, turi teisę atlikti priešpriešinių reikalavimų įskaitymą*⁵⁷.

Toje pačioje nutartyje teismas toliau pateikia paaiškinimą, kaip ginčo šalys atitinka reikalavimų priešpriešškumo sąlygą – „<...> byloje nustatyta, kad ieškovas (kreditorius – autoriaus pastaba) 2008 m. liepos 8 d. pateikė kasatoriui (garantui – autoriaus pastaba) reikalavimą sumokėti jam pagal 2006 m. lapkričio 9 d. išduotą trečiojo asmens (skolininko – autoriaus pastaba) darbų atlikimo užtikrinimo garantiją 5 000 000 Lt, t.y. nuo šio momento kasatoriui atsirado besąlyginė pareiga tenkinti kreditoriaus pagal garantiją reikalavimą. Byloje nustatyta ir tai, kad kasatorius, trečiajam asmeniui pranešus ieškovui apie reikalavimo perleidimą, nuo 2008 m. birželio 18 d. įgijo teisę reikalauti, jog ieškovas sumokėtų jam, kaip naujajam kreditoriui, perleistą 4 029 662,24 Lt sumą. Taigi nuo reikalavimo teisės pagal garantiją tarp ieškovo ir kasatoriaus atsiradimo susiklostė priešpriešiniai jų teisių ir pareigų teisiniai santykiai: ieškovas tapo kasatoriaus skolininku ir kreditoriumi, o kasatorius – ieškovo skolininku ir kreditoriumi“. Vadinas, garantijos pagal pirmą pareikalavimą besąlyginis požymis neeliminuoja garanto teisės atlikti įskaitymo.

Kita aktuali problema, kurią būtina nagrinėti, analizuojant įskaitymo galimybę esant garantijos teisiniams santykiams – ar gali garantas atsisakyti patenkinti kreditoriaus reikalavimą, jei skolininkas turi įskaitymo teisę kreditoriui? Sąlyginės garantijos atveju jau minėta, kad šis klausimas išsprendžiamas pagal subsidiaros atsakomybės taisykles. Tuo tarpu LR CK 6.90 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta nuostata, jog garanto prievolė kreditoriui nepriklauso nuo pagrindinės prievolės, kurios įvykdymui užtikrinti išduota garantija, net ir tais atvejais, kai garantijoje ta prievolė nurodyta. Šis nepriklausomumo požymis būdingas tik garantijai pagal pirmąjį pareikalavimą. LR CK šeštosios knygos I dalies V skyriaus trečiajame skirsnyje, reglamentuojančiame teisinius santykius, susijusius su garantija, įstatymų leidėjas nenumatė garanto galimybės pasinaudoti visomis teisinėmis gynybos priemonėmis (tarp jų ir įskaitymo teisės), kurias turi pagrindinis skolininkas, priešingai nei laidavimo institute. Dėl šios priežasties darytina išvada, jog tuo atveju, kai kreditorius kreipiasi į garantą garantijos pagal pirmą pareikalavimą pagrindu, o pagrindinis skolininkas turi įskaitymo teisę į kreditorių, garantas negali atsisakyti patenkinti kreditoriaus reikalavimo, motyvuodamas tuo, jog pagrindinis skolininkas gali įskaityti priešpriešinį vienarūšį reikalavimą.

---

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Žaliasis tiltas“ v. Danske Bank A/S Lietuvos filialas, Nr. 3K-7-168/2010, kat. 35.4; 36.3; 37; 40.2.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, jog pagrindinis skolininkas negali atlikti įskaitymo, pasinaudodamas garanto reikalavimu kreditoriui. Tai tiesiogiai priklauso nuo priešpriešškumo sąlygų: pagrindinio skolininko ir kreditoriaus nesieja abipusės teisės ir pareigos, kadangi tik kreditorius turi reikalavimo teisę į skolininką. Ir atvirkščiai – kreditorius neturi teisės įskaityti savo reikalavimo skolininkui į savo įsipareigojimą garantui, jei iš pastarojo dar nėra pareikalauta vykdyti prievolę pagal garantiją.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog besąlyginis garantijos pagal pirmą pareikalavimą požymis neturi įtakos įskaitymui, jei garantą ir kreditorių sieja priešpriešinės teisės ir pareigos. Tuo tarpu pagrindinis skolininkas neturi teisės panaudoti įskaitymo kreditoriaus ir laiduotojo tarpusavio santykiams, jei iš pastarojo dar nėra pareikalauta vykdyti prievolę pagal garantiją.

Asmenų pasikeitimas prievolėje. Asmenims, dalyvaujantiems civiliniuose teisiniuose santykiuose ir siekiantiems užbaigti savo prievoles, pasinaudojant įskaitymu, tam tikrų sunkumų gali kilti tada, kai įvyksta asmenų pasikeitimas prievolėje. LR CK pateikia tris asmenų pasikeitimo prievolėje būdus:

- reikalavimo perleidimą;
- skolos perkėlimą;
- reikalavimo perėjimą trečiajam asmeniui regresu tvarka (subrogaciją).

Reikalavimo perleidimas. LR CK 6.101 straipsnio 1 dalis nustato, jog kreditorius turi teisę be skolininko sutikimo perleisti visą reikalavimą ar jo dalį kitam asmeniui, jeigu tai neprieštarauja įstatymams ar sutarčiai, arba jeigu reikalavimas nesusijęs su kreditoriaus asmeniu. Reikalavimo teisės perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ar labiau suvaržyti prievolės. Su įskaitymu keliamos priešpriešškumo sąlygos tenkinimu susiduriama tada, kai skolininkas siekia įskaityti savo reikalavimą cedentui į reikalavimą, kurį po reikalavimo perleidimo jau turi cesionarijus.

Atrodytų, jog tokioje situacijoje netenkinama šiame skyriuje nagrinėjama sąlyga – šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai. Nurodytuose teisiniuose santykiuose skolininkas turi reikalavimą trečiajam asmeniui – cedentui, tuo tarpu jis siekia įskaityti reikalavimą, kurį jam turi cesionarijus, todėl šalių reikalavimai nėra priešpriešiniai. Dėl šios priežasties peršasi išvada, jog toks įskaitymas negalimas.

Vis dėlto įstatymų leidėjas šiai teisei situacijai numato išimtį ir pateikia kitokį reguliavimą. Kaip jau buvo minėta, kreditoriui yra suteikiama teisė perleisti savo reikalavimą, tačiau tuo pačiu pažymima, jog reikalavimo teisės perleidimas neturi pažeisti skolininko teisių ir labiau suvaržyti jo prievoles. Tai dar labiau detalizuojama LR CK 6.107 straipsnio 1 dalyje, kuri numato galimybę skolininkui reikšti naujojo kreditoriaus reikalavimams visus atsikirtimus, kuriuos jis turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui tuo metu, kai gavo pranešimą apie reikalavimo

perleidimą. Ši nuostata užtikrina pamatinių civilinės teisės principų – sąžiningumo, protingumo ir teisingumo – įgyvendinimą.

Taigi įskaitymas būtent ir yra vienas iš skolininko atsikirtimo būdų naujam kreditoriui (cesionarijui). Tai yra įtvirtinta LR CK 6.108 straipsnyje – skolininkas, turintis priešpriešinį reikalavimą pradiniam kreditoriui, turi teisę įskaityti naujojo kreditoriaus reikalavimą, išskyrus atvejus, kai priešpriešinio reikalavimo įgijimo metu jis žinojo apie reikalavimo perleidimą arba išieškojimo pagal reikalavimą senaties terminas suėjo po to, kai jis sužinojo apie reikalavimo perleidimą, ar po to, kai baigėsi išieškojimo pagal perleistą reikalavimą terminas. Analogiška nuostata yra įtvirtinta ir įskaitymą reglamentuojančiose teisės normose – LR CK 6.136 straipsnyje.

R. Zimmermann nurodo, jog nei viena pasaulio teisinė sistema nereikalauja skolininko sutikimo (dėl reikalavimo teisės perleidimo – autoriaus pastaba), nors kai kur yra reikalaujama oficialaus pranešimo. Tokiu būdu skolininkas paprastai susiduria su *fait accompli*: jis žino, kad turi atsiskaityti su naujuoju kreditoriumi ir dėl to jis prarado galimybę įvykdyti savo įsipareigojimą, pareikšdamas apie įskaitymą senajam kreditoriui. Būtent dėl šios priežasties skolininkas turi būti apsaugotas⁵⁸.

Tokios nuostatos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vienoje iš savo bylų nurodęs, jog „<...> reikalavimo teisės perleidimas yra vienas iš prievolės dalyvių (kreditorių) pasikeitimo atveju, kai vietoj vieno kreditoriaus atsiranda kitas ir pagal nurodytoje normoje nustatytą bendrąją taisyklę pradinis kreditorius turi teisę perleisti turimą ar būsimą reikalavimą naujam kreditoriui be skolininko sutikimo, jeigu tai nedraudžiama įstatymo ar sutarties. Tai reiškia, kad skolininko sutikimo perleidžiant reikalavimą nereikalaujama dėl to, kad jo teisinė padėtis dėl kreditoriaus pasikeitimo nesikeičia, t.y. jo teisinė padėtis naujojo kreditoriaus atžvilgiu negali būti blogesnė už buvusią pradiniam kreditoriui. Skolininko teisių apsauga cesijos atveju užtikrinama ne tik bendrąja nuostata, kad reikalavimo perleidimas negali pažeisti jo teisių, bet ir konkrečiomis kitų teisės normų nuostatomis: skolininkas turi teisę reikšti į naujojo kreditoriaus reikalavimus visus atsikirtimus, kuriuos turėjo teisę reikšti pradiniam kreditoriui, kai gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimą (LR CK 6.107 straipsnio 1 dalis); skolininkas, turintis priešpriešinį reikalavimą, kurį įgijo iki reikalavimo perleidimo, pradiniam kreditoriui gali įskaityti naujojo kreditoriaus reikalavimą (LR CK 6.108, 6.136 straipsniai) <...> Taigi įstatymo, kuriuo kreditoriui suteikiama teisė be skolininko sutikimo perleisti reikalavimą, nuostatomis užtikrinama skolininko teisių

---

⁵⁸ Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 47.

*apsauga ir nustatoma tiek pradinio, tiek naujojo kreditoriaus ir skolininko teisių ir pareigų pusiausvyrą*⁵⁹.

Atsižvelgiant į visa tai, galima teigti, jog tuo atveju, jei įvyksta reikalavimo perleidimas ir skolininko bei naujojo kreditoriaus (cesionarijus) reikalavimai nėra priešpriešiniai - kadangi skolininko reikalavimas yra senajam kreditoriui (cedentui) - skolininkas vis dėlto turi teisę atlikti įskaitymą, išskyrus atvejus, kai priešpriešinio reikalavimo įgijimo metu jis žinojo apie reikalavimo perleidimą arba išieškojimo pagal reikalavimą senaties terminas suėjo po to, kai jis sužinojo apie reikalavimo perleidimą, ar po to, kai baigėsi išieškojimo pagal perleistą reikalavimą senaties terminas (LR CK 6.108 straipsnis). Taigi įstatymų leidėjas nustato išimtį, kada reikalavimų priešpriešškumo sąlyga yra netenkinama.

Skolos perkėlimas. Priešpriešškumo sąlygos atžvilgiu asmens pasikeitimas prievolėje, kai yra perkeliama skola, problemų nekelia, kadangi LR CK 6.116 straipsnis, kuris reglamentuoja skolos perkėlimą pagal skolininko ir skolos perėmėjo sutartį, numato, kad perkelti savo skolą kitam asmeniui skolininkas gali tik tuo atveju, kai kreditorius sutinka. Todėl praktiškai negalima situacija, kuriai esant šalys, norėdamos įskaityti savo reikalavimus, susidurtų su prieštaravimais dėl įskaitymui būtinos priešpriešškumo sąlygos, kadangi kreditorius, turėdamas teisę įskaityti į pradinio skolininko reikalavimą, nesutiks su skolos perkėlimu. Tuo tarpu naujasis skolininkas, remiantis LR CK 6.119 straipsnio 1 dalimi, negali reikalauti įskaityti pradiniam skolininkui priklausantį reikalavimą.

Reikalavimo perėjimas trečiajam asmeniui regresu tvarka (subrogacija). LR CK 6.111 – 6.114 straipsniai reguliuoja reikalavimo perėjimą trečiajam asmeniui regresu tvarka. Subrogacijos atvejai, vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu⁶⁰, yra numatyti LR CK 6.101 straipsnio 4 dalies 4 punkte bei 6.1015 straipsnyje. Tiek regresu, tiek subrogacijos atveju teisiniuose santykiuose dalyvauja daugiau nei du asmenys, todėl asmenims, siekiantiems pasinaudoti įskaitymu, gali kilti tam tikrų abejonių, ar yra tenkinama priešpriešškumo sąlyga.

Regreso teisė – tai asmens teisė reikalauti iš skolininko to, ką jis už skolininką sumokėjo skolininko kreditoriui⁶¹. Taigi regresu teisė yra naujas teisinis santykis tarp šalių. Dėl šios priežasties, esant regresiniam asmens reikalavimui ir siekiant atlikti įskaitymą, taikomos bendrosios įskaitymo nuostatos, apimant ir priešpriešškumo sąlygą.

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Žalioji tiltas“ v. Danske Bank A/S Lietuvos filialas, Nr. 3K-7-168/2010, kat. 35.4; 36.3; 37; 40.2.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „ERGO Lietuva“ ir UAB „Ritranspada“, Nr. 3K-3-503/2005, išaiškino ir atribojo kreditoriaus teisę perleisti reikalavimą (cesiją), regresą bei subrogaciją.

⁶¹ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt./red. D.Ambrasienė, E.Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 86.

Daugiau problemų kyla dėl subrogacijos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2005 m. spalio 24 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-503/2005 yra konstatavęs, kad „<...> subrogacija, numatyta LR CK 6.1015 straipsnyje, ir yra CK 6.101 straipsnio 4 dalyje numatyta įstatyminė cesija, t.y. LR CK 6.1015 straipsnis yra vienintelis, kai įstatymu tai laikoma įstatymine cesija draudimo teisiniuose santykiuose“⁶².

LR CK 6.1015 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad, jeigu draudimo sutartis nenustato ko kito, draudikui, išmokėjusiam draudimo išmoką, pereina teisė reikalauti išmokėtų sumų iš asmens, atsakingo už padarytą žalą. Tai įvyksta subrogacijos arba reikalavimo perleidimo, kuris yra numatytas įstatymo, pagrindu (LR CK 6.101 straipsnio 4 dalis). Ar aukščiau nurodytas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimas reiškia, kad asmuo, atsakingas už padarytą žalą, gali pasinaudoti reikalavimo perleidimą reglamentuojančiomis teisės normomis (tuo pačiu pasinaudoti išimtimi, kuomet taikoma išimtis iš priešpriešškumo sąlygos) ir įskaityti savo turimą piniginių reikalavimą draudėjui į reikalavimą, kuris subrogacijos pagrindu pereina draudikui? Siekiant atsakyti į šį klausimą, būtina išnagrinėti reikalavimo perleidimo (cesijos) ir subrogacijos santykį ir kaip sąveikauja šiuos du asmenų pasikeitimus prievolėje reglamentuojančios teisės normos.

D. Ambrasienė nurodo, jog subrogacija yra labai panaši į reikalavimų perėjimą (išlieka tas pats skolininkas, tie patys sutartinės prievolės užtikrinimo būdai, tos pačios palūkanos). Bet teisinėje literatūroje šios dvi konstrukcijos pagrįstai atskiriamos. Profesorės nuomone, reikia sutikti su M. Braginskiu, nurodančiu, kad cesijos atveju cesionarijus siekia įgyti teisę, kuri priklauso cedentui, o subrogacijos – pašalinti skolininką iš prievolės. Subrogacijos atveju reikalavimo perleidimą reglamentuojančios normos taikomos tiek, kiek ko kito nėra numačiusios subrogacijos skirsnio nuostatos⁶³.

Taigi subrogacijos atveju, vadovaujantis aukščiau išdėstytomis nuostatomis, asmuo, atsakingas už padarytą žalą, pasinaudodamas reikalavimo perleidimą reglamentuojančiomis teisės normomis, turėtų teisę įskaityti savo reikalavimą, kurį jis turi draudėjui, į draudiko reikalavimą. Tačiau tokia situacija pažeistų draudiko interesus, o draudėjas, kuris tuo pačiu yra ir naudos gavėjas, gavęs draudimo išmoką, išvengtų savo įsipareigojimų atsakingam už žalą asmeniui. Šią problemą, autoriaus nuomone, pavyktų išspręsti, pasinaudojant LR CK 6.1015 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta nuostata, jog jeigu draudėjas (naudos gavėjas) atsisakė savo reikalavimo teisės arba ją įgyvendinti tapo negalima dėl draudėjo (naudos gavėjo) kaltės, tai draudikas atleidžiamas visiškai ar iš dalies nuo draudimo išmokos mokėjimo ir turi teisę reikalauti gražinti jau išmokėtą išmoką.

---

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „ERGO Lietuva“ ir UAB „Ritranspada“, Nr. 3K-3-503/2005, kat. 37; 38; 73.2.6.1.

⁶³ D. Ambrasienė. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20). P. 104.

Atsižvelgiant į tai, jog, vadovaujantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimu, draudėjo teisių į žalos atlyginimą perėjimas draudikui yra vienintelis LR CK įtvirtintas subrogacijos atvejis, negalima vienareikšmiškai teigti, kad būtina drausti įskaitymą, kai įvyksta subrogacija.

Sutartis trečiojo asmens naudai. LR CK 6.191 straipsnio 1 dalyje pateikiama sutarties trečiojo asmens naudai samprata: jeigu sudaręs sutartį asmuo išlygo, kad iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui, tai prievolę įvykdyti turi teisę reikalauti tiek sutartį sudaręs asmuo, tiek ir trečiasis asmuo, kurio naudai išlygtas prievolės įvykdymas, jeigu ko kita nenumato įstatymai ar sutartis arba nelemia prievolės esmė. Akivaizdu, jog šiuose teisiniuose santykiuose dalyvauja daugiau nei du asmenys. Tad ar gali skolininkas, turėdamas reikalavimo teisę į trečiąjį asmenį, įskaityti šį savo reikalavimą? Ar gali tas pats skolininkas, turėdamas reikalavimą kitai sutarties šaliai, įskaityti jį į reikalavimą, kylantį iš sutarties trečiojo asmens naudai? Šie įskaitymo probleminiai aspektai siejasi su priešpriešškumo sąlyga.

LR CK 6.191 straipsnio 5 dalis numato, jog privalanti įvykdyti prievolę sutarties šalis gali pareikšti trečiajam asmeniui tokius pat atsikirtimus, kokius ji galėtų reikšti išlygą padariusiam asmeniui. Atsižvelgiant į tai, kad trečiasis asmuo turi reikalavimo teisę, jis skolininko atžvilgiu veikia kaip kreditorius. Vadovaujantis šia įstatymo nuostata, skolininkui suteikiama teisė gintis nuo trečiojo asmens reikalavimo tokiais pat būdais ir priemonėmis, kokiais jis gintųsi nuo kitos sutarties šalies reikalavimo⁶⁴. Todėl, autoriaus nuomone, šiuose teisiniuose santykiuose tiek skolininkas, tiek trečiasis asmuo tenkina priešpriešškumo sąlygą – šalys turi abipusių teisių ir pareigų. Tai, jog tretysis asmuo nėra sutarties šalis, neturi jokios įtakos įskaitymui.

Įskaitymo sąlyga, kad šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai, nulemia, jog šalys turi turėti reikalavimus viena kitai, o ne trečiajam asmeniui. Sutarties trečiojo asmens naudai atveju kreditorius turi teisę reikšti pretenziją, kad skolininkas įvykdytų prievolę, tačiau neturi teisės gauti prievolės įvykdymo. Taigi šalių reikalavimai netenkina įskaitymui būtinos ir šiame skyriuje nagrinėjamos priešpriešškumo sąlygos. Atsižvelgiant į tai, įstatymo leidėjas yra įtvirtinęs draudimą atlikti įskaitymą tokioje situacijoje – trečiojo asmens naudai prisiėmęs prievolę asmuo neturi teisės įskaityti ją į reikalavimą, kurį jis turi kitai prievolės šaliai (LR CK 6.139 straipsnis).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas LR CK 6.139 straipsnyje įtvirtintą teisės normą, konstatavo, jog „<...> LR CK 6.139 straipsnyje nustatytas draudimas skolininkui, turinčiam įvykdyti prievolę trečiajam asmeniui, įskaityti savo reikalavimą, turimą kitai prievolės šaliai, nes tada trečiasis asmuo negautų prievolės įvykdymo“⁶⁵. Taigi šio draudimo egzistavimą nulemia tai, kad šalių reikalavimai tokioje situacijoje nėra priešpriešiniai.

⁶⁴ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P. 247.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Santechnika“ v. UAB „Ainava“ ir kt., Nr. 3K-3-149/2006, kat. 21.4.1.1; 71; 52.3.

Sutartis trečiojo asmens naudai – ryškiausia bendro sutarties uždarmo principo išimtis. Pagal šį principą sutartis gali sukurti teisinius santykius tarp ją sudariusių asmenų (sutarties šalių). Šiuolaikinėje teisėje pripažįstama, kad apsisprendimas dėl sutarties sudarymo trečiojo asmens naudai yra šalių autonomijos dalis, jų laisvė. Dėl tos priežasties išskirtinis ir visuotinai pripažįstamas pagrindinis sutarties trečiojo asmens naudai požymis yra sutarties šalių susitarimas, kad trečiasis asmuo, nors ir nebūdamas sutarties šalimi, turi savarankišką teisę reikalauti įvykdyti sutartį, kiek tai susiję su sutartyje nustatytais trečiojo asmens teisėmis⁶⁶. Tai nulemia, jog asmuo, sudarydamas sutartį trečiojo asmens naudai, atsisako teisės įskaityti savo reikalavimą kitai sutarties šaliai į reikalavimą, kurį jis turi įvykdyti trečiajam asmeniui.

Taigi darytina išvada, jog kreditorius, turėdamas teisę reikalauti įvykdyti prievolę, kylančią iš sutarties trečiojo asmens naudai, bet neturėdamas teisės gauti prievolės įvykdymo, neturi reikalavimo teisės į skolininką įskaitymo atžvilgiu. Atsižvelgiant į tai, nei kreditorius, nei skolininkas negali įskaityti reikalavimo, kylančio iš sutarties trečiojo asmens naudai, į reikalavimą, kurį skolininkas turi kreditoriui. Tuo tarpu skolininkas gali įskaityti reikalavimą, kylantį iš sutarties trečiojo asmens naudai, į reikalavimą, turimą trečiajam asmeniui, kurio naudai sutartis sudaryta.

2.2. Visiškas ar dalinis reikalavimų padengimas

Minėta, jog literatūroje galima sutikti nuomonę, kad viena iš įskaitymo atlikimui būtinų sąlygų yra tai, jog vienas reikalavimas turi visiškai ar iš dalies padengti kitą. Tačiau tokios įskaitymo sąlygos, kurią privalu tenkinti, kad įskaitymas būtų teisėtas, egzistavimas kelia tam tikrų abejonių.

LR CK 6.131 straipsnio, nustatančio įskaitymo tvarką, 4 dalyje yra įtvirtinta, kad jeigu įskaitymas nepadengia viso reikalavimo arba skolos dokumentas reikalingas kreditoriui kitoms teisėms įgyvendinti, tai kreditorius turi teisę pasilikti skolos dokumentą su įrašu apie įskaitymą, tačiau privalo apie įskaitymą raštu pranešti skolininkui. Ši įstatymo nuostata ne tik kreditoriui suteikia teisę pasilikti skolos dokumentą, bet ir įtvirtina galimybę atlikti dalinį įskaitymą, kai vienas reikalavimas yra didesnis už kitą. Tokiu atveju įskaitoma tik dalis prievolės, o kita - nepadengta dalis - lieka galioti. Pavyzdžiui, viena šalis kitai skolinga tūkstantį litų, o antroji pirmajai – aštuonis šimtus. Antroji šalis gali pasinaudoti įskaitymu, tačiau tokiu atveju ji dar liks skolinga du šimtus⁶⁷.

Vienas reikalavimas visiškai ar netgi iš dalies nepadengia kito tik tokiu atveju, jei toks reikalavimas negalioja ar netenkina kitų įskaitymo atlikimui būtinų sąlygų, t.y. tik viena iš prievolinių teisinių santykių šalių turi teisę reikalauti iš kitos šalies įvykdyti prisiimtus

⁶⁶ R. Pilipaitė. Sutartys trečiųjų asmenų naudai // Juristas. 2008, Nr. 2 (53). P. 16-18.

⁶⁷ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P. 175.

įsipareigojimus. Taigi akivaizdu, jog esant tokiai situacijai, netikslinga taikyti įskaitymą, kadangi nėra priešpriešinio reikalavimo, kurį būtų galima įskaityti. Dėl šios priežasties dalinio įskaitymo galimybė arba kitaip tariant – vienas reikalavimas turi visiškai ar iš dalies padengti kitą - yra įskaitymo požymis, o ne būtina įskaitymo atlikimui sąlyga.

Tokios nuostatos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris teisės taikymo ir aiškinimo praktikoje neišskiria įskaitymui būtinos sąlygos, kad vienas reikalavimas turi visiškai arba iš dalies padengti kitą, nurodydamas, jog *„jeigu priešpriešinių reikalavimų dydžiai nesutampa, t.y. jeigu vienas reikalavimas yra didesnis už kitą, galimas dalinis įskaitymas (LR CK 6.131 straipsnio 4 dalis)“*⁶⁸.

2.3. Šalių reikalavimų vienaarūšiškumas

Įskaitymo sąlyga, jog šalių reikalavimai turi būti vienaarūšiai, yra tiesiogiai įtvirtinta LR CK 6.130 straipsnyje, kuris numato įskaitymo galimybę, todėl pačios sąlygos egzistavimas nekelia abejonių. Tačiau – tai viena iš daugiausiai problemų keliančių įskaitymo sąlygų.

Dažniausiai su problemomis susiduriama, siekiant atskleisti šios sąlygos turinį, kadangi įstatymo leidėjas nėra tiesiogiai nurodęs, kam taikoma sąvoka „vienarūšiai“. Kyla klausimai: ar sąlyga, kad šalių reikalavimai turi būti vienaarūšiai, taikoma prievolės dalykui? prievolės objektui ar prievolės rūšiai? O galbūt sąlyga dėl reikalavimų vienaarūšiškumo suprantama taip, jog šalių reikalavimai privalo atsirasti tuo pačiu pagrindu? Tik visapusiškai ir išsamiai atskleidus šios sąlygos turinį, asmenys, dalyvaujantys civilinėje teisinėje apyvartoje, galės tinkamai pasinaudoti įskaitymo teisiniu instrumentu. Priešingai, įskaitymas gali būti neteisėtas, o tai sudaro prielaidas pažeisti kitos šalies, kurios reikalavimas yra įskaitomas, teises bei teisėtus interesus.

Tačiau ši įskaitymo sąlyga problemų kelia ne tik turinio atžvilgiu. Su problemomis susiduriama netgi ir žinant, kam yra taikoma vienaarūšiškumo sąlyga. Asmenys, įskaitydami savo reikalavimus, gali susidurti su sunkumais siekiant nustatyti, ar iš tikrųjų šalių reikalavimai yra vienaarūšiai. Atsižvelgiant į tai, šiame skyriuje visų pirma bus atskleidžiamas vienaarūšiškumo sąlygos turinys, o vėliau nagrinėjamos šios sąlygos taikymas praktiniu aspektu.

Buvo minėta, jog įstatymų leidėjas, įtvirtinęs įskaitymo sąlygą dėl reikalavimų vienaarūšiškumo, nenustatė, kam pastaroji sąlyga gali būti taikoma, ir paliko tai išspręsti teisės doktrinai bei teismų praktikai. Prieš pradėdant aiškintis, kam yra taikomas vienaarūšiškumas, autoriaus nuomone, yra tikslinga atskleisti ir atskirti, kas yra prievolės dalykas ir objektas.

---

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Alginora“ v. UAB „Transekspedicija“, Nr. 3K-3-9/2010, kat. 40.2; 44.5.1; 60.

Pasak V. Mikelėno, tikrasis prievolės dalykas yra ne tiek konkretus turtas, kiek skolininko veiksmai, kuriuos jis privalo atlikti, t.y. įvykdymas, kurio kreditorius tikisi iš skolininko ir kuris skolininkui yra privalomas. Štai kodėl LR CK 6.3 straipsnio pirmojoje dalyje prievolės dalykas pirmiausia apibrėžiamas kaip bet kokie veiksmai (veikimas ar neveikimas), kurių nedraudžia įstatymai ir kurie neprieštaruoja viešajai tvarkai ir gerai moralei. Daiktas arba turtas plačiuoju požiūriu yra objektas, dėl kurio susitaria prievolės šalys, o prievolės dalykas yra veiksmas, kurį skolininkas privalo atlikti, arba, atvirkščiai, nuo kurio privalo susilaikyti. Todėl šitaip suprantamą daiktą ar turtą galima laikyti įvykdymo objektu, o ne prievolės dalyku⁶⁹.

Taigi prievolės dalykas yra suprantamas kaip asmenų veiksmai, kuriuos skolininkas privalo atlikti arba, atvirkščiai, veiksmai, nuo kurių skolininkas privalo susilaikyti. Tuo tarpu prievolės objektas yra daiktai ir turtas, dėl kurių šalys susitaria. Prievolių santykių subjektai gali susitarti tiek dėl daiktų, tiek dėl nematerialaus turto perdavimo, kadangi daiktai laikytini pagrindiniu (pirminiu) turtinių teisių objektu, o nematerialųjį turtą galima vertinti tik kaip išvestinį (antrinį) teisių objektą, kurio paskirtis aptarnauti daiktų apyvartą⁷⁰. Atsižvelgiant į tai, prievolės objektu gali būti tiek pirminiai, tiek antriniai teisių santykių objektai.

Teisės literatūroje galima sutikti ir kitokią nuomonę dėl prievolės dalyko ir objekto. Kiti autoriai nurodo, jog prievolės objektas ir dalykas yra tapačios sąvokos, o skolininko veiksmai negali būti teisinio santykio objektais. Jais gali būti ne patys veiksmai, bet veikslių rezultatai. Asmenų veiksmai negali būti laikomi prievolės dalyku ar objektu, jie gali būti tik prievolės įvykdymo arba, kitaip tariant, prievolės objekto įgijimo būdu⁷¹. Vis dėlto šis skirtumas praktinės reikšmės įskaitymui neturi, todėl, siekiant išvengti neaiškumų, šiame darbe bus vartojamos sąvokos, kaip jas apibrėžia V. Mikelėnas. Taigi kuriam iš aukščiau aptartų prievolės elementų yra taikytina įskaitymo sąlyga dėl šalių reikalavimų vienaarūšiškumo?

Aiškindama reikalavimo įskaitymo galimybę, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija yra konstatavusi, kad „<...> sąvoka „vienarūšiai reikalavimai“ yra taikytina ne prievolės rūšiai, o prievolės objektui, ir nėra kliūčių įskaityti piniginių reikalavimų, kurie atsirado iš skirtingų sutarčių, arba iš sutarties ir nesutartinės prievolės. Minėta, kad šalių tarpusavio reikalavimai atsiskaityti kilo net ne iš skirtingų, bet iš tos pačios subrangos sutarties vykdymo. Iš sutarties vykdymo šalys turi abipusių teisių ir pareigų. Jų reikalavimai yra piniginiai, t.y. tos pačios rūšies ir išreikšti konkrečia jų suma. Taigi priešpriešiniai reikalavimai yra

⁶⁹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 47-48.

⁷⁰ V. Pakalniškis. Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje // Jurisprudencija. 2005, Nr. 71(63). P. 83.

⁷¹ Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Pakalniškis V. ir kt./red. V. Pakalniškis, L. V. Papirtis. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008. P. 131

vienarūšiai. Apeliacinės instancijos teismo išvada, kad šalių reikalavimai nevienarūšiai, yra nepagrįsta, nes ji grįsta netinkamu materialiosios teisės normos išaiškinimu ir taikymu“⁷².

Kitoje nutartyje Lietuvos Aukščiausias Teismas, plėtodamas teisės taikymo ir aiškinimo praktiką, nurodė, jog „<...> iš LR CK 6.130 straipsnyje įtvirtintų nuostatų matyti, jog tam, kad būtų galima atlikti įskaitymą, turi būti šios sąlygos: <...> trečia, šalių reikalavimai turi būti vienarūšiai, t.y. abiejų prievolių dalykas turi būti toks pat (pavyzdžiui, šalys viena kitai turi sumokėti pinigus, suteikti viena kitai tam tikras paslaugas ir pan.)“⁷³.

Kaip matyti iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos praktikos, sąvoka „vienarūšiai reikalavimai“ taikoma tiek prievolės objektui, tiek prievolės dalykui. Tai visiškai pateisinama, kadangi esant vienodam prievolės dalykui, t.y. perduoti kažką, bet skirtingam objektui (pavyzdžiui, viena šalis turi perduoti kitai tam tikrą pinigų sumą, o kita šalis turi perduoti tam tikrą kiekį degalų) šalių reikalavimai nėra vienarūšiai. O esant skirtingam prievolės dalykui, prievolės objektas objektyviai negali būti toks pat, dėl to ir reikalavimai nebus vienarūšiai (pvz. negalima įskaityti, jeigu vienos šalies pareiga yra perduoti pinigus, o kitos – teikti paslaugas⁷⁴). R. Zimmermann nuomone, abu reikalavimai turi būti tokios pat rūšies: piniginis reikalavimas gali būti įskaitytas į piniginių reikalavimų, reikalavimas pristatyti grūdus gali būti įskaitytas tik į reikalavimą pristatyti tokios pat rūšies grūdus⁷⁵. Akivaizdu, jog tiek prievolės dalykas, tiek objektas turi būti tokie patys, t.y. vienarūšiai.

Kaip jau buvo nurodyta aukščiau, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad sąvoka „vienarūšiai reikalavimai“ yra taikytina ne prievolės rūšiai, o prievolės objektui. Autoriaus nuomone, toks išaiškinimas turėtų būti papildytas teoriniu aspektu.

Prievolės, būdamos teisinė žmonių bendradarbiavimo ir ekonominių santykių forma, yra nepaprastai įvairios. Šią įvairovę lemia tiek skirtingi atsiradimo pagrindai, tiek skirtingas jų turinys ir šalys. Vienas iš pagrindinių prievolės skirstymo į rūšis pagrindų yra prievolės dalykas. Tradicinis, iš senovės romėnų teisės atėjęs prievolių skirstymas į rūšis pagal jų dalyką yra trinarė struktūra, susidedanti iš trijų rūšių prievolių:

1. Prievolės, kurių dalykas yra ką nors duoti (dare);
2. Prievolės, kurių dalykas yra ką nors padaryti, atlikti (facere);

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Bonitana“ v. UAB „Vilkma“, Nr. 3K-3-199/2006, kat. 40.2; 50.1.

⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ferteksos transportas“ v. Baltarusijos Respublikos įmonė „Gamybinis susivienijimas „Beloruskalij“, Nr. 3K-3-624/2006, kat. 35.4; 40.2; 99.5.

⁷⁴ Mikėlėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P. 173.

⁷⁵ Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 48.

3. Prievolės, kurių dalykas yra ko nors nedaryti (non facere)⁷⁶.

Darbe buvo aptarta, kad vienaarūšiškumas yra taikomas prievolės dalykui ir kad šalių reikalavimų (prievolių) dalykas turi būti toks pats. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog jeigu prievolių skirstymo pagrindas į rūšis yra prievolės dalykas, tai reikalavimas dėl vienaarūšiškumo taikytinas ir prievolės rūšiai. Dėl šios priežasties kategoriškai teigti, kad sąvoka „vienarūšiai reikalavimai“ netaikoma prievolės rūšiai, negalima tiek, kiek tai susiję su prievolės rūšimis, kurių skirstymo pagrindas yra prievolės dalykas.

Vis dėlto manytina, kad teismas, teigdamas, jog sąvoka „vienarūšiai reikalavimai“ nėra taikytina prievolės rūšiai, turėjo tikslą išaiškinti, kad įskaitymui neturi reikšmės, kokių pagrindu atsirado prievolė. Vienarūšiškumas netaikomas prievolės rūšiai, kai prievolės skirstomos į rūšis pagal atsiradimo pagrindą. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog „<...> sąvoka „vienarūšiai reikalavimai“ yra taikytina ne prievolės rūšiai, o prievolės objektui. Todėl nėra jokių kliūčių įskaityti piniginių reikalavimų, kurie atsirado iš skirtingų sutarčių, arba iš sutarties, iš vienos pusės, ir nesutartinės prievolės, iš kitos“⁷⁷. Maža to, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. gruodžio 20 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-540/2010 nurodė, jog „kasatoriaus teiginys, kad įskaitymo institutu šalis gali pasinaudoti prieš kitą šalį tik tos pačios šalies siejančios sutarties atžvilgiu, prieštarauja įskaitymo, kaip materialiosios teisės instituto, sampratai ir paskirčiai, ir netgi iš esmės jį paneigia“⁷⁸.

Kartais teisinėje literatūroje galima sutikti klaidinančių teiginių, jog įskaitos būdu gali būti atlyginti priešpriešiniai reikalavimai ir įsipareigojimai, turintys vienodą sutarties pagrindą⁷⁹. Tačiau, kaip matyti iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos, toks požiūris yra klaidingas ir, siekiant įskaityti vienaarūšius reikalavimus, vienodas sutartinis pagrindas nėra būtinas. Įskaitymui visiškai nėra svarbu prievolės atsiradimo pagrindas – įstatymas, vienašalis sandoris, sutartis, deliktas ar kvazisutartis⁸⁰. Nėra kliūčių įskaityti reikalavimus, atsirandančius iš skirtingų sutarčių, arba iš sutarties ir priešpriešinio vienaarūšio nesutartinio reikalavimo⁸¹.

Be abejo, tokia samprata, jog vienaarūšiškumas nėra taikomas prievolės atsiradimo pagrindui, yra taikytinas tik Lietuvos teisėje, kadangi kitų šalių teisės doktrinoje bei teismų praktikoje gali būti pripažįstama ir priešingai. Pavyzdžiui, R. S. Bevzenko ir T. R. Fachredinov

⁷⁶ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 67-69.

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje AB „Šiaulių energija“ v. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija, Nr. 3K-3-699/2002, kat. 31.4; 31.5; 32.1; 36.2.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB Baltijos monitoringo centras v. UAB „Vilniaus altas“, Nr. 3K-3-540/2010, kat. 40.2.

⁷⁹ Stanislovaitytis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005. P. 189.

⁸⁰ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 69.

⁸¹ Ambrašienė D., Baranauskas E., Bublėnė D. ir kt./red. D.Ambrašienė, E.Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 95.

nurodo, nors Rusijos Federacijos civilinis kodeksas ir nenumato, kam yra taikomas vienaarūšiškumas, tačiau iš teismų praktikos analizės akivaizdu, jog tai yra taikoma ir prievolės atsiradimo pagrindui⁸².

Taigi apibendrinant galima apibrėžti prievolės pabaigos įskaitymu sąlygos, jog šalių reikalavimai turi būti vienaarūšiai, turinį – vienaarūšiškumas taikomas prievolės objektui ir dalykui, o prievolės atsiradimo pagrindas neturi reikšmės įskaitymo teisėtumui. Būtent šios nuostatos ir bus laikomasi šiame darbe.

Vienarūšiškumo sąlygos turinio atžvilgiu tam tikrų keblumų gali kilti dėl įskaitymo faktoringą reglamentuojančiose LR CK normose. LR CK 6.911 straipsnio 1 dalis nustato, jog kai finansuotojas pareiškia reikalavimą skolininkui, kad šis sumokėtų pinigus, skolininkas turi teisę įskaityti savo priešinius piniginius reikalavimus, kylančius iš skolininko ir kliento sutarties, jeigu šiuos reikalavimus skolininkas jau turėjo tuo momentu, kai gavo pranešimą apie reikalavimo perleidimą finansuotojui. Ši įstatymo norma numato, kad skolininkas gali įskaityti reikalavimus, kylančius iš tos pačios skolininko ir kliento sutarties. Ar tai reiškia, jog įstatymų leidėjas nustato išimtį iš taisyklės, kad prievolės atsiradimo pagrindas neturi įtakos įskaitymo teisėtumui?

Kaip žinoma, civilinė teisė remiasi dispozityviuoju metodu. Dispozityvusis metodas leidžia reguliuojamo santykio dalyviams parodyti iniciatyvą, savarankiškumą, pasirenkant vieną ar kitą elgesio variantą. Čia vyrauja principas: viskas, kas neuždrausta pozityviosios teisės normų, leidžiama (*quod lege non prohibetum, licetum est*)⁸³. Aukščiau paminėta įstatymo norma nenurodo, jog skolininkas gali įskaityti tik iš tos pačios sutarties kylančius reikalavimus. Todėl, autoriaus nuomone, skolininkas gali įskaityti savo reikalavimą, kurį jis turi klientui ir kuris kyla ne iš sutarties, o visiškai kitu pagrindu.

Pinigai. Vis dėlto, netgi žinant vienaarūšiškumo sąlygos turinį ir kam ji yra taikoma, asmenys, norėdami atlikti įskaitymą, gali susidurti su sunkumais, siekdami atsakyti į klausimą – ar šalių reikalavimai yra vienaarūšiai? Vienas iš probleminių aspektų, kuris sutinkamas literatūroje, nagrinėjančioje įskaitymą – ar galima įskaityti šalių reikalavimus, jei pastarieji yra skirtinga valiuta? Pavyzdžiui, X turi reikalavimą Y perduoti 1000 litų, tuo tarpu Y turi reikalavimą X dėl 1000 Jungtinių Amerikos Valstijų dolerių. Šiuose teisiniuose santykiuose pinigai, išreikšti skirtinga valiuta, yra prievolės objektas, todėl jiems taikoma vienaarūšiškumo sąlyga.

LR CK 1.100 straipsnyje yra nustatyta, jog pinigai kaip civilinių teisių objektai - tai Lietuvos banko išleidžiami banknotai, monetos ir lėšos sąskaitose, kitų valstybių išleidžiami banko bilietai, valstybės išdo bilietai, monetos ir lėšos sąskaitose, esantys teisėta atsiskaitymo priemone. Įstatymų leidėjo įtvirtinta pinigų sąvoka leidžia daryti išvadą, jog pinigais laikomi tiek Lietuvos

⁸² Бевзенко Р.С., Фахретдинов Т.Р. Зачет о гражданском праве: Опыт исследования теоретической конструкции и обобщения судебной практики. Москва: Статут, 2006. Р. 39.

⁸³ Vaišvila A. Teisės teorija. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009. P. 201.

Respublikos piniginis vienetas – litas, tiek užsienio valiuta. LR užsienio valiutos Lietuvos Respublikoje įstatymo⁸⁴ 3 straipsnyje yra įtvirtinta, kad užsienio valiuta gali būti naudojama tik šalių susitarimu mokėjimams ir atsiskaitymams negrynaisiais pinigais, o Europos Sąjungos valiuta euras – ir grynaisiais pinigais. Teisės doktrinoje nurodoma, jog Lietuvoje iš tiesų liberaliai reglamentuojama galimybė atsiskaityti užsienio valiuta⁸⁵. Atsižvelgiant į tai, autoriaus nuomone, šalių piniginiai reikalavimai, nors ir išreikšti skirtinga valiuta, yra vienas ir tas pats. P. R. Wood nuomone, neturėtų būti draudžiama įskaityti reikalavimus, kurių vienas ar abu yra mokėtini užsienio valiuta⁸⁶. Telieta išspręsti klausimą dėl skirtingų valiutų santykio.

Civilinės teisės subjektų santykius, kurie susiję su piniginių prievolių valiuta, reglamentuoja LR CK 6.36 straipsnis. Nors nei pastaroji įstatymo nuostata, nei įskaitymo reglamentavimas nereguliuoja teisinių santykių, kurie susiję su valiutomis įskaitymo atveju, tačiau LR CK 1.8 straipsnio 1 dalis numato įstatymo analogiją – civilinės teisės nereguliuotiems civiliniams santykiams taikomi panašius santykius reglamentuojantys civiliniai įstatymai.

LR CK 6.36 straipsnio 3 dalis numato, kad kai ieškinyje pareiškiamas Lietuvos Respublikoje dėl užsienio valiuta išreikštos pinigų sumos priteisimo, kreditorius savo pasirinkimu gali reikalauti jam priteisti šią sumą užsienio valiuta arba Lietuvos Respublikos nacionaline valiuta pagal valiutų kursą, galiojantį mokėjimų dieną. Taip pat yra įtvirtinta, kad jeigu pinigine prievole išreikšta valiuta, kuri negali būti teisėta atsiskaitymo priemone, tai skolininkas privalo apmokėti prievolę ta valiuta, kuri yra teisėta atsiskaitymo priemonė, pagal valiutų kursą, galiojantį mokėjimo metu prievolės įvykdymo vietoje (LR CK 6.36 straipsnio 4 dalis). Šios įstatymo nuostatos nurodo, jog įstatymo leidėjas prievolės įvykdymui užsienio valiuta taiko valiutų kursą, kuris galioja mokėjimo dieną, t.y. tą dieną, kurią skolininkas, vykdydamas teismo sprendimą, faktiškai sumoka pinigų kreditoriui⁸⁷. Dėl šios priežasties, taikant įstatymo analogiją ir pripažįstant, jog šalių reikalavimai skirtingomis valiutomis yra vienas ir tas pats, įskaitymui turėtų būti taikomas valiutos kursas, kuris galioja įskaitymo dieną.

Pažymėtina, jog remiantis Lietuvos Respublikos pinigų įstatymo 4 straipsniu, lito ir kitų užsienio valiutų santykius pagal vidaus ir pasaulio valiutų rinkų kursus nustato ir skelbia Lietuvos bankas. Taigi šalys, apskaičiuodamos įskaitomų reikalavimų tikslų dydį, turėtų vadovautis įskaitymo dieną Lietuvos banko paskelbtais lito ir kitų valiutų santykiais.

---

⁸⁴ Lietuvos Respublikos užsienio valiutos Lietuvos Respublikoje įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 28-640.

⁸⁵ Juzikienė R., Mizaras V., Smaliukas A./red. Mizaras V. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 468.

⁸⁶ Wood. Ph. R. Set-off and Netting, Derivatives, Clearing Systems. 2nd edition. Beccles, Suffolk: William Clowes Ltd, 2007. P. 91.

⁸⁷ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P. 65.

Paprastiau situacija išsprendžiama, jei vienos šalies reikalavimas yra litais, o kitos - eurais. Vadovaujantis LR lito patikimumo įstatymo⁸⁸ 3 straipsniu oficialus lito kursas nustatomas pasirinktos bazinė valiutos atžvilgiu. Remiantis Lietuvos banko valdybos 2002 m. vasario 1 d. nutarimu Nr. 15 dėl bazinės valiutos ir oficialaus lito kurso bazinė valiuta nuo 2002 m. vasario 2 d. yra euras (EUR), o oficialus lito kursas – 3,4528 lito už 1 eurą. Taigi šalims įskaitant reikalavimus yra aišku, koku valiutos kursu vadovautis. Be abejo, pasikeitus bazinei valiutai ar oficialiam lito kursui, šalys turėtų vadovautis taisyklėmis, kurios nurodytos aukščiau, t.y. turėtų būti taikomas valiutos kursas, kuris yra įskaitymo diena.

Vertybinių popierių. Vertybinis popierius kaip civilinių teisių objektas - tai dokumentas, patvirtinantis jį išleidusio asmens (emitento) įsipareigojimus šio dokumento turėtojui. Vertybinis popierius gali patvirtinti dokumento turėtojo teisę gauti iš emitento palūkanų, dividendų, dalį likviduojamos įmonės turto ar emitentui paskolintų lėšų (akcijų, obligacijų ir kt.), teisę ar pareigą atlygintinai ar neatlygintinai įsigyti ar perleisti kitus vertybinius popierius (pasirašymo teises, būsimuosius sandorius, opciones, konvertuojamas obligacijas ir kt.), teisę gauti tam tikras pajamas ar pareigą sumokėti, pasikeitus vertybinių popierių rinkos kainoms (indeksui ir kt.). Vertybinių popierių taip pat laikomas dokumentas, kuriuo tiesiogiai pavedama bankui išmokėti tam tikrą pinigų sumą (čekiai) ar kuris patvirtina pareigą sumokėti tam tikrą pinigų sumą šiame dokumente nurodytam asmeniui (vekseliai), arba kuris įrodo nuosavybės teisę į prekes (prekiniai vertybiniai popieriai); taip pat dokumentas, patvirtinantis teisę ar pareigą įsigyti ar perleisti prekinis vertybinius popierius (išvestinis prekinis vertybinis popierius). Įstatymų numatytais atvejais leidžiami nematerialūs vertybiniai popieriai, kurie yra pažymimi (įtraukiami į apskaitą) vertybinių popierių sąskaitose (LR CK 1.101 straipsnio 1 dalis). Tokią vertybinių popierių sampratą pateikia įstatymų leidėjas.

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas vertybinius popierius (įskaitant nematerialius) pripažįsta savarankišku civilinių teisių objektu (LR CK 1.97 straipsnis) <...> Vertybinių popierių apyvartai netinka nei išimtinai daiktų, nei išimtinai prievolių teisinis režimas⁸⁹. Todėl įvairių rūšių vertybiniams popieriams taikytinas ne tik civilinis kodeksas, bet ir specialūs įstatymai (LR vertybinių popierių įstatymas⁹⁰, LR akcinių bendrovių įstatymas, LR įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas⁹¹ ir kt.), kurie vertybiniams popieriams nustato tam tikrus ypatumus ir požymius, kurie išskiria vertybinius popierius iš kitų civilinės teisės objektų.

Dėl to asmenims, siekiantiems užbaigti savo prievolės ir įskaityti savo priešpriešinius reikalavimus perduoti tam tikros rūšies vertybinius popierius, gali kilti sunkumų, ypač

⁸⁸ Lietuvos Respublikos lito patikimumo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 24-378.

⁸⁹ K. Laurinavičius. Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28(20). P. 65.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-626

⁹¹ Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-851.

vienarūšiškumo sąlygos atžvilgiu. Pavyzdžiui, asmuo X privalo perduoti vekselį⁹² asmeniui Y, tuo tarpu Y turi pareigą perduoti akcijas asmeniui X. Ar šioje situacijoje šalys gali įskaityti savo reikalavimus, kuriuos turi viena kitai? O jei asmuo X toje pačioje situacijoje turi pareigą perduoti ne vekselį, o taip pat - akcijas? Ar jis gali atlikti įskaitymą ir taip užbaigti abiejų šalių prievolės? Kaip nurodo R. Zimmermann, ryškiausias nepiniginių prievolių pavyzdys, su kuriuo yra susijęs įskaitymas bei kuris aktualus ir šiandien, yra vertybiniai popieriai, nepaisant to, ar jie yra materialūs, ar nematerialūs⁹³.

Teisės doktrinoje pažymima, jog vertybinio popieriaus esmė pasireiškia tuo, kad civilinių teisių, įskaitant nuosavybės teisę, objektu yra laikomas pats vertybinis popierius, o ne jo suteikiamos teisės. Tuo vertybiniai popieriai skiriasi nuo sutarčių ar vienašalių sandorių – sandoris niekada nebus civilinių teisių objektas, nes objektu taps šio sandorio sukuriamos turtinės teisės. Ši vertybinio popieriaus savybė turi didelę praktinę reikšmę ir yra neatsiejamai susijusi su antra esmine vertybinio popieriaus savybe – jo perleidžiamumu. Suprantant plačiai, perleidžiamumas būdingas visiems vertybiniams popieriams, o tai reiškia, kad vertybinį popierių be ribojimų galima perleisti tretiesiems asmenims, ir šis perleidimas atliekamas ne cesijos būdu, o supaprastinta forma – indosamentu arba įprastiniu pirkimo - pardavimo sandoriu⁹⁴. Atsižvelgiant į šias dvi esmines vertybinių popierių savybes, t.y. kad nuosavybės objektu laikomas pats vertybinis popierius ir jis gali būti perleidžiamas, darytina išvada, jog reikalavimai perduoti vertybinius popierius gali būti įskaityti, tačiau tam turi būti tenkinamos įskaitymui keliamos sąlygos, tarp jų ir vienarūšiškumo sąlyga. Tačiau šiuo atveju dėl prievolės objekto gali kilti tam tikrų klausimų jau minėto specifinio teisinio režimo ir teisinio reglamentavimo, kuris yra taikomas vertybiniams popieriams, atžvilgiu.

Visų pirma reikia pažymėti, jog vienarūšiais gali būti laikomi tik tokie reikalavimai, kuriais šalys privalo perduoti tik tokios pačios konkrečios rūšies vertybinį popierių, t.y. reikalavimas perduoti tam tikrą akcijų kiekį gali būti įskaitomas į reikalavimą perduoti akcijas, reikalavimas perduoti vekselį gali būti įskaitomas į reikalavimą perduoti vekselį ir pan.

Vertybinių popierių įstatyminis reglamentavimas yra specifinis, todėl ir tam tikros konkrečios rūšies vertybiniai popieriai gali būti nevienarūšiai, kadangi pastarieji gali suteikti asmenims, kuriems nuosavybės teise priklauso, skirtingas tiek turtines, tiek neturtines teises. Būtina pažymėti, kad vertybinių popierių teisinis reguliavimas yra toks įvairus ir skirtingas, kad, atsižvelgiant į darbo apimtį, vargu ar įmanoma aptarti visus ypatumus. Todėl bus pateikiami keli

---

⁹² Atkreiptinas dėmesys į tai, jog šiuo atveju asmuo turi pareigą perduoti vekselį, o ne pareigą sumokėti vekselio pagrindu.

⁹³ Zimmermann R. *Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 48.

⁹⁴ Juzikienė R., Mizaras V., Smaliukas A./red. Mizaras V. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009. P. 470.

pavyzdžiai, kurie padės suprasti vertybinių popierių specifiką įskaitymo atveju ir leis padaryti išvadą dėl jų vienaarūšiškumo.

LR CK 1.102 straipsnyje pateikiama akcijos samprata, kurioje nurodomas nebaigtinis akcininko teisių sąrašas, leidžiantis teigti, kad akcija patvirtina tiek turtines, tiek neturtines akcininko teises. Šios teisės detalizuojamos Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 15 ir 16 straipsniuose: gauti bendrovės pelno dalį (15 straipsnio 1 dalies 1 punktas), gauti likviduojamos bendrovės turto dalį (15 straipsnio 1 dalies 6 punktas), dalyvauti visuotiniuose akcininkų susirinkimuose (16 straipsnio 1 dalies 1 punktas), gauti įstatyme nurodytą informaciją apie bendrovę (16 straipsnio 1 dalies 4 punktas) ir kt. Pateiktas reglamentavimas nurodo, jog akcininkų teisės siejamos su konkrečia bendrove. Dėl šios priežasties reikalavimai bus laikomi vienaarūšiais, ir įskaitymas bus teisėtas tik tokiu atveju, jei šalių reikalavimai bus tik dėl tos pačios bendrovės akcijų, t.y. asmuo X privalo perduoti tam tikrą kiekį bendrovės A akcijų asmeniui Y, tuo tarpu asmuo Y taip pat privalo perduoti asmeniui X tam tikrą kiekį tos pačios bendrovės A akcijų.

Analogiška situacija, t.y. akcijos turi būti identiškios tam, jog atitiktų vienaarūšiškumo sąlygą, susiklosto ir su kitais akcijų požymiais. Akcijos gali būti vardinės arba pareikštinės, paprastos arba privilegijuotos, materialios ir nematerialios (LR CK 1.102 straipsnio 2 dalis). Kadangi jos suteikia skirtingas teises asmenims, tai reikalavimą perduoti paprastąsias akcijas galima įskaityti į reikalavimą perduoti paprastąsias akcijas, privilegijuotąsias į privilegijuotąsias ir pan. Taigi iš to, kas nurodyta, galima daryti išvadą, kad akcijos, kurias šalys turi perduoti, privalo būti identiškios arba, kitaip tariant, privalo suteikti akcijų turėtojams tokias pačias tiek turtines, tiek ir neturtines teises.

Ši taisyklė taikoma ir kitos rūšies vertybiniams popieriams – vekseliams. LR įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas numato dvi vekselių rūšis – įsakomuosius ir paprastuosius. Tam, kad būtų tenkinama vienaarūšiškumo sąlyga, šalių reikalavimų pagrindas turi būti tos pačios rūšies vekselių perdavimas. Kad būtų užtikrintos vienodos šalių turtinės ir neturtinės teisės, vekselio davėjas turi būti tas pats asmuo bei visi kiti vekselio rekvizitai privalo būti identiški. Netgi vekselyje nurodyta suma turi būti tokia pati, kadangi dalinis įskaitymas nėra galimas. Šiuo atveju reikalavimas yra perduoti ne tam tikrą pinigų sumą, o patį vertybinį popierių – vekselį.

Apibendrinus visa tai, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog tam, kad reikalavimai perduoti vertybinius popierius atitiktų vienaarūšiškumo sąlygą, vertybiniai popieriai turi būti tokios pat rūšies ir suteikti vertybinio popieriaus savininkui tokias pat turtines ir neturtines teises.

Alternatyviosios prievolės. LR CK 6.26 straipsnis apibrėžia alternatyviają prievolę – prievolė yra alternatyvioji, kai skolininkas turi atlikti vieną iš dviejų ar iš daugiau skirtingų veiksmų (pagrindinių prievolės įvykdymo būdų) savo, kreditoriaus ar trečiojo asmens pasirinkimu. Kyla klausimas, ar aplinkybė, jog prievolė yra alternatyvioji, turi įtakos įskaitymo galimybei? Atsakymą į

ši klausimą galima pateikti, tik apžvelgus alternatyviasias prievolės reglamentuojančias teisės normas.

Kaip vieną alternatyviosios prievolės požymių V. Mikelėnas nurodo tai, jog prievolės dalyką sudaro keli (du ar daugiau) veiksmai (dalykai), pavyzdžiui, skolininkas privalo perduoti kreditoriui arba vieną toną kviečių, arba aštuonis šimtus litų⁹⁵. Tačiau, kaip matyti iš pateikiamo pavyzdžio, gali skirtis ne tik prievolės dalykas, t.y. perduoti kažką, bet ir objektas – daiktas, kuris yra perduodamas. Tuo tarpu koks prievolės dalykas ir objektas (reikalavimo turinys) bus, priklauso nuo asmens, turinčio pasirinkimo teisę.

LR CK 6.26 straipsnio 1 dalyje nurodoma, kad teisė pasirinkti, koku būdu įvykdyti prievolę, gali priklausyti skolininkui, kreditoriui arba trečiajam asmeniui. Ši norma detalizuojama CK 6.27 straipsnio 1 dalyje, kur įtvirtinta prezumpcija, kad pasirinkimo teisė priklauso skolininkui, išskyrus atvejus, kai įstatymas, sutartis arba teismo sprendimas nustato, jog pasirinkimo teisė priklauso kreditoriui ar trečiajam asmeniui⁹⁶. Taigi jei pasirinkimo teisė priklauso skolininkui, ir pastarasis nori atlikti įskaitymą į prievolę, kurią jam turi įvykdyti jo kreditorius alternatyviosios prievolės pagrindu, tai skolininkas turi teisę pasirinkti įvykdyti prievolę tokiu būdu, kad ji atitiktų vienaarūšiškumo sąlygos turinį. Tuo atveju, jei įskaitymą nori atlikti kreditorius, įskaitymo teisėtumas ir vienaarūšiškumo sąlygos tenkinimas priklauso taip pat nuo skolininko. Priešingos situacijos susiklosto, jei pasirinkimo teisę alternatyviosios prievolės atžvilgiu turi kreditorius ar tretysis asmuo: tokiais atvejais įskaitymo teisėtumas ir tai, ar yra tenkinama vienaarūšiškumo sąlyga, priklauso nuo kreditoriaus arba trečiojo asmens.

Taigi pasirinkimo teisė alternatyviosios prievolės atveju turi lemiamos įtakos įskaitymo galimybei. Taip pat tai yra faktorius, nulemiantis reikalavimų vienaarūšiškumo sąlygos tenkinimą.

2.4. Šalių reikalavimų galiojimas ir vykdytinumas

LR CK 6.130 straipsnyje, kuriame įstatymų leidėjas numato įskaitymo galimybę, sąlygos, jog šalių reikalavimai turi galioti bei turi būti vykdytini, nėra konkrečiai įtvirtintos. Šios sąlygos išvedamos, aiškinant minėto straipsnio 1 dalyje įtvirtintą formuluotę, kad gali būti įskaitomas reikalavimas, „kurio terminas suėjęs arba kurio terminas nenurodytas ar apibūdintas pagal pareikalavimo momentą“. Dėl šių sąlygų egzistavimo tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje klausimų nekyla. Pavyzdžiu šioje situacijoje gali būti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-624/2006, kurioje nurodyta, kad „<...> iš CK 6.130 straipsnyje įtvirtintų nuostatų matyti, jog tam, kad būtų

⁹⁵ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 161.

⁹⁶ Ten pat. P. 162.

galima atlikti įskaitymą, turi būti šios sąlygos: <...> ketvirta, abu reikalavimai turi galioti; penkta, abu reikalavimai turi būti vykdytini⁹⁷. Tačiau nei teismas šioje nutartyje, nei teisės literatūra šių sąlygų turinio detaliau neanalizuoja. Be abejo, ne tik šių sąlygų turinys, bet ir jų praktinis taikymas gali kelti tam tikrų problemų. Dėl tos priežasties pirmiausia bus atskleidžiamas šių sąlygų turinys, vėliau bus nagrinėjamos praktinės šių sąlygų taikymo problemos.

Šalių reikalavimai turi galioti. Reikalavimas įskaitymo atveju yra suprantamas kaip asmens subjektinė teisė. A. Vaišvila nurodo, jog subjektinė teisė yra daugiaaspektė teisės kategorija. Ji yra trijų leidimų vienovė: 1) leidimas pačiam elgtis taip, kaip nustatyta teisės akte, - naudotis tam tikru visuomenės gėriu (subjektinės teisės objektu); 2) leidimas reikalauti, kad kiti asmenys teisės turėtojo atžvilgiu susilaikytų nuo tam tikrų veiksmų arba vykdytų jo naudai pozityvią pareigą (gražintų skolą, teiktų tam tikras paslaugas ir kt.); 3) leidimas kreiptis į kompetentingą valstybės instituciją, kad ši, panaudodama valstybės prievartą, priverstų antrąją santykio šalį įvykdyti pareigą, kurią ši privalo įvykdyti subjektinės teisės turėtojui pagal įstatymą arba sutartį⁹⁸. Dar teisės literatūroje minėti leidimai vadinami subjektinės teisės turinio elementais⁹⁹.

Įskaitymo sąlyga, jog abu šalių reikalavimai turi galioti, siejasi būtent su antruoju subjektinės teisės elementu, t.y. asmens galimybe reikalauti, kad kiti asmenys elgtųsi tam tikru būdu. O tam, jog pastarąjį elementą arba subjektinės teisės leidimą asmuo būtų įgijęs, yra būtinas civilinio teisinio santykio atsiradimo, pasikeitimo ar pabaigos pagrindas – teisinis faktas. Teisiniu faktu vadinamas toks realios tikrovės reiškinytis, su kuriuo teisės normas sieja civilinių teisinių santykių atsiradimą, pasikeitimą ar pabaigą¹⁰⁰. Taigi tik teisinio fakto pagrindu atsiradęs reikalavimas bus galiojantis, ir tokį reikalavimą bus galima įskaityti.

Šalių reikalavimai turi būti vykdytini. Įskaitymo sąlyga, jog abu šalių reikalavimai turi būti vykdytini, siejama su galimybe imtis priemonių subjektinei teisei ginti, t.y. paskutiniu juo subjektinės teisės turinio elementu. Asmuo gali turėti galiojantį reikalavimą, kurio vykdymo terminas nėra suėjęs. Taigi asmuo negali kreiptis į kompetentingą instituciją dėl privertimo įvykdyti reikalavimą. Civilinio kodekso šeštosios knygos komentaro autoriai pateikia dar vieną pavyzdį, iliustruojantį vykdytinumo sąlygos turinį: pavyzdžiui, jeigu vienos šalies naudai nustatytas atidedamasis terminas, o kitai terminas nenustatytas, negalima įskaityti tol, kol nesueis atidedamasis terminas prievolei įvykdyti (išskyrus CK 6.132 straipsnyje numatytą atvejį)¹⁰¹. Kaip nurodo S. R.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Ferteksos transportas“ v. Baltarusijos Respublikos įmonė „Gamybinis susivienijimas „Beloruskalij“, Nr. 3K-3-624/2006, kat. 35.4; 40.2; 99.5.

⁹⁸ Vaišvila A. Teisės teorija. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009. P. 433-434.

⁹⁹ Juzikienė R., Mizaras V., Smaliukas A./red. Mizaras V. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 39.

¹⁰⁰ Ten pat. P. 42.

¹⁰¹ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P. 173.

Derham, skola, kuri yra mokėtina ateityje arba kurios mokėjimas priklauso nuo tam tikrų įvykių ir pastarieji nėra įvykę, įskaitymu pasinaudoti negalima¹⁰².

Analizuojant vykdytinumo sąlygos turinį, būtina paminėti prigimtines prievolės. Vienas iš glaudaus moralės ir teisės pavyzdžių yra prigimtinių prievolių (*obligationes naturales*) institutas. Prievolių skirstymą į civilines (*obligatio civilis*) ir prigimtines (*obligatio naturalis*) žinojo jau romėnų teisė. Prievolės, kurių vykdymą garantavo teisė, t.y. kurių neįvykdžius kreditorius galėjo ginti savo teises, pareikšdamas ieškinį, romėnų teisė laikė tikrosiomis, t.y. civilinėmis prievolėmis. Jeigu prievolės vykdymas nebuvo garantuotas teise pareikšti ieškinį, prievolė laikyta prigimtinė¹⁰³. Kaip nurodo V. Mikelėnas, LR CK apie prigimtines prievolės neužsimenama, tačiau sisteminė analizė leidžia daryti išvadą, kad jos pripažįstamos¹⁰⁴. Taigi, jei bent vienas iš šalių reikalavimų kyla prigimtinių prievolės pagrindu, tokiu atveju jis nėra vykdytinas ir įskaitymas yra negalimas, o jei jau atliktas – jis privalėtų būti pripažintas neteisėtu.

R. Zimmermann sutinka su tokia nuomone ir apibendrinamas nurodo, jog reikalavimas privalo būti vykdytinas, o tai reiškia, kad kita šalis, kurios reikalavimas yra įskaitomas, negali pasinaudoti jokiais gynybos priemonėmis ir vykdytiną prievolės atveju negali būti nė kalbos apie *naturalis obligatio*¹⁰⁵. Vis dėlto mokslininkas laikosi nuomonės, jog vykdytinumo sąlyga turėtų būti taikoma tik asmens, kuris atlieka įskaitymą, reikalavimui, tuo tarpu kitos šalies reikalavimas nebūtinai turi būti vykdytinas. Teiginys grindžiamas tuo, jog nuo momento, kai skolininkas gali imtis priemonių savo reikalavimo vykdymui prieš kreditorių (kurio reikalavimo vykdytinumas gali atsirasti vėliau), nėra jokių priežasčių, dėl kurių nebūtų galima leisti jam atlikti įskaitymo. Ši taisyklė kyla iš įskaitymo esmės¹⁰⁶. Vis dėlto tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, jog abu šalių reikalavimai turi būti vykdytini.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo teisės aiškinimo ir taikymo praktikoje ne kartą yra nedviprasmiškai nurodęs, jog įskaitymas yra galimas tik tuomet, kai tenkinamos galiojimo ir vykdytinumo sąlygos. Vienoje iš bylų teismui konstatavus, jog sandoris negalioja CK 6.66 straipsnyje numatytais pagrindais (*actio Pauliana*), teisėjų kolegija nurodė, jog „<...> tarpusavio įskaitymai atsakovo pareiškimu dėl prievolių, kurių atsiradimo pagrindas (CK 6.2 straipsnis) teismo sprendimu pripažintas negaliojančiu ir sandorių negaliojimo teisinės pasekmės turi

¹⁰² Derham S.R. The law of set-off. Third edition. New York: Oxford University Press Inc., 2003. P. 22.

¹⁰³ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 24.

¹⁰⁴ Ten pat.

¹⁰⁵ Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. P. 50.

¹⁰⁶ Ibid. P. 50-51.

*užtikrinti kreditorių teisių apsaugą, nesukelia teisinių pasekmių, nes galimas tik egzistuojančios ir vykdytinios (CK 6.1 straipsnis) įvykdymas įskaitymu*¹⁰⁷.

Nors įskaitymo atlikimui būtinos sąlygos, jog šalių reikalavimai turi galioti bei turi būti vykdytini, yra papildančios viena kitą, tačiau savo turiniu apima skirtingus šalių reikalavimų aspektus. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog šios dvi sąlygos yra išskiriamos pagrindai ir jų taikymas yra pateisinamas. Dėl to toliau bus nagrinėjami praktinio šių sąlygų taikymo aspektai.

Sandorių negaliojimas. Autorių nuomonės dėl sandorių negaliojimo ir negaliojančių sandorių sąvokų skiriasi, tačiau daugumai jų bendra yra tai, kad pabrėžiama, jog negaliojančio sandorio pagrindu šalių pageidautas teisinis rezultatas nepasiekiamas, tačiau vieningai pripažįstamos teisinės pasekmės, kurios turi būti pritaikytos. Siekiant išvengti terminijos painiavos ir ginčų, vertėtų laikytis Lietuvos teisės doktrinoje išsakytos pozicijos, kad negaliojimas sietinas su sandorio pasekmėmis, o ne su pačiu sandoriu kaip juridiniu faktu¹⁰⁸. Vis dėlto įskaitymo atžvilgiu yra aktualu panagrinėti tiek patį sandorį, kaip juridinį faktą, kurio pagrindu atsiradęs reikalavimas yra įskaitomas, tiek negaliojančio sandorio pasekmes, kuomet yra atliktas įskaitymas.

Negaliojantys sandoriai yra skirstomi į niekinius ir nuginjimus. Sandoris laikomas niekiniu, jeigu jis, vadovaujantis įstatymais, negalioja, nepaisant to, yra ar ne teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu. Šalys negali niekinio sandorio patvirtinti (LR CK 1.78 straipsnio 1 dalis). A. Dambrauskaitė nurodo, jog šiuolaikinės Lietuvos teisės doktrinos atstovai teigia, kad niekinės sutartys pagal įstatymą nesukuria jokių teisinių pasekmių, tarsi šalys nebūtų atlikusios jokių teisiškai reikšmingų veiksmų; tokios sutartys negalioja savaime, nesvarbu, ar pareikštas ieškinys pripažinti sutartį negaliojančia, ar ne¹⁰⁹. Tuo tarpu sandoris, kuriam pripažinti negaliojančiu būtinas teismo sprendimas, yra nuginjimas sandoris (CK 1.78 straipsnio 2 dalis) <...> Taigi nuginjimas sandoris nuo jo sudarymo momento faktiškai sukuria teisinius padarinius, kurių šalies siekia, ir galioja tol, kol jis teismo sprendimu nėra pripažįstamas negaliojančiu¹¹⁰.

Pripažįstant, jog niekinis sandoris negalioja, nepaisant to, ar yra teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu, ar ne, darytina išvada, jog ir reikalavimas, kylantis iš tokio sandorio, nėra galiojantis. Todėl reikalavimo, kuris kyla iš niekinio sandorio, negalima įskaityti, kadangi nėra tenkinama įskaitymo sąlyga, jog šalių reikalavimai turi būti galiojantys. Tuo tarpu priešinga situacija susiklosto su nuginjimais sandoriais – sandoris yra galiojantis, kol nėra teismo sprendimo pripažinti jį negaliojančiu. Todėl reikalavimas, kylantis iš nuginjimo sandorio, yra

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Spaudos magnatai“ v. UAB „Sekundės redakcija“, Nr. 3K-3-176/2008, kat. 21.4.1.1; 21.4.1.2; 21.4.2.1; 21.4.2.7; 21.6; 27.7; 35.6.1.

¹⁰⁸ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 39.

¹⁰⁹ Ten pat. P. 65.

¹¹⁰ Juzikienė R., Mizaras V., Smaliukas A./red. Mizaras V. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 340.

galiojantis ir jį galima įskaityti. Pažymėtina, jog šalis, turinti teisę sandorį nugincyti, gali jį patvirtinti per kitos sandorio šalies arba įstatymų nustatytą terminą. Patvirtinusi sandorį, šalis netenka teisės jį gincyti (LR CK 1.79 straipsnio 1 dalis). Aplinkybė, jog šalis gali patvirtinti nugincyjamą sandorį, dar kartą įrodo, kad reikalavimai, kylantys iš nugincyjamų sandorių, tenkina reikalavimų galiojimo sąlygą, būtiną įskaitymo atlikimui.

Vis dėlto jie (niekiniai sandoriai – autoriaus pastaba) realiai sukelia tam tikras materialines (faktines) pasekmes: net ir niekiniai sandoriai jau galėjo būti įvykdyti, net ir jų pagrindu galėjo būti perleistas turtas, atlikti darbai ar suteiktos paslaugos¹¹¹. Taigi ir niekinio sandorio pagrindu „atsiradęs“ reikalavimas gali būti įskaitytas. Tuomet susiduriama su sandorių negaliojimo pasekmėmis.

Čia paminėtina viena iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kurioje teismas pripažino sandorį, neturintį dalyko, negaliojančiu (niekiniu) kaip prieštaraujantį imperatyvioms įstatymo normoms (LR CK 1.80 straipsnio 1 dalis), iš kurio kylantis reikalavimas buvo įskaitytas. Teisėjų kolegija šioje byloje pažymėjo, kad „<...> šalys negali įvykdyti prievolės anksčiau nei ši atsirado, taip pat negali susitarti dėl būsimos prievolės įskaitymo, nes įskaitomi gali būti tik galiojantys priešpriešiniai reikalavimai (LR CK 6.130 straipsnio 1 dalis)“¹¹². Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluota teisės taikymo taisyklė taikytina ir nugincyjamiems sandoriams. Tuo atveju, jei buvo atliktas įskaitymas, ir nors vienas iš šalių reikalavimų kyla iš sandorio, kuris teismo sprendimu pripažįstamas negaliojančiu, toks įskaitymas turi būti pripažintas neteisėtu, kadangi nėra tenkinama sąlyga, jog šalių reikalavimai turi būti galiojantys. Tai galima pagrįsti tuo, kad sandorių negaliojimas, kaip sankcija už sandorių ydingumą, taikytina nuo pat jų sudarymo momento, arba, kitaip tariant, - *ab initio*. Sandorio pripažinimas negaliojančiu panaikina jo teisinę galią. Galioja principas, pagal kurį tai, kas negalioja, negali sukelti jokių pasekmių: *Quod nullum est nullum producit effectum*¹¹³.

Pažymėtina, jog ši taisyklė nėra absoliuti, kadangi LR CK 1.95 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad jeigu pagal turinį pripažinti sandorio negaliojančiu *ab initio* negalima, jis gali būti pripažintas negaliojančiu tik nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos. Jei reikalavimas, kuris buvo įskaitytas, kilo iš sandorio, pripažinto negaliojančiu *ex nunc*, t.y. tik ateičiai, tokiu atveju reikalavimo įskaitymas, atliktas iki teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos, yra teisėtas, kadangi įskaitymo metu toks reikalavimas buvo galiojantis.

Senatis. Ieškinio senatis – pozityvus civilinės teisės institutas, nustatytas įstatymų leidėjo, atsižvelgiant į abiejų teisinio santykio šalių bei visuomenės interesus, siekiant civilinių teisinių

¹¹¹ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 65.

¹¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Tradicija“ v. UAB „SERNETA“ ir V. P., Nr. 3K-3-402/2010, kat. 21.1; 21.4.1.1; 126.3.

¹¹³ Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009. P. 109.

santykių stabilumo, jų subjektų teisių ir pareigų turinio teisių apibrėžtumo bei teisingo faktinių aplinkybių nustatymo, nagrinėjant civilines bylas¹¹⁴. Kaip nurodo V. Mikelėnas, pagal CK 1.133 straipsnį, skolininkas, įvykdęs prievolę po to, kai baigėsi ieškinio senaties terminas, neturi teisės reikalauti gražinti tai, kas perduota kreditoriui (CK 6.241 str. 1 d. 2 p.). Kita vertus, kreditorius išsaugo teisę į ieškinį, net kai ieškinio senaties terminas pasibaigęs, jeigu skolininkas nereikalauja taikyti ieškinio senaties (CK 1.126 str. 2 d.). Šios normos gali būti aiškinamos labai paprastai – CK pripažįsta, kad šalių tarpusavio civilinė prievolė virto prigimtaine¹¹⁵. Darbe jau buvo aptarta, jog prigimtinės prievolės nėra vykdytinos, todėl ir įskaitymas nėra galimas. Dėl šios priežasties ir reikalavimo, kuris kyla iš prigimtinės prievolės, įskaityti negalima.

Analogiška situacija ir su kitomis LR CK numatytomis prigimtinėmis prievolėmis ir iš jų kylančiais reikalavimais: LR CK 6.241 straipsnio 1 dalies 3 punktu, kuriame nustatoma, kad negali būti išreikalautas kaip be pagrindo įgytas turtas, kurį asmuo, neprivalantis vykdyti prievolės, perdavė kitam asmeniui, jeigu toks perdavimas atitiko geros moralės normas ir šią nuostatą detalizuojančios LR CK normos (3.192 straipsnis, 3.236-3.237 straipsniai). Taip pat CK 6.243 straipsnio 2 dalis nustatanti, kad kai lažybos ar lošimas yra draudžiami, pralaimėjusi šalis negali išsireikalauti sumokėtos sumos¹¹⁶. Visi paminėti reikalavimai nėra vykdytini.

Išvadą, jog negali būti įskaityti reikalavimai, kuriems yra suėjusi senatis (tuo pačiu ir visi kiti reikalavimai, kurie kyla iš prigimtinių prievolių) patvirtina ir LR CK 6.108 straipsnio, reglamentuojančio naujojo kreditoriaus reikalavimų įskaitymą reikalavimo perleidimo atveju, analizė. Kaip nurodo LR CK šeštosios knygos komentaro autoriai, šia įstatymo nuostata skolininkui suteikiama galimybė gintis nuo naujojo kreditoriaus reikalavimo, taikant įskaitymą, jeigu jis turėjo teisę įskaityti pradinio kreditoriaus reikalavimą. Tačiau tokia teise skolininkas gali pasinaudoti, jeigu, be kitų straipsnyje nurodytų sąlygų, perleidžiant reikalavimo teisę įskaitymui taikyti, nebuvo pasibaigęs ieškinio senaties terminas. Jeigu ieškinio senaties terminas suėjo dar prieš sužinant apie reikalavimo teisės perleidimą, skolininkas netenka teisės remtis įskaitymu, gindamasis nuo naujojo kreditoriaus reikalavimo¹¹⁷. Įskaitymui, kaip vienam iš prievolės pabaigos būdų, įstatymas ieškinio senaties nenumato, tačiau reikalavimams, kurie gali būti įskaitomi, ieškinio senaties terminas yra nustatomas. Sisteminiis LR CK aiškinimas leidžia pagrįsti nuomonę, jog reikalavimų, kuriems yra suėjęs senaties terminas, įskaityti negalima, nes nėra tenkinama vykdytinumo sąlyga.

---

¹¹⁴ A. Driukas. Ieškinio senaties instituto raida Lietuvoje: materialiniai ir procesiniai teisiniai aspektai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 39 (31). P. 99.

¹¹⁵ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 25.

¹¹⁶ Ten pat. P. 26.

¹¹⁷ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P. 150.

2.5. Šalių reikalavimų apibrėžtumas

Istatymų leidėjas įskaitymą reglamentuojančiose teisės normose niekur nėra įtvirtinęs įskaitymo atlikimui būtinos sąlygos, jog šalių reikalavimai turi būti apibrėžti, tačiau tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje dėl šios sąlygos egzistavimo klausimų nekyla. LR CK šeštosios knygos komentaro autoriai nurodo, jog šalių reikalavimai turi būti apibrėžti. Pavyzdžiui, vienos šalies reikalavimas, ginčijamas teismo tvarka pagal kitos šalies ieškinį, nėra akivaizdus, apibrėžtas, todėl jo negalima įskaityti (LR CK 6.134 straipsnio 1 dalies 1 punktas)¹¹⁸. Analogiškos nuostatos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, ne vienoje iš savo nutarčių pažymėjęs, jog šalių reikalavimai turi būti apibrėžti – „<...> teisme ginčijamus reikalavimus draudžiama įskaityti dėl to, kad jie nėra aiškūs ir apibrėžti, ir tokių reikalavimų įskaitymas negalimas tol, kol teismas nepatvirtina atitinkamo reikalavimo pagrįstumo bei jo dydžio“¹¹⁹. Tačiau ne tik teisme ginčijami reikalavimai gali būti neapibrėžti, todėl būtina plačiau atskleisti šios sąlygos turinį.

Visada egzistuoja pavojus, jog asmuo, įskaitydamas savo reikalavimą, gali piktnaudžiauti savo teise, jei įskaitomo reikalavimo galiojimas nėra aiškus arba reikalavimo dydis negali būti lengvai nustatomas. Todėl visiškai pagrįstai yra išskiriama abiejų šalių reikalavimų apibrėžtumo sąlyga, kuri, kaip jau minėta, LR CK 6.130 straipsnyje nėra tiesiogiai nurodyta. Pareiškimas apie įskaitymą galimas tik tuomet, kai abiejų šalių reikalavimai yra apibrėžti arba piniginės prievolės dydis gali būti lengvai nustatomas. Dėl šios priežasties turi egzistuoti galimybė tiksliai nustatyti reikalavimą tuo metu, kada jis yra įskaitomas¹²⁰. Atrodo, jog dauguma, jei ne visos, teisės sistemų reikalauja, kad abu priešpriešiniai reikalavimai turi būti apibrėžti (*angl. liquidated*), t.y. įskaitymo apimtis turi būti nustatoma neabejotinai¹²¹.

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne sąvoka „apibrėžtumas“ aiškinama kaip aiškumas, tikslumas¹²². Taigi įskaitymui keliami sąlyga, jog abiejų šalių reikalavimai turi būti apibrėžti, reiškia, kad šalių reikalavimai privalo būti aiškūs, o jų dydžiai tiksliai nustatomi. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartyje *UAB „Ferteksos transportas“ v. Baltarusijos įmonė „Beloruskalij“* byloje Nr. 3K-3-624/2006 išaiškinta, kad „jeigu priešpriešinių reikalavimų dydžiai nesutampa, t.y. jeigu vienas reikalavimas yra didesnis už kitą, galimas dalinis įskaitymas (CK 6.131 straipsnio 4 dalis), tačiau tokiam

¹¹⁸ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P 173.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ferteksos transportas“ v. Baltarusijos Respublikos įmonė „Gamybinis susivienijimas „Beloruskalij“*, Nr. 3K-3-624/2006, kat. 35.4; 40.2; 99.5.

¹²⁰ Derham S.R. The law of set-off. Third edition. New York: Oxford University Press Inc., 2003. P. 17-18.

¹²¹ Wood. Ph. R. Set-off and Netting, Derivatives, Clearing Systems. 2nd edition. Beccles, Suffolk: William Clowes Ltd, 2007. P. 74.

¹²² Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas/red. S. Kleinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000. P. 23.

*įskaitymui turi būti žinomi tikrieji (tikslūs) priešpriešinių reikalavimų dydžiai*¹²³. Taigi ir teismų praktikoje laikomasi nuostatos, jog įskaitymo atlikimui yra būtina žinoti tikruosius (tikslus) reikalavimų dydžius, t.y. reikalavimai turi būti apibrėžti.

Reikalavimai - neapibrėžti, o jų dydis neaiškus gali būti ne tik dėl to, jog jie ginčijami teisme. Pavyzdžiui, tikrieji reikalavimų dydžiai nėra aiškūs, kuomet šalių prievolių apimtis yra nagrinėjama arbitraže, ar dėl to, jog šalys susitarė, kad kainą nustato tretysis asmuo ir jis dar to nepadarė. Reikalavimų apibrėžtumo sąlyga (iš visų nagrinėtų sąlygų šiame darbe, kurios pripažintos pagrįstomis įskaitymo atlikimui) vienintelė nėra įtvirtinta tiesiogiai LR CK normose, reglamentuojančiose įskaitymo teisinius santykius. Atsižvelgiant į tai ir siekiant teisinio tikrumo civiliniuose teisiniuose santykiuose dalyvaujantiems asmenims, įstatymų leidėjas turėtų apsvarstyti šios sąlygos įtraukimą į įskaitymą reguliuojančias teisės normas.

Prievolių įvykdymo užtikrinimas. Vis dėlto netgi ir žinant reikalavimų apibrėžtumo sąlygos turinį, šalys gali susidurti su tam tikromis problemomis. Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, galima pastebėti, jog bene viena iš dažniausiai pasitaikančių problemų, kurios kyla asmenims, taikantiems įskaitymą, yra klausimas, ar galima įskaityti reikalavimą sumokėti netesybas? Ar pastarasis reikalavimas yra apibrėžtas?

Netesybos – tai įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta (bauda, delspinigiai), ši nuostata įtvirtinta LR CK 6.71 straipsnio 1 dalyje. Taigi jei netesybų mokėjimą numato įstatymas, sutartis ar teismas, ir viena šalis neįvykdo ar netinkamai įvykdo prievolę, įskaitymas reikalavimų galiojimo sąlygos atžvilgiu yra neabejotinai teisėtas. Tuo tarpu vykdytinumo sąlygos atžvilgiu, kaip ir bet kurios kitos prievolės atveju, būtina nustatyti, ar reikalavimas sumokėti baudą, delspinigius yra nustatytas pagal pareikalavimą. Tuo atveju, jei netesybos mokamos tik nuo pareikalavimo momento, reikalavimas bus vykdytinas tik nuo šalies pareikalavimo sumokėti netesybas. Priešingu atveju reikalavimas sumokėti netesybas bus vykdytinas nuo prievolės neįvykdymo momento.

Teisės doktrinoje nurodoma, jog bauda – iš anksto įstatymu arba sutartimi nustatyta konkreti suma arba tam tikra procentinė išraiška nuo pažeistos prievolės sumos¹²⁴. Atsižvelgiant į tai, jog baudos dydis yra tikslus ir aiškiai apibrėžtas, reikalavimo apibrėžtumas baudos atveju problemų nekelia. Tuo tarpu delspinigiai apibrėžiami kaip įstatymais arba sutartimi nustatyta pinigų suma už pažeistą prievolės įvykdymo terminą. Jos numatomos už konkrečius laiko terminus (už

¹²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Alginora“ v. UAB „Transekspedicija“, Nr. 3K-3-9/2010, kat. 40.2; 44.5.1; 60.

¹²⁴ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt./red. D.Ambrasienė, E.Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 66.

kiekvieną praleistą dieną, savaitę, mėnesį ir pan.)¹²⁵. Taigi ir delspinigių atveju yra objektyvi galimybė apskaičiuoti delspinigių dydį įskaitymo dienai, todėl apibrėžtumo sąlyga yra tenkinama.

Šiuo klausimu savo nuomonę ne kartą yra išreiškęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodydamas, jog „<...> avansą arba preliminariosios sutarties įvykdymui užtikrinti pinigų sumą sumokėjusi šalis turi teisę reikalauti grąžinti juos visais atvejais, išskyrus tuos, kai iš preliminariosios sutarties turinio galima daryti išvadą apie šalių susitarimą dėl atsakomybės už šioje sutartyje nustatytų įsipareigojimų nevykdymą netesybų forma. Tokią sankciją sutartyje nustatčius, reikalavimas grąžinti pinigus būti tenkinamas ta apimtimi, kiek jis įskaitomas priešpriešiniu vienaarūšiu reikalavimu taikyti netesybas (CK 6.130 straipsnio 1 dalis) (žr. pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 24 d. nutartį civilinėje byloje R. T. v. E. B., Nr. 3K-3-998/2001; 2006 m. lapkričio 6 d. nutarimą civilinėje byloje V. Š. v. A. N., A. N., bylos Nr. 3K-P-382/2006)“¹²⁶.

Netesybų įskaitymo į priešpriešinį vienaarūšį reikalavimą apibrėžtumo atžvilgiu yra būtina paminėti ir netesybų mažinimo institutą. Teismų jurisprudencijoje pripažįstama, jog „<...> nors įskaitymas galimas nepriklausomai nuo to, sutinka kita prievolės šalis su tokiu prievolės pasibaigimo būdu ar ne, kita prievolės šalis turi teisę ginčyti įskaitymo pagrįstumą teisme, įrodinėdama, kad nebuvo įstatyme nustatytų sąlygų, būtinų atliekant įskaitymą“¹²⁷. Atsižvelgiant į tai, šalis, nesutikdama su netesybų dydžiu, taip pat gali kreiptis į teismą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus praktikoje šiuo klausimu yra išaiškinta, „<...> kad CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatos dėl netesybų (baudos, delspinigių) nemažinimo, kai jos jau sumokėtos, taikymas priklauso nuo to, kokių pagrindų buvo įvykdytas skolininko įsipareigojimas sumokėti kreditoriui netesybas už prievolės įvykdymo termino pažeidimą, t. y. ar netesybos buvo sumokėtos geruoju, ar jos buvo išieškotos ne ginčo tvarka. Tik tuo atveju, kai skolininkas geruoju sumoka kreditoriui sutartyje nustatytas netesybas, taikomos CK 6.73 straipsnio 2 dalies ir 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatos dėl to, kad sumokėtos netesybos negali būti mažinamos (2005 m. balandžio 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje L. B. v. Č. G., bylos Nr. 3K-3-273/2005, 2007 m. kovo 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“, trečiasis asmuo K. B., bylos Nr. 3K-85/2007) <...> Dėl to tuo atveju, jei delspinigiai įskaitomi, nesant suderintos šalių valios dėl tokio įskaitymo (suderinimo įstatymai nedraudžia), teismas gali, esant įstatymuose (CK 6.73 straipsnio 2 dalis, 6.258 straipsnio 3 dalis) nustatytoms sąlygoms, mažinti delspinigių dydį. Sumažinus delspinigius, gali būti pripažintas

¹²⁵ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt./red. D. Ambrasienė, E. Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 66.

¹²⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Autovygrede“ v. UAB „Baltik vairas“, Nr. 3K-3-279/2010, kat. 36.1; 42.4.

¹²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baltisches Haus“ v. UAB „Mažoji prekybos agentūra“, Nr. 3K-3-293/2009, kat. 40.2; 36.1; 42.6.

*dalinis prievolės įskaitymas. Taigi kolegija pripažįsta, kad teismas gali mažinti delspinigius ir tuo atveju, jei yra reikalavimo juos sumokėti įskaitymas*¹²⁸.

Apibendrinus tai, kas išdėstyta, darytina išvada, jog reikalavimai sumokėti netesybas tenkina reikalavimų apibrėžtumo sąlygą, todėl netesybas įskaityti galima. O įskaitymo atlikimas neeliminuoja kitos šalies teisės kreiptis į teismą su prašymu mažinti netesybas.

---

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Metaloidas“ v. UAB „Šiaulių lyra“, Nr. 3K-3-408/2008, kat. 36.1.

3. REIKALAVIMAI PAREIŠKIMUI APIE ĮSKAITYMĄ

Vienas iš pozityviųjų reikalavimų įskaitymui yra reikalavimai pareiškimui apie įskaitymą. LR CK nuostatos, reglamentuojančios reikalavimus pareiškimui apie įskaitymą, yra pakankamai lakoniškos, todėl daugeliu atveju tenka pasitelkti kitus civilinės teisės institutus bei juose įtvirtintas teisės normas.

LR CK 6.131 straipsnio 1 dalis nustato, kad įskaitymui pakanka vienos prievolės šalies pareiškimo. Iš minėtos teisės normos akivaizdu, kad įskaitymas yra vienašalis sandoris. Todėl, kad būtų įskaityta, pakanka vienos šalies išreikštos valios ir kita šalis negali jo ginčyti, motyvuodama tuo, jog nedavusi sutikimo¹²⁹. Tokios pozicijos nuosekliai laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nurodydamas, kad įskaitymas yra vienašalis sandoris, nes pakanka vienos šalies pareiškimo, kuriuo apie įskaitymą pranešama kitai šaliai (tai plačiau buvo aptarta, analizuojant įskaitymo sampratą šiame darbe).

Atsižvelgiant į tai, jog įskaitymas (siaurąja prasme suprantamas kaip pareiškimas apie įskaitymą) yra laikytinas vienašaliu sandoriu, reikalavimų pareiškimui apie įskaitymą probleminius aspektus visų pirma privalu nagrinėti, atsižvelgiant į sandorių galiojimą bei sandorių galiojimo sąlygas.

Šiuolaikinėje teisės doktrinoje yra pripažįstama, jog tam, kad galiotų ir sukeltų siekiamų teisinių padarinių, sandoris turi tenkinti tokias sąlygas:

1. turi būti sudarytas subjektų, galinčių jį sudaryti;
2. jo turinys turi atitikti įstatymų reikalavimus;
3. turi išreikšti tikrąją šalių valią;
4. turi būti sudarytas įstatyme nustatyta forma¹³⁰.

Būtent šias sąlygas, be abejonės, turi tenkinti ir pareiškimas apie įskaitymą, pripažįstant jį vienašaliu sandoriu. Bent vienos iš minėtų sąlygų nesilaikymas reikštų, jog toks įskaitymas gali būti pripažįstamas negaliojančiu, vadovaujantis įstatymų leidėjo įtvirtintais sandorių negaliojimo pagrindais.

Pareiškimas apie įskaitymą turi būti sudarytas subjektų, galinčių jį sudaryti. Teisinio santykio dalyviai yra teisės subjektai, turintys vienas kitam įstatymo ginamų teisių ir pareigų. Kad taptų tokių santykių subjektu, konkretus asmuo ar organizacija turi pasižymėti tam tikra teisine charakteristika – teisiniu subjektiškumu. Tai kompleksinė sąvoka, kurią sudaro du struktūriniai

¹²⁹ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P. 174.

¹³⁰ Juzikienė R., Mizaras V., Smaliukas A./red. Mizaras V. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 338.

elementai: 1) teisnumas; ir 2) veiksnumas¹³¹. Įskaitymas yra vienas iš civilinės teisės instrumentų, todėl tam, kad būtų galima atlikti įskaitymą, civilinių teisinių santykių subjektai turi pasižymėti civiliniu teisiniu subjektiškumu, t.y. subjektai turi turėti ir savo veiksmais galėti įgyti civilinių teisių ir pareigų.

Įskaitymas, kaip prievolės pabaigos būdas, bene dažniausiai yra naudojamas komerciniuose santykiuose tarp juridinių asmenų, įskaitant tarpusavyje susidariusias skolas. Dėl šios priežasties civilinio teisinio subjektiškumo atžvilgiu įskaitant būtina aptarti tai, kas turi teisę atlikti įskaitymą juridinio asmens vardu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiuo klausimu yra suformulavęs aiškią praktiką konstatuodamas, kad „<...> jeigu prievolės šalis (kreditorius) neigia priešpriešinio reikalavimo įskaitymą, teismas privalo išsiaiškinti, ar tam tikras kitos šalies dokumentas laikytinas tinkamu, teisinius padarinius abiems prievolės šalims sukeliančiu pareiškimu apie įskaitymą (CK 6.131 straipsnio 1 dalis). Juridinio asmens sandorius sudaro jo organai (CK 2.81 straipsnis), todėl dėl priešpriešinio reikalavimo įskaitymo gali nuspręsti tokius įgaliojimus turintys įmonės valdymo organai ar jų įgalioti kiti asmenys. Pareiškimas apie priešpriešinio reikalavimo įskaitymą gali būti padaromas šalies kompetentingo asmens dokumentu, taip pat gali būti išreikštas abiejų šalių pasirašytame dokumente. Toks dokumentas gali būti ir šalių tarpusavio atsiskaitymų suderinimo aktas. Jeigu prievolės šalys, t.y. atitinkamus įgalinimus turintys jų atstovai, surašo skolų suderinimo ir įskaitymo aktą, kuriame nurodo, kokios sumos įskaitomos, yra pagrindas pripažinti, kad šalys pagal 6.131 straipsnio 1 dalį padarė pareiškimus dėl prievolių įskaitymo <...> Įskaityti priešinį reikalavimą neigalioto asmens parengtas kitu tikslu dokumentas, kuriame nėra duomenų apie prievolės šalies pareiškimą dėl priešpriešinio įskaitymo, negali būti laikomas prievolės šalies pareiškimu apie įskaitymą“¹³². Atsižvelgiant į teisinį reglamentavimą ir aukščiau nurodytą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotą taisyklę, jei įskaitymą atlieka juridinis asmuo, būtina išsiaiškinti, ar įskaitymas yra atliktas kompetentingo asmens.

Pareiškimo apie įskaitymą turinys turi atitikti įstatymų reikalavimus. Tai yra antroji sandorių galiojimo sąlyga, taigi ir pareiškimui apie įskaitymą taikomas reikalavimas. Sandorio galiojimo sąlygos atžvilgiu būtina prisiminti pirmąjį pozityvųjį reikalavimą įskaitymui – sąlygas, būtiną įskaitymo taikymui. Tik esant visų įskaitymui keliamų sąlygų, kurios išsamiai aptartos antrajame šio darbo skyriuje, visetui, pareiškimas apie įskaitymą yra galiojantis.

Taip pat prisimintinas ir negatyvusis reikalavimas, t.y. neturi būti imperatyvių draudimų, kai įskaitymas yra negalimas. Aptariant negatyvius reikalavimus, paminėtina LR CK 6.131 straipsnio 2 dalies nuostata, kad pranešimas laikomas negaliojančiu, jeigu įskaitymas daromas su

¹³¹ Vaišvila A. Teisės teorija. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009. P. 422-423.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Farmakonas“ v. UAB „Tamro“, Nr. 3K-3-504/2006, kat. 40.2.

tam tikra sąlyga ar nurodant jo terminą. Teisės doktrinoje pripažįstama, jog įskaitymas turi būti besąlyginis. Pareiškime apie įskaitymą negali būti tokių sakinių, kaip „prašome Jūsų sutikimo įskaityti“, nes tokiu atveju įskaitymas bus laikomas įvykdytu tik nuo antrosios šalies sutikimo išreiškimo ir šio sutikimo gavimo momento¹³³. Tačiau teismų praktikoje galima aptikti ir tam tikrų šios taisyklės išimčių. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, jog „<...> įskaitymas yra vienašalis sandoris, ir jo teisinės pasekmės (prievoles pasibaigimas) atsiranda nepriklausomai nuo kitos šalies valios. Tai, kad atsakovas, pranešdamas ieškovui apie pinigines prievoles įskaitymą, pranešime padarė tokį prierašą: „P.S. Negavę patvirtinimo per 3 dienas, laikysime, kad su užskaitymu sutinkate“ – negali būti suprantama bei aiškinama kaip sąlygos ar termino įskaitymui atlikti nustatymas. Ši informacija gali būti suprantama bei aiškinama kaip atsakovo bendradarbiavimo pareigos tinkamas vykdymas ir siekis kuo greičiau išsiaiškinti kontrahento (ieškovo) požiūrį į tarp šalių iš sutarties atsiradusias problemas“¹³⁴. Taip pat šioje nutartyje teismas nurodė, jog įstatymai įpareigoja šalis vykdyti prievoles, bendradarbiaujant vienai su kita, t.y. įtvirtina pareigą kooperuotis. Taigi pranešimas apie įskaitymą gali būti vertinamas kaip vienas iš šalių bendradarbiavimo principo aspektų. Ypač į tai atsižvelgtina, jei pranešime apie įskaitymą yra nurodomos tam tikros sąlygos ar terminai, kurie įstatymo yra draudžiami.

Pareiškimas apie įskaitymą turi išreikšti tikrąją šalių valią. Jau minėjome, jog sandoris turi išreikšti tikrąją šalies valią, t.y. pripažintina, kad sandorių galiojimo sąlyga yra ir sandorio šalies valios išraiškos sutikimas su tikrąją (vidinę) šalies valia¹³⁵. Analogiškai ir su šalies valia, pareiškiant apie įskaitymą. Asmuo, pareiškdamas apie įskaitymą, turi siekti priešpriešinių reikalavimų įskaitymo. Jau minėtoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 16 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-504/2006, teisėjų kolegija nurodė, jog „<...> apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad įmonės buhalterės asistentės parengto dokumento paskirtis – ne padaryti įskaitymą, o tarpusavyje suderinti buhalterinę apskaitą: dokumente nėra CK 6.131 straipsnio 1 dalies normoje reikalaujamo pareiškimo apie prievolės šalies valią padaryti įskaitymą, iš parengto tarpusavio atsiskaitymų suderinimo akto negalima spręsti, kokia suma galėtų būti įskaityta <...> Įskaityti priešinį reikalavimą neįgalio asmens parengtas kitu tikslu dokumentas, kuriame nėra duomenų apie prievolės šalies pareiškimą dėl priešpriešinio reikalavimo įskaitymo, negali būti laikomas prievolės šalies pareiškimu apie įskaitymą“¹³⁶. Taigi šiuo atveju įskaitymas atliktas ne tik nekompetentingo asmens, bet ir valia, sudarant minėtą dokumentą, buvo ne įskaityti egzistuojančius

¹³³ M. Guptor. Įskaitymas kaip prievolių pabaiga // Juristas. 2003, Nr. 12.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *Sentovart Industrial Group LTD v. UAB „Autostartas“*, Nr. 3K-3-593/2007, kat. 40.2.

¹³⁵ Juzikienė R., Mizaras V., Smaliukas A./red. Mizaras V. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009. P. 338.

¹³⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Farmakonas“ v. UAB „Tamro“*, Nr. 3K-3-504/2006, kat. 40.2.

priešpriešinius reikalavimus, o tarpusavyje suderinti buhalterinę apskaitą. Todėl toks dokumentas negali būti laikytinas pareiškimu apie įskaitymą.

Tuo tarpu kitoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje atsispindi priešinga situacija – asmens valia įskaityti buvo, tačiau toji valia buvo išreikšta kitomis sąvokomis, nei tai yra įtvirtinta įstatyme. Teismas konstatavo, „<...> *jog tam, kad prievolė pasibaigtų įskaitymu, užtenka vienos prievolės šalies valios išreiškimo – pareiškimo apie įskaitymą. Įskaitymo teisiniai padariniai (prievolės pasibaigimas) atsiranda nepriklausomai nuo kitos prievolės šalies valios ir požiūrio į tokį kontrahento veiksma, tačiau būtina apie tokio veiksmo atlikimą pranešti kitai šaliai, t.y. pareiškimą apie įskaitymą turi gauti kita šalis <...> Tai, kad atsakovas rašte, kurį gavo ieškovas, nurodydamas, kad priskaičiuota delpinigių suma bus išskaičiuota iš mokėjimo sumos, įgyvendino CK 6.131 straipsnio reikalavimus, t.y. pareiškė apie įskaitymą ieškovui. Nors atsakovas rašte tiesiogiai nevarioja CK įtvirtintų sąvokų ir nenurodė teisės normų, reglamentuojančių tokius jo veiksmus, tačiau iš rašto turinio aiškiai matyti, kad jis siekė įskaityti priešpriešinį vienaarūšį reikalavimą. Nurodyto dokumento nelaikyti šalies pareiškimu, kuriuo apie įskaitymą pranešama kitai šaliai, nėra pagrindo“¹³⁷.*

Pareiškimas apie įskaitymą turi būti sudarytas įstatyme nustatyta forma. Ketvirtoji ir paskutinioji sąlyga sandorių galiojimui yra ta, jog sandoris privalo būti sudarytas įstatymo reikalaujama forma. Kaip matyti iš įstatymų leidėjo įtvirtinto įskaitymo reglamentavimo, įstatymas nenumato, kokia forma turi būti pareiškiamas apie įskaitymą, išskyrus vienintelį atvejį, įtvirtintą LR CK 6.131 straipsnio 4 dalyje, numatančioje, kad jeigu įskaitymas nepadengia viso reikalavimo arba skolos dokumentas reikalingas kreditoriui kitoms teisėms įgyvendinti, tai kreditorius turi teisę pasilikti skolos dokumentą su įrašu apie įskaitymą, tačiau privalo apie įskaitymą raštu pranešti skolininkui. Taigi – tai vienintelis atvejis, kai leidėjas įstatymu nustato privalomą pareiškimo apie įskaitymą formą – pareiškimas turi būti padaromas raštu.

Kaip nurodo civilinio kodekso šeštosios knygos komentaro autoriai, gali būti pranešama įvairiai, jeigu sutartis ar įstatymas nenumato specialios pranešimo formos¹³⁸. Tokios pat nuostatos laikomasi ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Vienoje iš aktualių nutarčių teismas nurodė, jog „<...> *apeliacinės instancijos teismas, nagrinėjęs šią bylą, pagrįstai nurodė, kad nei CK 6.131 straipsnio 2 dalies nuostatose, nei šalių sutartyje nenustatyta, kokia forma turėtų būti pranešama apie įskaitymą, todėl atsakovas galėjo apie tai pranešti bet kokia forma*“¹³⁹.

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Valdiklis“ v. UAB „Naujoji šiluma“, Nr. 3K-3-18/2010, kat. 40.2.

¹³⁸ Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003.T.1.P. 174.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Oldaras“ v. UAB „Švyturys-Utenos alus“, Nr. 3K-3-34/2010, kat. 40.2.

Reikalavimai pareiškimui apie įskaitymą gali būti nustatyti šalių susitarimu, t.y. šalių sutartyje gali būti nustatoma tam tikra forma ir kiti reikalavimai pareiškimo apie įskaitymą būdai. Kaip pavyzdys šioje situacijoje galėtų būti pateikta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-293/2009, kurioje teismas nurodė, „<...> kadangi atsakovas tinkamai įgyvendino baudos mokėjimo prievolės atsiradimo ir vykdymo sąlygas, ši prievolė įgijo galiojančios ir vykdytinos prievolės teisinį statusą, dėl to susiformavo pirmiau nurodytų sąlygų, privalomų pagal įstatymą, kad būtų galimas įskaitymas, visuma, tai įskaitymas yra teisėtas. Teisės į įskaitymą kontekste vertintinos ir sutarties 13.1 punkte įtvirtintos taisyklės dėl pranešimų, siunčiamų pagal sutartį arba susijusių su ja, formos ir įteikimo būdo. Pagal sutartį tokie pranešimai privalo būti įforminami raštu ir laikomi įteiktais tinkamai, jeigu jie išsiųsti registruotu ar įvertintu laišku, telegrafu, faksimiliniu aparatu (patvirtinant gavimą), elektroniniu paštu arba pristatyti šalių juridiniu adresu, įteikiant pasirašytinai, arba kitomis priemonėmis, leidžiančiomis fiksuoti pranešimo išsiuntimą“¹⁴⁰. Teismas, nustatęs, kad pranešimas apie įskaitymą atitinka šalių sutartyje nustatytus formos ir įteikimo būdo reikalavimus, konstatavo, jog pareiškimas apie įskaitymą yra tinkamas ir įskaitymas teisėtas.

Taigi apibendrinant visa, kas išdėstyta šiame skyriuje galima, daryti išvadą, jog tam, kad pareiškimas apie įskaitymą būtų tinkamas ir teisėtas, jis privalo tenkinti šiuos reikalavimus:

1. Pareiškimas apie įskaitymą turi būti sudarytas subjektų, galinčių jį sudaryti;
2. Pareiškimo apie įskaitymą turinys turi atitikti įstatymų reikalavimus;
3. Pareiškimas apie įskaitymą turi išreikšti tikrąją šalių valią;
4. Pareiškimas apie įskaitymą turi būti sudarytas įstatyme nustatyta forma.

Visų šių reikalavimų tenkinimas priklauso tiek nuo įskaitymą reglamentuojančių teisės normų, tiek nuo kitus civilinės teisės institutus reglamentuojančių teisės normų.

---

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baltisches Haus“ v. UAB „Mažoji prekybos agentūra“, Nr. 3K-3-293/2009, kat. 40.2; 36.1; 42.6.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Magistro baigiamajame darbe iškelta hipotezė, jog tinkamo ir teisėto įskaitymo taikymo galimybė bei jo sąlygų tenkinimas priklauso ne vien tik nuo tiesiogiai prievolės pabaigą įskaitymu reglamentuojančių teisės normų (LR CK šeštosios knygos I dalies IX skyriaus antrojo skirsnio nuostatu), bet ir nuo kitokių civilinius teisinius santykius reguliuojančių teisės normų bei jų specifinio reguliavimo, pasitvirtino. Hipotezę patvirtina šios magistro baigiamajame darbe atlikto tyrimo pagrindu padarytos išvados:

Pirma, įskaitymas galimas, pasinaudojant tiek materialiosios, tiek procesinės teisės šakų normomis.

Antra, įskaitymas, kaip materialiosios teisės dalis, gali būti:

1. Nepriklausomas įskaitymas, kuris yra reglamentuojamas LR CK 6.130-6.140 straipsnių nuostatomis.
2. Banko sąskaitos įskaitymas, kurį numato LR CK 6.921 straipsnis.
3. Sutartinis įskaitymas, kurį galima atlikti, vadovaujantis sutarties laisvės principu.

Trečia, tinkamam ir teisėtam nepriklausomo įskaitymo taikymui būtina tenkinti du pozityviuosius ir vieną negatyvųjį reikalavimą:

1. Būtina tenkinti įskaitymo sąlygas;
2. Būtina tenkinti reikalavimus pareiškimui apie įskaitymą;
3. Neturi būti imperatyvų, kada įskaitymas draudžiamas.

Ketvirta, tinkamo ir teisėto įskaitymo taikymui būtina konstatuoti šių sąlygų visetą:

1. Šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai;
2. Šalių reikalavimai turi būti vienas kitam priešingi;
3. Šalių reikalavimai turi būti galiojantys ir vykdytini;
4. Šalių reikalavimai turi būti apibrėžti.

1. Lietuvos teisės doktrinoje ir teismų praktikoje išskiriamos įskaitymui būtinos sąlygos, jog šalys turi turėti viena kitai abipusių teisių ir pareigų bei šalių reikalavimai turi būti priešpriešiniai, yra viena kitą paaiškinančios ir praktiškai reiškia tą patį – šalys turi turėti reikalavimus viena kitai, o ne tretiesiems asmenims. Atsižvelgiant į įstatymo leidėjo pateiktą įskaitymo apibrėžimą, siūlytina

vartoti sąvoką „šalių reikalavimų priešpriešškumas“. Praktiškai taikant priešpriešškumo sąlygą, susiduriama su šiais probleminiais aspektais:

- Laidavimo teisiniai santykiai ir juos reglamentuojančios teisės normos nulemia papildomus draudimus įskaityti, nepaisant to, jog yra tenkinama priešpriešškumo sąlyga.
- Garantijos pagal pirmą pareikalavimą pagrindu kylančios prievolės besąlyginis požymis nepanaikina galimybės įskaityti šį reikalavimą, o pagrindinis skolininkas neturi teisės pasinaudoti įskaitymu kreditoriaus ir garanto tarpusavio santykiams, nors jų reikalavimai ir yra priešpriešiniai.
- Nepaisant to, jog nėra tenkinama priešpriešškumo sąlyga, asmenų pasikeitimą prievolėje reglamentuojančios teisės normos nulemia, kad įskaitymas yra galimas.
- Skolininkas sutarties trečiojo asmens naudai pagrindu gali įskaityti šį savo reikalavimą į trečiojo asmens reikalavimą, tačiau negali jo įskaityti kreditoriaus atžvilgiu.

2. Įskaitymo sąlyga, jog šalių reikalavimai turi būti vienaarūšiai, taikoma prievolės objektui ir dalykui, o prievolės atsiradimo pagrindas neturi įtakos įskaitymo teisei. Vienarūšiškumo sąlygos, praktinio taikymo problemos ir jų sprendimo būdai:

- Jei šalių prievolės yra skirtinga valiuta, tai reikalavimai tenkina vienaarūšiškumo sąlygą, o įskaitymui taikomas valiutų kursas, kuris galioja įskaitymo dieną.
- Vertybiniai popieriai tenkina vienaarūšiškumo sąlygą, jei jie yra tos pačios rūšies ir suteikia asmenims identiškas tiek turtines, tiek neturtines teises.
- Alternatyviosios prievolės atveju vienaarūšiškumo sąlygos tenkinimas priklauso nuo asmens, turinčio pasirinkimo teisę dėl alternatyviosios prievolės.

3. Įskaitymo sąlyga, jog šalių reikalavimai turi galioti, tenkinama, jei reikalavimas yra atsiradęs teisinio fakto pagrindu. Tuo tarpu reikalavimas yra vykdytinas, jei asmuo turi teisę kreiptis į kompetentingą valstybės instituciją, kad ši, panaudodama valstybės prievartą, priverstų antrąją santykio šalį įvykdyti pareigą. Galiojimo ir vykdytinumo praktinės problemos yra šios:

- Sandorių negaliojimą reglamentuojančios teisės normos nulemia, ar yra tenkinama reikalavimų galiojimo ir vykdytinumo sąlyga.
- Prigimtinės prievolės (*obligatio naturalis*) netenkina vykdytinumo sąlygos.

4. Reikalavimų apibrėžtumo sąlyga reikalauja, jog, atliekant įskaitymą, yra būtina žinoti tikruosius (tikslus) išsipareigojimų dydžius. Praktiškai taikant apibrėžtumo sąlygą, dažniausiai susiduriama su šia problema:

- Reikalavimas sumokėti netesybas, kuris gali būti išreiškiamas tiek bauda, tiek delspinigiais, tenkina reikalavimų apibrėžtumo sąlygą.

Penkta, pareiškimui apie įskaitymą, kuris yra vienašalis sandoris, taikomos bendrosios sandorių galiojimo sąlygos, todėl tinkamo ir teisėto įskaitymo taikymui pareiškimas apie įskaitymą turi tenkinti šiuos reikalavimus:

1. Pareiškimas apie įskaitymą turi būti sudarytas subjektų, galinčių juos sudaryti;
2. Pareiškimo apie įskaitymą turinys turi atitikti įstatymų reikalavimus;
3. Pareiškimas apie įskaitymą turi išreikti tikrąją šalių valią;
4. Pareiškimas apie įskaitymą turi būti sudarytas įstatyme nustatyta forma.

Šių reikalavimų tenkinimas taip pat priklauso tiek nuo įskaitymą reglamentuojančių teisės normų, tiek nuo teisės normų, reglamentuojančių kitus civilinės teisės institutus.

Šešta, atsižvelgiant į tai, jog reikalavimų apibrėžtumo sąlyga nėra įtvirtinta nepriklausomą įskaitymą reglamentuojančiose teisės normose, siūlytina LR CK 6.130 straipsnį papildyti ir išdėstyti jį taip:

1. Prievolė baigiasi, kai yra įskaitomas priešpriešinis vienaarūšis **apibrėžtas** reikalavimas, kurio terminas suėjęs arba kurio terminas nenurodytas ar apibūdintas pagal pareikalavimo momentą.
2. Įskaitymas arba atsisakymas įskaityti neturi įtakos sąžiningo trečiojo asmens įgytomis teisėmis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė medžiaga:

1. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, patvirtintas 2000 m. liepos 18 d. įstatymu Nr. VIII-1864 // Valstybės žinios. 2000, Nr. 74-2262.
2. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, patvirtintas 2002 m. vasario 28 d. įstatymu Nr. IX-743 // Valstybės žinios. 2002, Nr. 36-1340.
3. Lietuvos Respublikos finansinio užtikrinimo susitarimų įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 61-2183.
4. Lietuvos Respublikos užsienio valiutos Lietuvos Respublikoje įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 28-640.
5. Lietuvos Respublikos pinigų įstatymas // Valstybės žinios. 1993, Nr. 27-623.
6. Lietuvos Respublikos lito patikimumo įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 24-378.
7. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas // Valstybės žinios. 2007, Nr. 17-626.
8. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 64-1914.
9. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 30-851.

Specialioji literatūra:

1. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. ir kt./red. D.Ambrasienė, E.Baranauskas. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
2. Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Pakalniškis V. ir kt./red. V. Pakalniškis, L. V. Papirtis. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
3. Dambrauskaitė A. Sandorių negaliojimo pasekmės. Vilnius: Justitia, 2009.
4. Derham S.R. The law of set-off. Third edition. New York: Oxford University Press Inc., 2003.
5. Driukas A., Valančius V. Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
6. Juzikienė R., Mizaras V., Smaliukas A./red. Mizaras V. Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009.
7. Kryževičius J. Lietuvos aukščiausiojo teismo biuletenis. Teismų praktika. 2007.
8. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Vilnius: Justitia, 2003. T. 1.
9. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.

10. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Antrasis, pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Justitia, 2007.
11. Norkus R. ir kt. Bankroto teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2009.
12. Stanislovaitis R. Komercinė teisė. Vilnius: Eugrimas, 2005.
13. Vaišvila A. Teisės teorija. Trečiasis leidimas. Vilnius: Justitia, 2009.
14. Wood. P. R. Title finance, derivatives, securisations, set-off and netting. London: Sweet & Maxwell, 1995.
15. Wood. Ph. R. Set-off and Netting, Derivatives, Clearing Systems. 2nd edition. Beccles, Suffolk: William Clowes Ltd, 2007.
16. Zimmermann R. Comparative Foundations of a European Law of Set-Off and Prescription. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
17. Zimmermann R. The Law of obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. New York: Oxford University Press Inc., 1996.
18. Бевзенко Р.С., Фахретдинов Т.Р. Зачет в гражданском праве: Опыт исследования теоретической конструкции и обобщения судебной практики. Москва: Статут, 2006.

Publikacijos:

1. Ambrasiene D. Asmenų pasikeitimas prievolėje (kai kurie teoriniai ir praktiniai aspektai) // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20).
2. Driukas A. Ieškinio senaties instituto raida Lietuvoje: materialiniai ir procesiniai teisiniai aspektai // Jurisprudencija. 2003, Nr. 39 (31).
3. Guptor M. Įskaitymas kaip prievolių pabaiga // Juristas. 2003, Nr. 12.
4. Laurinavičius K. Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje // Jurisprudencija. 2002, Nr. 28 (20).
5. Pakalniškis V. Daiktai civilinių teisių objektų sistemoje // Jurisprudencija. 2005.
6. Pilipaitė R. Sutartys trečiųjų asmenų naudai // Juristas. 2008, Nr. 2 (53).

Kita literatūra:

1. Kavalnė S. Finansinio užstato davėjo nemokumas: teorinės ir praktinės problemos: daktaro diser. soc. mokslai: teisė (01 S)/ Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2009.

Žodynai:

1. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. IV leidimas/red. S. Kleinys. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2000 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje *IAB „Investicinė Kauno holdingo bendrovė“ v. IAB „Šviesusis rytojus“ ir kt.*, Nr. 3K-3-568/2000, kat. 29.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos bankas v. AB „Tauro bankas“ ir kt.*, Nr. 3K-7-95/2001, kat. 125.6.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *R. T. v. E. B.*, Nr. 3K-3-998/2001, kat. 15.2.1.1; 32.1; 32.4; 37.3; 37.6; 115.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Šiaulių energija“ v. Lietuvos Respublikos Finansų ministerija*, Nr. 3K-3-699/2002, kat. 31.4; 31.5; 32.1; 36.2.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Alytaus vija“ v. A. Ž. II*, Nr. 3K-3-1335/2002, kat. 31.3.6; 125.6.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „NCC Statyba“ v. UAB DK „Lindra“*, Nr. 3K-3-99/2004, kat. 32.3; 103.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje *Klaipėdos apskrities VMI v. Agrovegas*, Nr. 3K-3-484/2004, kat. 125.5.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „NCC Statyba“ v. UAB DK „Lindra“*, Nr. 3K-3-346/2005, kat. 36.3.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos draudimas“ v. UAB „ERGO Lietuva“ ir UAB „Ritranspada“*, Nr. 3K-3-503/2005, kat. 37; 38; 73.2.6.1.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Santehnika“ v. UAB „Ainava“ ir kt.*, Nr. 3K-3-149/2006, kat. 21.4.1.1; 71; 52.3.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Bonitana“ v. UAB „Vilkma“*, Nr. 3K-3-199/2006, kat. 40.2; 50.1.

12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus plenarinės teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 6 d. nutartis civilinėje byloje *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4; 45.1; 45.6.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Farmakonas“ v. UAB „Tamro“*, Nr. 3K-3-504/2006, kat. 40.2.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Ferteksos transportas“ v. Baltarusijos Respublikos įmonė „Gamybinis susivienijimas „Beloruskalij“*, Nr. 3K-3-624/2006, kat. 35.4; 40.2; 99.5.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje *Sentovart Industrial Group LTD v. UAB „Autostartas“*, Nr. 3K-3-593/2007, kat. 40.2.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Spaudos magnatai“ v. UAB „Sekundės redakcija“*, Nr. 3K-3-176/2008, kat. 21.4.1.1; 21.4.1.2; 21.4.2.1; 21.4.2.7; 21.6; 27.7; 35.6.1.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Metaloidas“ v. UAB „Šiaulių lyra“*, Nr. 3K-3-408/2008, kat. 36.1.
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Baltisches Haus“ v. UAB „Mažoji prekybos agentūra“*, Nr. 3K-3-293/2009, kat. 40.2; 36.1; 42.6.
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Žaliasis tiltas“ v. Danske Bank A/S Lietuvos filialas*, Nr. 3K-7-168/2010, kat. 35.4; 36.3; 37; 40.2.
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Autovygređa“ v. UAB „Baltik vairas“*, Nr. 3K-3-279/2010, kat. 36.1; 42.4.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Valdiklis“ v. UAB „Naujoji šiluma“*, Nr. 3K-3-18/2010, kat. 40.2.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Oldaras“ v. UAB „Švyturys-Utenos alus“*, Nr. 3K-3-34/2010, kat. 40.2.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Tradicija“ v. UAB „SERNETA“ ir V. P.*, Nr. 3K-3-402/2010, kat. 21.1; 21.4.1.1; 126.3.

24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB Baltijos monitoringo centras v. UAB „Vilniaus altus“*, Nr. 3K-3-540/2010, kat. 40.2.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame darbe analizuojama prievolės pabaiga įskaitymu bei jos probleminiai aspektai. Pirmajame darbo skyriuje pateikiama įskaitymo samprata, identifikuojami reikalavimai, kuriuos yra būtina tenkinti, atliekant įskaitymą. Taip pat siekiama atskleisti šio prievolės pabaigos būdo prigimtį.

Darbe laikomasi nuostatos, jog įskaitymui keliami reikalavimai gali būti skirstomi į tris grupes: 1) Sąlygos būtinos įskaitymo taikymui; 2) Reikalavimai pareiškimui apie įskaitymą; 3) Neturi būti imperatyvių draudimų, kada įskaitymas yra negalimas. Antrajame magistro baigiamojo darbo skyriuje išsamiai analizuojamos sąlygos būtinos įskaitymo taikymui ir jų probleminiai aspektai. Reikalavimai pareiškimui apie įskaitymą nagrinėjami trečiajame šio darbo skyriuje. Draudimai įskaityti darbe nagrinėjami tiek, kiek jie siejasi su pirmaisiais dviem reikalavimais įskaitymui.

Ne visos įskaitymo atlikimui būtinos sąlygos yra tiesiogiai įtvirtintos įstatyme. Taigi, kokias sąlygas privalu tenkinti, jog įskaitymas būtų teisėtas, yra palikta spręsti teisės doktrinai ir teismų praktikai. Vis dėlto ir žinant, kokias sąlygas yra būtina tenkinti, ne visuomet yra aiškus jų turinys. Su problemomis susiduriama ir tada, kai šių sąlygų turinys yra atskleistas. Tai nulemia praktinis jų taikymas, susijęs su kitų civilinės teisės institutų reglamentavimu (pavyzdžiui, prievolių įvykdymo užtikrinimu, asmenų pasikeitimu prievolėje ir kt.). Atsižvelgiant į tai, darbe ne tik identifikuojamos sąlygos būtinos įskaitymo taikymui, atskleidžiamas jų turinys, bet ir nagrinėjamos praktinio sąlygų taikymo problemos.

Įskaitymas gali būti suprantamas ne tik kaip teisinė konstrukcija, kuri leidžia asmenims užbaigti tarpusavio prievolės, bet ir kaip pareiškimas apie įskaitymą, t.y. vienašalis sandoris. Įstatymas neįtvirtina aiškių reikalavimų, kurie yra būtini pareiškimui apie įskaitymą. Dėl šios priežasties reikalavimai pareiškimui apie įskaitymą analizuojami pasitelkiant bendrąsias sandorių galiojimo sąlygas.

SUMMARY

Termination of obligation by set-off and its' problematic aspects are analyzed in this master thesis. Conception of set-off are introduced and requirements, which are necessary to meet in order to declare set-off, are identified in the first chapter of this master thesis. Nature of set-off is exposed also in this chapter.

It is accounted, that requirements for the set-off can be divided into three groups: 1) Conditions for the set-off; 2) Requirements for the declaration about the set-off; 3) There has to be no imperative prohibitions when set-off is excluded. Conditions for the set-off are properly analyzed in the second chapter and requirements for the declaration about the set-off are researched in the third chapter of this master thesis. Prohibitions to set-off is discussed only where it directly connects to the first two requirements for the set-off.

Not all of the conditions for the set-off are directly consolidated in the law. That is why legal doctrine and case law has to give an answer to the question, which conditions has to be met in order that set-off would be legitimate. The content of the conditions are not always apparent. Even when the content of the set-off conditions is apparent there are some problems. It is determined by practical application of those conditions, which raises more questions related to the regulation of other civil law institutes (change of persons in an obligation, obligation securities, etc.). Considering that conditions of set-off and its' content are identified in this master thesis and problematic aspects of the practical application of them are also researched.

Set-off can be defined not only like one of the ways how to terminate the obligation, but also like a declaration about the set-off, in other words – unilateral transaction. Law does not contain apparent requirements for the declaration about set-off. Therefore general conditions for the validity of transaction are taken in order to analyze the requirements for the declaration about the set-off.